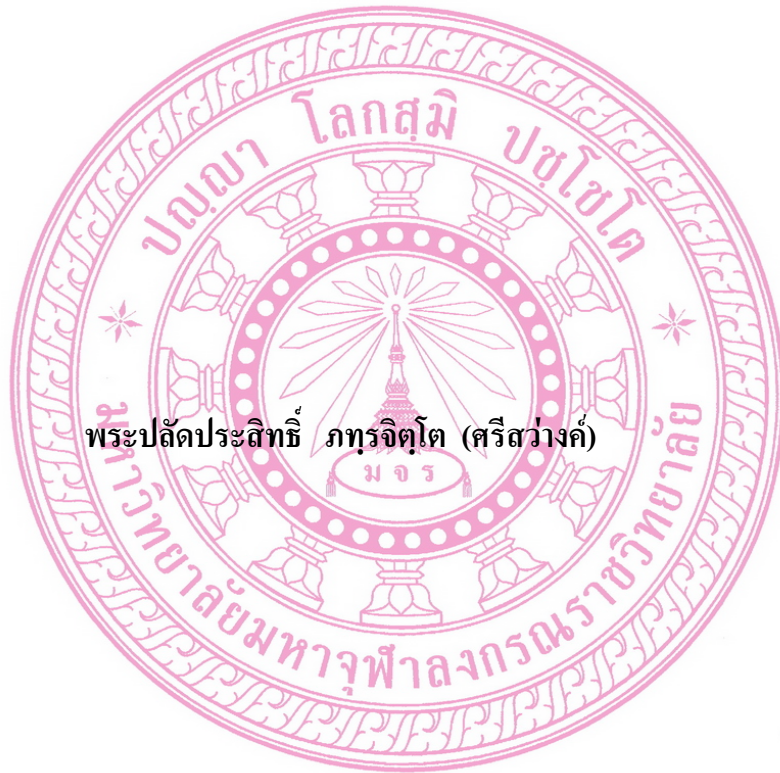
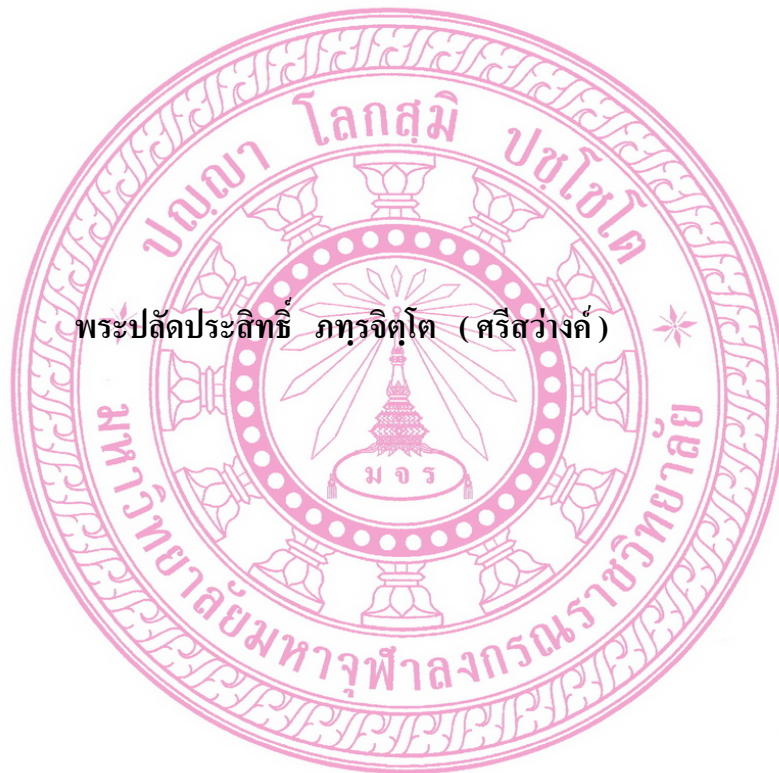

การศึกษาหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
A STUDY OF HUMANITARIAN PRINCIPLES
IN THERAVĀDA BUDDHISM

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

การศึกษาหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระปลัดประสิทธิ์ ฤทธิ์จิตฺโต (ศรีสว่างค์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY OF HUMANITARIAN PRINCIPLES
IN THERAVĀDA BUDDHISM**

Phrapalad Prasit Bhattaracitto (Srisawang)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2012

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาพระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ

(พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ

(พระเมธีสุตาภรณ์, ดร.)

.....กรรมการ

(พระหัสดี กิตตินนุโท, ดร.)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพงษ์ คงสัตย์)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธวัชชา เดชสุดา)

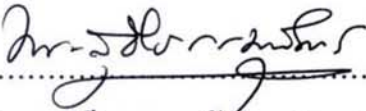
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระเมธีสุตาภรณ์, ดร.

ประธานกรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพงษ์ คงสัตย์ กรรมการ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

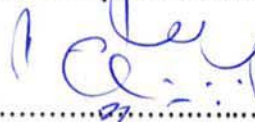
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ

(พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ

(พระเมธีสุตาภรณ์, ดร.)

.....กรรมการ

(พระหัสดี กิตตินนุโท, ดร.)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชวีศา เดชสุภา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระเมธีสุตาภรณ์, ดร. ประธานกรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพงษ์ คงสัตย์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาหลักมโนยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
ผู้วิจัย : พระปลัดประสิทธิ์ ภัทรจิตโต (ศรีสว่างค์)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระเมธีสุตาภรณ์ ป.ธ. ๘, M.A. , Ph.D.
: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงศักดิ์ ป.ธ. ๔, พธ.บ., M.A. , ป.ร.ค.
วันสำเร็จการศึกษา : ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นวิจัยเอกสาร โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักมโนยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติตามหลักมโนยธรรม และ (๓) เพื่อศึกษาแนวทางการนำหลักมโนยธรรมประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่า

หลักมโนยธรรมทั้งในพระไตรปิฎกและนักวิชาการได้ให้ความหมายลักษณะที่เหมือนกัน คือ ธรรมที่ทำให้คนเป็นมนุษย์สมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ ในการอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคมมนุษย์ ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน คุณลักษณะของมโนยธรรม คือ หลักเบญจศีลและเบญจธรรมเป็นกัลยาณธรรมซึ่งกันและกันเป็นคู่กันแสดงเอาไว้เพื่อให้เข้าใจอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น หมายถึง ธรรมอันดีงาม ธรรมที่ทำบุคคลให้เกิดความงามหรือคนดี และมีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงาม

วิธีการปฏิบัติตามหลักมโนยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยปฏิบัติตามหลักเบญจศีลเบญจธรรม และ กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นหลักแห่งการงดเว้นจากการทำชั่วทั้งหลาย เป็นความสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพื่อทำลายอกุศลกรรมบถ คือ การกระทำความชั่ว, กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อมความทุกข์หรือทุกข์มีความเห็นผิดจากคลองธรรม เป็นต้น ธรรมอันดีงาม ธรรมที่ทำบุคคลให้เกิดความงามหรือคนดี และมีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงาม

แนวทางการนำหลักมโนยธรรมประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน คือ การประพฤติปฏิบัติตามเบญจศีลและเบญจธรรม เป็นต้น จึงเป็นหลักธรรมสำหรับมนุษย์ทุกคน ทั้งนี้ก็เพื่อความสงบสุขสำหรับปัจเจกชนในการดำเนินชีวิตในสังคมโดยส่วนรวม เช่น มีการเรียงชีพชอบโดยสุจริต (สัมมาอาชีวะ) และ สัจจะ ความสัตย์จริงต่อกันในสังคม เริ่มตั้งแต่สถาบันเล็กๆคือสถาบันครอบครัวไปจนถึงสถาบันระดับชาติระดับประเทศจะมีความสุขความเจริญได้ในสังคม

Thesis Title : An Analytical Study of Humanitarian Principles in
Theravada Buddhism

Researcher : PhrabalatPrasit Bhattaracitto (Srisawang)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: PhraMedhisutabhorn, Pali IX, M.A., Ph.D.

: Asst. Prof. Dr.Suraprong Kongsat , B.A., M.A., Ph.D.

Date of Graduation : May 15, 2012

Abstracts

This document is a research study using qualitative research methods. Above figures are intended to (1) Study the humanitarian principles contained in Theravada Buddhist scriptures (2) Study the principles in support of humanitarian principles in Theravada Buddhism scriptures and (3) Analysis principles in support of humanitarian principles to be applied in today's society. The results showed that

Humanitarian principles is a teaching to make a perfect human all both mind and body, Panca – Sila and Panca – Dhamma appeared in many areas. Both Tripitaka and academics said that Panca – Sila and Panca – Dhamma referred to Dhamma which helped people to be good, and moral with clean body, speech and mind.

Practicing of humanitarian principles in Theravada Buddhism is the main of Panca – Sila and Panca – Dhamma referred to Dhamma and Kuala-kammapatha 10 to refrain from doing evil deeds, which helped people to be good, and moral with clean body, speech and mind.

Applying of humanitarian principles in the present society for Practicing follow of Panca – Sila and Panca – Dhamma referred to Dhamma. This is for peace for the individual to live in society by the good life (livelihood), and the truth is the truth in the society from institutions around the family to national and in society

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้มีพระคุณทั้งหลาย ผู้วิจัยขอจาริกนามให้ปรากฏเพื่อเป็นเกียรติ ดังต่อไปนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเมธีสุตาภรณ์, ดร.ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงศักดิ์ กรรมการที่ปรึกษาควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ดูแลเอาใจใส่ให้คำปรึกษา เสนอแนะข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์และมีส่วนสำคัญกับความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ที่ทั้งสามท่าน ได้ช่วยตรวจสอบเนื้อหา และความถูกต้องทุกประการ และให้กำลังใจผู้วิจัยโดยตลอดการวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณพระยชยุตธนา อริจิตโต,ดร. พระมหาสุเนตร สุนตฺโต และพระมหาดนอม ถาวโร พระอาจารย์สอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน ให้คำปรึกษาด้านเนื้อหาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติกัมมัฏฐาน

ขอกราบขอบพระคุณพระหัสติ กิตฺตินนฺโท,ดร.ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำการจัดทำโครงร่างในเบื้องต้น และกราบขอบคุณพระอาจารย์ประจำศูนย์บัณฑิตมหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทาลัย วิทยาเขตนครราชสีมาทุกท่าน ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณวัชรินทร์ ทรงพระ เลขานุการศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ที่อำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา

อานิสงส์ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอถวายเป็นสักการะแด่พระรัตนตรัย อุทิศแก่บิดามารดา ครูอาจารย์หมู่ญาติทั้งหลาย ตลอดจนสัตว์โลกและเทวดาทุกหมู่เหล่า ของงได้เข้าใจและเข้าถึงธรรมะของพระพุทธเจ้า ตามฐานะแห่งอินทรีย์ของแต่ละท่าน เทอญ

พระปลัดประสิทธิ์ ภาฑุรจิตโต (ศรีสว่างค์)

๒ เมษายน ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ หลักมโนษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๗
๒.๑ ความหมายของคำว่ามโนษยธรรม	๗
๒.๑.๑ ความหมายของคำว่ามโนษยธรรมทั่วไป	๗
๒.๑.๒ หลักมโนษยธรรมในพระวินัยปิฎก	๗
๒.๑.๓ หลักมโนษยธรรมในพระสุตตันตปิฎก	๑๑
๒.๑.๔ หลักมโนษยธรรมในพระอภิธรรม	๑๔
๒.๑.๕ ความหมายของหลักมโนษยธรรมตามทัศนะนักวิชาการ	๑๕
๒.๒ ความสำคัญของหลักมโนษยธรรม	๑๗
๒.๓ ประเภทของหลักมโนษยธรรม	๑๘
๒.๔ หลักมโนษยธรรมที่เกี่ยวข้องการแสดงออกทางพฤติกรรม	๒๔
๒.๕ จุดมุ่งหมายของหลักมโนษยธรรม	๒๘

๒.๖	หลักธรรมที่ส่งเสริมความเป็นมนุษยธรรม (มนุษย์ที่สมบูรณ์)	๓๔
๒.๗	บทสรุป	๔๒
บทที่ ๓	วิธีการปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๔๔
๓.๑	หลักเบญจศีล	๔๔
๓.๒	หลักเบญจธรรม	๕๓
๓.๓	กุศลกรรมบถ ๑๐	๕๘
๓.๔	อกุศลกรรมบถ ๑๐	๖๑
๓.๕	บทสรุป	๖๕
บทที่ ๔	ศึกษาแนวทางการนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน	๗๑
๔.๑	การนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในด้านครอบครัว	๗๑
๔.๒	การนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในด้านความมั่นคงของชีวิต	๗๒
๔.๓	การนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในด้านทรัพย์สิน	๗๔
๔.๔	การนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในด้านสังคม	๗๕
๔.๕	บทสรุป	๗๕
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๘๑
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๘๑
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๘๓
	บรรณานุกรม	๘๕
	ประวัติผู้วิจัย	๘๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์ แล้วตามด้วย เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๓/๖๑๕. วินัยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๒ ข้อ ๕๓๓ หน้า ๖๑๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕

พระวินัยปิฎก				
วิ.มหา	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุ	(ไทย)	=	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จู.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก จูฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก				
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปรปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
สั.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ดิกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปณจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปิณฺณกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฎฐกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนินบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

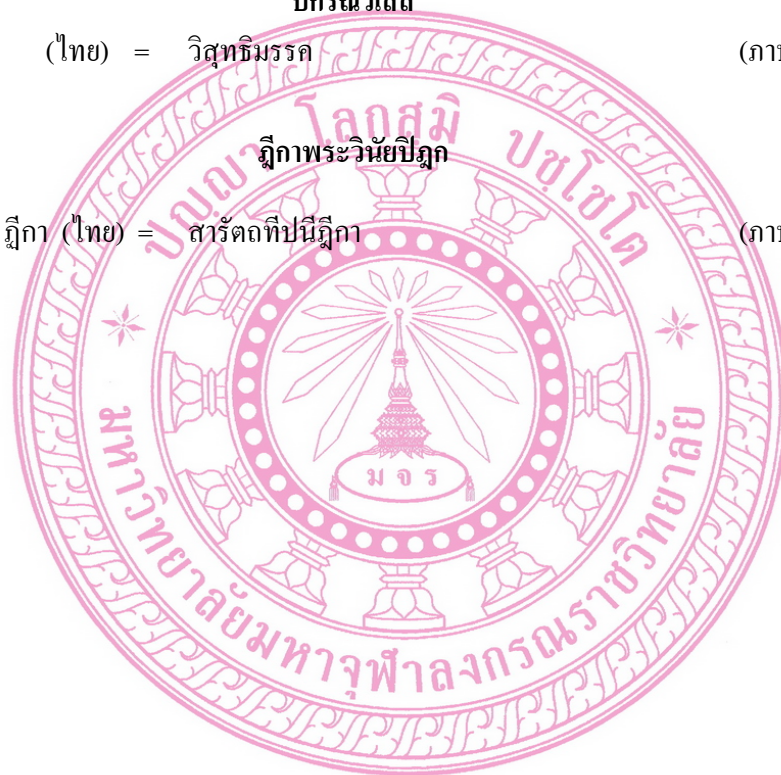
อภิ.สง.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ก.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ.	(ไทย) =	วิสุทฺธิมรรค	(ภาษาไทย)
-----------	---------	--------------	-----------

ฎีกาพระวินัยปิฎก

สารตฺตฎีกา	(ไทย) =	สารตฺตทีปนีฎีกา	(ภาษาไทย)
------------	---------	-----------------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมมนุษย์มีการแข่งขันกันด้านต่างๆ อย่างรุนแรง โดยเฉพาะการแข่งขันกันทำธุรกิจ การค้า การลงทุนภาวะทางเศรษฐกิจที่กำลังพัฒนาเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม เมื่อมีการแข่งขันการทำธุรกิจก็必有บางกลุ่มขาดจิตสำนึกที่ดี ต่างก็พยายามเอาใจเปรียบซึ่งกันและกันทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้มาซึ่งผลกำไรหรือต้นทุนการผลิตต่ำผลกำไรมาก ๆ หรือทำธุรกิจผิดกฎหมาย เช่นการทำธุรกิจผิดกฎหมาย ค้ายาเสพติดให้โทษ เมื่อคนเสพติดเข้าไป ก็คิดสิ่งเสพติดนั้นทำให้ขาดสติไม่มีจิตสำนึก ขาดหลักธรรมประจำใจที่ทำให้กระทำผิดกฎหมาย ความเป็นจริงของโลกทุกวันนี้ต้องยอมรับว่ายิ่งวัตถุเจริญขึ้นมากเท่าใดจิตใจของคนก็ต่ำลงอย่างเห็นได้ชัด คือไม่มีมโนธรรมและคุณธรรม เช่น ข้าราชการที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ นักเรียนตีกัน ฆ่ากัน หรือ การปล้นฆ่าประทุษร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สินต่างๆ ที่นโยบายของรัฐบาลมีการปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันรวมทั้งปราบปรามผู้ทำผิดกฎหมายต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด มนุษย์มีอิสรภาพในการกระทำทุกอย่างบนพื้นฐานของกฎหมายถ้าหากว่ามนุษย์มีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจก็จะทำให้มีความสุขในชีวิต

อย่างไรก็ตามสิ่งที่สังคมมนุษย์ได้พัฒนาส่วนหนึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางสังคมมนุษย์เอง และ ประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่อยู่บนพื้นโลกใบนี้ก็ต้องมีการพัฒนาประเทศให้เท่าเทียมกับนานาอารยประเทศทั้งโลกตะวันตกและโลกตะวันออก ดังนั้น ในหลาย ๆ ปีที่ผ่านมาประเทศไทยมุ่งการพัฒนาประเทศโดยเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจโดยการกระตุ้นการลงทุนจากธุรกิจต่างชาติ การส่งเสริมการค้าเสรี และธุรกิจการท่องเที่ยว ทำให้ประเทศไทยมีความเจริญรุดหน้าอย่างมากในเชิงเศรษฐกิจในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม วิกฤตเศรษฐกิจ ในปี ๒๕๔๐ รวมถึงวิกฤตเศรษฐกิจของโลกในปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลจากนโยบายด้านการพัฒนาที่ไม่สมดุล และฉายแวบแสดงให้เห็นแล้วว่า นั่นไม่ใช่การเจริญเติบโตที่ยั่งยืน อันจะช่วยให้คนไทยมีความมั่นคงในการดำเนินชีวิตได้ ทั้งยังส่งผลให้ปัญหาต่างๆ ทวีความรุนแรงมากขึ้น เช่น ปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำทางสังคม อาชญากรรม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความขัดแย้งทางความคิด นอกจากนี้ กระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ปัจจัยภายนอกต่างๆ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของ

ชลธิชา ศาลิคุปต์, สังคมและการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ว. เซอร์วิส , ๒๕๑๕), หน้า ๕๘.

มนุษย์ของคนไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็น ความผันผวนของราคาน้ำมัน ปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ โรคระบาดร้ายแรง และวิกฤตเศรษฐกิจทางการเงินของโลก ซึ่งปัจจุบันเราทุกคนต่างก็ประจักษ์ และได้รับผลกระทบจากปัญหาอย่างเห็นชัด^๒

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้กล่าวในโลกนี้มนุษย์และดิรัจฉานนานาชนิดสืบต่อกันมาอยู่ เพราะอาศัยความไม่ล้างผลาญชีวิตกัน และความมีเมตตาต่อกัน ส่วนสัตว์บางชนิดที่ร้าย และอยู่รวมกันเป็นหมู่ใหญ่ไม่ได้เพราะความร้าย ปรากฏว่าได้สูญพันธุ์ไปแล้วก็มีเช่น สัตว์ไดโนเสาร์ และที่เห็นกันว่ากำลังจะสูญพันธุ์ไปก็มีเช่น เสือ มีคำกล่าวยกเสื่อเป็นข้อเปรียบเทียบเสื่อสองตัวอยู่ถ้ำเดียวกันไม่ได้ ก็แสดงถึงความร้ายของเสื่อที่ทำแม่พวกเดียวกัน มีบางคนเห็นสัตว์ที่มีกำลังมากจะคงอยู่ได้ในโลก ส่วนสัตว์ที่มีกำลังน้อยจะหมดไปเพราะสัตว์ที่มีกำลังมากเบียดเบียนสัตว์ที่มีกำลังน้อยเหมือนอย่างปลาใหญ่กินปลาเล็ก ฉะนั้น เมื่อต้องการจะดำรงอยู่ก็ต้องทำให้ตนมีกำลังมากความเห็นนี้ยกเหตุผลคัดค้านได้ว่า กำลังมากอย่างเดียวไม่อาจดำรงอยู่ได้ ดังสัตว์บางจำพวกที่กล่าวมานั้น ส่วนสัตว์มีกำลังน้อยแต่อยู่รวมกันได้เป็นหมู่ใหญ่ ไม่เบียดเบียนทำร้ายล้างชีวิตกัน มีเมตตาต่อกัน สามารถดำรงอยู่ได้ ในหมู่มนุษย์ตลอดจนถึงในหมู่สัตว์ดิรัจฉาน แม้ชนิดเล็กๆ เช่น มด ปลวก เป็นต้น ฉะนั้น ความไม่ทำลายล้างชีวิตกันตามศีลของพระพุทธเจ้า และความมีเมตตากรุณาตามธรรมของพระพุทธเจ้าจึงเป็นเหตุเพื่อความดำรงอยู่ของชีวิตทั้งหลายในโลก

มนุษย์ที่สมบูรณ์นั้น มิใช่ว่าจะเกิดมาเป็นมนุษย์เท่านั้น จะต้องมียุทธสำหรับมนุษย์อีกด้วย จนถึงมี ภาษิตที่กล่าวไว้โดยความว่า “คนและสัตว์ดิรัจฉานนั้น ย่อมมีการกิน การนอน การสืบพันธุ์ เสมอกัน แต่สิ่งที่ทำให้คนต่างกับสัตว์ดิรัจฉานนั้นก็คือธรรม” และธรรมที่เป็นเรื่องสนับสนุนให้มีศีล ๕ ที่เรียกว่าเป็นเหตุอันใกล้ก็คือ “หิริ” ความละอายแก่ใจ “โอตตปปะ” ความเกรงกลัวต่อความชั่ว หิริโอตตปปะนี้เป็นเหตุใกล้ของศีล การถือศีลนั้น อาจจะปฏิบัติในวงกว้างก็ได้ ในวงแคบก็ได้ เช่น ชาวประมงที่อาจรักษาศีลข้อ ๑ คือ ปาณาติปาตา เวรมณี ได้ในวงจำกัด ยกเว้นสัตว์ที่เป็นอาชิพของตน หรือควั่นโดยไม่จำกัดในวันใดวันหนึ่ง เช่น ในธรรมเนียมเก่าของไทยเรา เว้นการฆ่าสัตว์ในวันพระ ในขณะที่ในชนบทหลายแห่งก็ยังปฏิบัติกันอยู่” ร่างกายและจิตใจ ซึ่งได้แก่ศีล ๕ หากสังคมมนุษย์ไม่มีศีลเป็นเครื่องคุ้มครองจิตใจแล้ว มนุษย์ก็จะมีพฤติกรรมและการดำเนิน

^๒สมถการ พรหมทา, **พุทธปรัชญามนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๖.

^๓สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก แหล่งที่มา : <http://www.thammaonline.com/13176>, (๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๔).

ชีวิตไม่ต่างอะไรจากสัตว์ทั่ว ๆ ไปหาชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐไม่ เพราะเมื่อไม่มีศีลแล้วมนุษย์ย่อมก่อความเดือดร้อนให้กันและกัน หากความสงบในชีวิตได้ยาก

หลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาจะเป็นหลักธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนามนุษย์ โดยสมบูรณ์ เพราะเน้นถึงความเป็นของตัวเอง สนับสนุนและส่งเสริมความสำคัญของมนุษย์ในสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมแต่อย่างไรก็ตาม หลักคำสอนพื้นฐาน คือ ศีล ๕ ธรรม ๕ เป็นต้น เพราะศีล ๕ นั้น คือองค์ประกอบพื้นฐานในการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนความชอบธรรมในสังคมนมนุษย์จากการศึกษาหลักมนุษยธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อนำมาเป็นหลักการดำเนินชีวิต การแก้ปัญหาของชีวิตการเข้าใจในชีวิตเพื่อการมีชีวิตที่สมบูรณ์หลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ถึงแม้จะมีอยู่อย่างมาก และมีความหมายหลากหลายแต่ก็ไม่อาจเกิดขึ้นในจิตใจหรือปฏิบัติตามกันได้ทุกคนเพราะเหตุที่ว่าเมื่อมนุษย์มีมลทินที่เจือปนด้วยราคะความกำหนัดยึดติดในกามโทสะความโกรธความพยาบาทโมหะความหลงมกมายอย่างรุนแรงแล้วก็ยากที่จะปฏิบัติตามได้เพราะถือว่าวิชาและศิลปะเป็นสภาวะที่แรงกล้าเกินกว่าที่จะปฏิบัติตามหลักธรรมได้ ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงสอนให้ปฏิบัติธรรมขั้นพื้นฐาน คือ การรักษาศีล ๕ ประการ การมีเมตตาต่อกันให้อภัยซึ่งกันและกัน ที่ตั้งอยู่บนหลักมนุษยธรรมเป็นพื้นฐานและนิจศีลคือธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยมีแรงบันดาลใจที่จะศึกษาวิจัย ในการศึกษาหลักมนุษยธรรมทางพระพุทธศาสนาและแสดงให้เห็นความสำคัญว่าหลักมนุษยธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งจำเป็นที่สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ได้เป็นอย่างดี โดยศึกษาหลักมนุษยธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยใคร่ศึกษาหลักการ แนววิธีปฏิบัติ ตลอดถึงผลที่จะเกิดขึ้นในสังคมนมนุษย์เมื่อได้นำเอาหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมาประกอบการดำเนินชีวิต และเมื่อมนุษย์ปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมแล้วมนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ทั้งกาย และจิตใจสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขในสังคมนมนุษย์ตามหลักมนุษยธรรม

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักมนุษยธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ หลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท วิธีการปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ แนวทางการนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร ศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานข้อมูลเอกสารคือ เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ และเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดี ตำราวิชาการ บทความวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สื่อออนไลน์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ หลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ วิธีการปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๔.๓ แนวทางการนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันเป็นอย่างไรบ้าง

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ มนุษยธรรม หมายถึง ธรรมที่ทำให้คนเป็นมนุษย์สมบูรณ์ คือ เป็นมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งได้แก่ เบญจศีล หมายถึง ระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ ข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจา ของคนในสังคมให้เรียบร้อย มี ๕ ประการ ดังนี้

๑. เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต รวมไปถึงการฆ่า การทำร้ายร่างกายและการทรมาน คำว่า “สัตว์” ในที่นี้ ประสงค์เอาทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานที่ยังเป็นอยู่ มนุษย์ไม่เลือกกว่าผู้ชายหรือผู้หญิง จะอยู่ในวัยใดก็ตาม จนถึงที่ยังอยู่ในครรภ์ก็ตาม จะใหญ่หรือเล็กก็ตาม ได้ชื่อว่าสัตว์ในที่นี้ทั้งหมด เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายของการฆ่า การทำร้ายร่างกาย

๒. เว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยอาการเป็นโจร คือ ไม่เบียดบัง ดำเนินการเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่ผู้อื่นไม่อนุญาตด้วยทางกาย หรือว่าทางวาจาอันเจ้าของไม่ได้ยกให้เป็นสิทธิขาด

๓. เว้นจากการประพาศพิศินในกามกามในที่นี้หมายถึงกรียาที่รักใคร่กันในทางประเวณี หมายควมว่างคเว้นจากความประพาศพิศินในการที่จะลวงละเมิดคูครองของผู้อื่นมีข้อห้ามสำหรับชายและหญิงมิให้ประพาศพิศิน

๔. เว้นจากการกล่าวเท็จ คืองดเว้นจากคำพูดที่บิดเบือนจากความจริง โดยจงใจให้ผู้อื่นเข้าใจผิดว่าเป็นเช่นนั้นเช่นแสดงพยานหลักฐานเท็จ

๕. เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา และเมรัยคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นสิ่งที่ทำให้เสียดสิสัมปชัญญะ

๑.๕.๒ การประยูกต์ใช้ หมายถึง การนำเอาหลักศีลธรรม เบญจธรรม และกุศลกรรมบถ ๑๐ ไปปรับใช้กับชีวิตประจำวัน

๑.๕.๓ สังคมปัจจุบัน หมายถึง กลุ่มของมนุษย์ที่ใช้ชีวิตร่วมกันช่วยเหลือกันเป็นเวลานานจนพวกเขาสามารถจัดองค์กรของพวกเขาและถือว่าพวกเขาคือสังคมหนึ่งที่มีกฎเกณฑ์ระเบียบที่แน่นอนและนับถือพระพุทธศาสนา

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องมนุษยธรรมได้ตรัสว่าในโลกนี้มีมนุษย์และดิรัจงานนาชนิดสืบต่อกันมาอยู่เพราะอาศัยความได้ลั้งผลาญชีวิตกันและความคิเมตตาคู่กันส่วนสัตว์บางชนิดที่ดุร้ายและอยู่รวมกันเป็นหมู่ใหญ่ไม่ได้เพราะความดุร้าย ปรากฏว่าสูญพันธุ์ไปก็มี เช่น สัตว์ไดโนเสาร์ และที่เห็นกันว่กำลังจะสูญพันธุ์ไปก็มีเมื่อต้องการอยู่ได้ในสังคมปัจจุบันต้องมีความเมตตาคู่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง^๔

๑.๖.๒ พ.อ.ปิ่น มุกกัณฑ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง พุทธศาสตร์ภาค ๑ ว่าการรักษาศีลนั้น โดยความหมายในการปฏิบัติเป็นการเว้นจากการกระทำที่ไม่ดี ฆ่ากันก็ไม่ดี ลักกันก็ไม่ดี ผิดลูกเขาเมียเขาก็ไม่ดี โทหกกันก็ไม่ดี กินเหล้าเมายาทำให้เสียดสิไม่มีดี การรักษาศีลก็คือการงดเว้นจากการกระทำที่ไม่ดีเหล่านี้เสีย เข้าใจไว้แค่นี้ก่อนคือเข้าใจแค่ว่าการรักษาศีลนั้นความมุ่งหมายที่แท้จริงท่านให้ยกเว้นจากการกระทำที่ไม่ดีนั่นเอง^๕

^๔สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, มนุษยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๘.

^๕พ.อ.ปิ่น มุกกัณฑ์, พุทธศาสตร์ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗๓.

๑.๖.๓ **สุเชาว์ พลอยชุม** ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง จริยศาสตร์แนวพุทธ ว่า การพูดว่า การกระทำของมนุษย์ถูกหรือผิด หรือว่าทั้งถูกและผิดจะใช้ได้หรือมีความหมายก็เฉพาะเมื่อมนุษย์มีเสรีภาพที่จะกระทำในขอบเขตของเงื่อนไขที่เป็นเหตุเป็นผลของกันและกันเท่านั้น ถ้าว่าการกระทำของมนุษย์เป็นเพียงการตอบสนองสิ่งเร้าหรือเป็นเพียงผลสะท้อนของมรดกทางกายหรือถูกกำหนดอย่างสิ้นเชิงโดยอดีตทางจิตใจของเราเอง การกระทำของเราก็กล่าวไม่ได้ว่าถูกหรือผิด เพราะเขาถูกบังคับให้ทำหรือว่าไม่มีเสรีภาพในการกระทำด้วยเหตุนี้การกระทำของมนุษย์จะถือว่าถูกหรือผิดได้ก็ต่อเมื่อมีการกระทำนั้นแม้ว่าจะถูกสถานการณ์บางอย่างกำหนดให้ตัดสินใจทำแต่เขาจะต้องทำโดยไม่ถูกบังคับให้กระทำ และมีเสรีภาพในการกระทำ(อตุตการ) ภายในขอบเขตบางอย่างที่เป็นไปอยู่ในโลก^๖

๑.๖.๔ **สมชาย กษิติประดิษฐ์** ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องสิทธิมนุษยชนว่าความขัดแย้งทางอยู่ตามธรรมชาติ เพราะความรุนแรงเป็นการกระทำของมนุษย์ทุกคนได้กระทำอันไม่ควรต่อหมู่มนุษย์หรือเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดปัญหาของสังคมเป็นอย่างมาก เพราะคนในสังคมเป็นสังคมหมู่ใหญ่จึงเป็นการก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ เป็นอย่างมาก จึงเป็นการทำให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้น^๗

๑.๖.๕ **พิทยา ว่องกุล** ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง สร้างสังคมใหม่ชุมชนชนาธิปไตย ชัมมาธิปไตย ได้กล่าวถึง เสรีภาพของปัจเจกชนในเรื่องการสร้างสังคมใหม่ ชุมชนชนาธิปไตย ชัมมาธิปไตย โดยสรุปว่า ปริมาณความหลากหลายของความจำเป็น ยิ่งมากเท่าใดมนุษย์ยิ่งได้เสรีภาพมากขึ้นเท่านั้น ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม ซึ่งปัจเจกชนต่างก็แข่งขันกันเพื่อตนเอง หากความแตกต่างระหว่างคนส่วนน้อยที่ร่ำรวยมหาศาล กับคนส่วนใหญ่ที่ยากจน ต่างออกไปเท่าไร ดังนั้น เสรีภาพอันเป็นหลักพื้นฐานและความเท่าเทียมกันจริงๆ ในระบอบประชาธิปไตย จึงเกิดขึ้นไม่ได้ มีหน้าซ้ำคนร่ำรวยมหาศาล ก็มีเสรีภาพในการกระทำอะไรๆ ได้มากมายและมากกว่าคนจนตลอดไป^๘

๑.๖.๖ **พระมหาจรัส เขมโขโต (บุคคาพงษ์)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง เปรียบเทียบแนวความคิดทาง จริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาฮินดู พบว่าพระพุทธศาสนา

^๖สุเชาว์ พลอยชุม, จริยศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๒.

^๗สมชาย กษิติประดิษฐ์, สิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕๕.

^๘พิทยา ว่องกุล, สร้างสังคมใหม่: ชุมชนชนาธิปไตย-ชัมมาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถีทรรศน์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓.

เถรวาทได้แบ่งประเภทของ จริยศาสตร์ว่า เป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ที่สอดคล้องกันทางกาย ทางวาจา และทางใจ นอกจากนี้ ยังได้วางหลักปฏิบัติตามลักษณะการประพฤติของแต่ละบุคคล ว่าเป็นหลักหรือประเภททางจริยศาสตร์ตามคุณลักษณะที่สอดคล้องกับหลักศีลและหลักธรรม เพราะ ศีลคือการห้ามใจในการทำความชั่ว และหลักธรรมคือเครื่องสนับสนุนให้บุคคลลงดวงใจในสังคัม โดย แบ่งได้๓ลักษณะคือ ระดับพื้นฐานได้แก่ หลักสิกขาบท ๕ ประการและหลักธรรม๕ประการ ระดับกลางได้แก่ หลักกุศลกรรมมถ๑๐ประการและระดับสูงได้แก่ หลักอริยมรรค ๘ ประการ^๕

๑.๖.๗ พระมหาวิพจน์ สุภจาโร (วันคำ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาแนวความคิดเรื่อง เสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่า เสรีภาพหรือเสรีชน ในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเป็น เสรีภาพที่เน้นความเท่าเทียมกัน เช่น การทำตัวอย่างเสมอกัน และความเป็นพี่น้องกัน เช่นกระทำที่ไม่ ก้าวก่ายกัน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นหลักประกันของเสรีภาพที่ถูกต้องและมั่นคงการมีคุณธรรม ที่เป็นคุณสมบัติดังกล่าว พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมุ่งส่งเสริมให้มนุษย์ยกระดับทางจิตให้มี คุณธรรมตามลำดับ และผู้เข้าถึงเรียกว่า พระอริยบุคคล ๔ ประเภท^๖

๑.๖.๘ พระมหาสงกรานต์ ฐมฺมธโร ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเมตตา ในพระไตรปิฎก กล่าวว่า การปฏิบัติธรรมข้อเมตตาเพียงอย่างเดียวเท่านั้นย่อมยังให้ได้รับผลหรือ อานิสงส์ถึง ๑๑ ประการ คือ ย่อมหลับเป็นสุข ย่อมตื่นเป็นสุข ไม่ฝันร้าย ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ เทวดาย่อมรักษา ไฟ ยาพิษ ศัสตรา ย่อมไม่กล้ากลาย จิตของผู้เจริญเมตตาย่อมเป็นสมาธิได้รวดเร็ว สีน้าของผู้เจริญเมตตาหอมฟุ้งไส ย่อมไม่หลงไหลกระทำกาละและเมื่อยังไม่รู้แจ้งแทงตลอดซึ่ง ธรรมอันยิ่ง ย่อมเข้าถึงพรหมโลกเพราะฉะนั้น ธรรมข้อเมตตาจึงเป็นธรรมที่ใช้เป็นหลักปฏิบัติทาง จิตที่เรียกว่า “การเจริญเมตตาจิต” ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการปฏิบัติตามหลักกรรมฐาน ๔๐ อย่าง และผลที่เกิดจากการเจริญเมตตาจิตจนถึงขั้นการปฏิบัติขั้นสูงสุดนี้เรียกว่าเมตตาเจโตวิมุตติ คือ ความหลุดพ้นด้วยอำนาจแห่งจิตที่ประกอบด้วยเมตตา หรือความหลุดพ้นเพราะอำนาจแห่งสมาธิ อันเนื่องมาจากเมตตา หรือสมาธิประกอบด้วยเมตตา^๗

^๕พระมหาจรัส เขมโขโต(บุคคาพงษ์), “การศึกษาเชิงเปรียบเทียบแนวความคิดทาง จริยศาสตร์ของ พระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาฮินดู”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕)

^๖พระมหาวิพจน์ สุภจาโร(วันคำ), “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗)

^๗พระมหาสงกรานต์ ฐมฺมธโร(ขยันทำ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเมตตาในพระ ไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗)

๑.๖.๕ **บุญธรรม พูนทรัพย์** ได้ทำวิจัยเรื่อง ศีลธรรมกับสิทธิมนุษยชนในพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวว่า สิทธิมนุษยชนนั้น เป็นสิทธิทางศีลธรรม ซึ่งให้สิทธิแก่ทุกคนที่อยู่ในพวกมวลหมู่ของมนุษย์ การที่ไม่มีกฎหมายรับรองต่อสิทธิดังกล่าว ในบางรัฐ ถือได้ว่ารัฐดังกล่าวขาดคุณสมบัติในฐานะรัฐที่ดี ในความหมายว่า ไม่ใส่ใจต่อการทำสิ่งที่สมควรกระทำ สิทธิอะไรที่เป็นสิทธิที่อยู่ในข่ายประเภทสิทธิมนุษยชน ทุกสิทธิที่อยู่ในประเภทสิทธิมนุษยชนสมควรที่รัฐจะให้การรับรองหรือไม่เป็นอีกคำถามหนึ่งและเป็นเหตุให้คนอื่นต่างละเมิดสิทธิของกันและกัน^{๑๒}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่าหลักมนุษยธรรมเป็นหลักการที่สอนให้มนุษย์มีจิตใจเมตตาและการไม่เบียดเบียนกันเป็นหลักที่น่าสันติภาพมาสู่โลกอย่างแท้จริง

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัยดังต่อไปนี้

- ๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก ภาษาไทยและบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๑๕
- ๑.๗.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ วรรณคดี ฎีกา ปรณวิเสศอื่นๆ สื่ออิเล็กทรอนิกส์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้
- ๑.๗.๓ วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบวัตถุประสงค์
- ๑.๗.๔ เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ
- ๑.๗.๕ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบวิธีการปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบแนวทางการนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน

^{๑๒}บุญธรรม พูนทรัพย์, “ศีลธรรมกับสิทธิมนุษยชนในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓)

บทที่ ๒

หลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้ มุ่งศึกษาหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทได้แบ่งประเด็นของการศึกษาออก ๗ ประการ คือ (๑) ความหมายของคำว่ามนุษยธรรม (๒) ความสำคัญของหลักมนุษยธรรม (๓) ประเภทของหลักมนุษยธรรม (๔) หลักมนุษยธรรมที่เกี่ยวข้องการแสดงออกทางพฤติกรรม (๕) จุดมุ่งหมายของหลักมนุษยธรรม (๖) หลักธรรมที่ส่งเสริมความเป็นมนุษยธรรม (มนุษยย์ที่สมบูรณ์) และ (๗) บทสรุป ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของคำว่ามนุษยธรรม

๒.๑.๑ ความหมายของคำว่ามนุษยธรรมทั่วไป

คำว่า มนุษยธรรม หมายถึง "ธรรมที่ทำให้คนเป็นมนุษย์สมบูรณ์" คือเป็นมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจซึ่งได้แก่ ศีล ๕ หากสังคมมนุษย์ไม่มีศีลเป็นเครื่องคุ้มครองจิตใจแล้วมนุษย์ก็จะมีพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตไม่ต่างอะไรจากสัตว์ทั่วไปหาชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐไม่ เพราะเมื่อไม่มีศีลแล้วมนุษย์ย่อมก่อความเดือดร้อนให้กันและกันเสมอหาความสงบในชีวิตได้ยากการที่ได้เกิดเป็นมนุษย์นี้ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากต้องอาศัยบุญเก่าคือบุญเพกตบุญอุตาช่วยอุปถัมภ์และชาติที่เกิดเป็นมนุษย์นี้ถือว่าเป็นชาติที่สำคัญเพราะเป็นที่ตั้งแห่งการทำความดีทั้งหลายสามารถที่บำเพ็ญธรรมเพื่อให้เกิดในภพภูมิที่ดีตั้งแต่เบื้องต้นไปจนถึงพระนิพพานได้ในวิสุทธิมรรคพระพุทธโฆษาจารย์ได้กล่าวถึงศีลว่า ศีลคือความงามอันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นแห่งคุณธรรมและศีลเป็นเบื้องต้นแห่งคำสอนของพระพุทธเจ้าเพราะศีลเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งปวงดังพุทธดำรัสในสังยุตตนิกายว่า ศีลที่หมดจดดีแล้วชื่อว่าเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลายและในโอวาทปาติโมกข์ข้อต้นที่ว่า การไม่ทำบาปทั้งปวงและที่ว่าศีลชื่อว่างามนั้นก็เพราะเป็นเหตุนำมาซึ่งความไม่เดือดร้อนเป็นต้นพระพุทธองค์ทรงประกาศว่า ศีลเป็นความงามในเบื้องต้นสมาธิเป็นความงามในท่ามกลางและปัญญาเป็นความงามในขั้นสุดท้าย ศีล ๕ นี้เป็นศีลขั้นต้นที่ถือว่าเป็นพื้นฐานแห่งศีลทั้งปวง

๒.๑.๒ มนุษยธรรมที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก

หลักมนุษยธรรมเป็นธรรมที่ทำให้คนเป็นมนุษย์สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ อันมีคำกล่าวดังพุทธพจน์ไว้ในพระวินัยปิฎกว่าคุณก่อนภิกษุทั้งหลายปฏิบัติปทาสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสองอย่างนั้นนั่นตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่งทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้เพื่อนิพพาน ปฏิบัติปทาสายกลางนั้น ได้แก่ อริยมรรคมี

องค์ ๘ นี้แหละคือปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ เลี้ยงชีพชอบ ๑ พยายามชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ตั้งจิตชอบ นี้แหละคือปฏิบัติทาสายกลางนั้นที่ตกาศได้ตรัสรู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบเพื่อความรู้อย่างยิ่ง เพื่อความตรัสรู้เพื่อนิพพาน^๑

ฉะนั้น เมื่อมีปัญหาคือความทุกข์ในสังสารวัฏเผชิญหน้าอยู่ มนุษย์จะมัวไปแก้ปัญหานั้นก็จะไม่ทันต่อปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ดังนั้นหากจุดหมายของพระพุทธศาสนาคือนิพพาน ความพยายามใดๆ เพื่อให้บรรลุสภาวะดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่สมควรกระทำอย่างยิ่งไม่อาจริรอได้ แต่จะไปถึงเร็วหรือช้าในภพนี้หรือภพหน้าเป็นอีกเรื่องหนึ่งแล้วแต่บุญกรรมอันสั่งสมไว้จะเอื้อมากน้อยเพียงไร โลกุตระธรรมจึงเป็นหน้าที่หลักส่วนที่เรียกว่าโลกียธรรมนั้นเป็นเพียงเพื่อเตรียมให้พร้อมเพื่อก้าวสู่โลกุตระธรรมได้เต็มกำลังเราต้องไม่ลืมว่ามีพุทธวจนะหลายแห่งที่เตือนเราให้มีความเพียรในการฝึกฝนตนเพราะการปฏิบัติธรรม เพื่อให้ให้บรรลุได้นี้ ไม่ใช่ของที่ฝึกฝนกันได้ง่าย ๆ และหากขาดซึ่งความเพียร ก็อาจละวางไปหรือเผลอเร่อก่กรรมอื่นที่เป็นอกุศลกรรมอันสำคัญที่มนุษย์ต้องเผชิญอยู่ เราจึงสรุปได้ว่าจุดมุ่งหมายเพื่อดับกิเลสโดยสิ้นเชิงนี้เป็นจุดมุ่งหมายหลักของทุกตัวกระทำแบบพุทธศาสนา มีพระพุทธภาษิตที่เป็นเครื่องหมายเตือนใจผู้ปฏิบัติ ดังนั้นหน้าที่ของชาวพุทธจึงอยู่ที่การฝึกฝนตนเองให้สมบูรณ์ด้วยความรู้และการปฏิบัติอย่างมีสติสมบูรณ์ เพื่อดับปัญหาพื้นฐานที่รุมเร้าชีวิตอยู่คือความทุกข์ในสังสารวัฏของตนนี้เอง

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้มนุษย์เลิกดูหมิ่นเหยียดหยามกัน โดยถือเอาวรรณะเป็นเครื่องแบ่งชั้นวรรณะกันอย่างรุนแรงพระองค์ทรงสอนให้เลิกคิดในเรื่องชั้นวรรณะโดยสิ้นเชิงในสืลวิมังสชาดกว่า “ชาติและวรรณะเป็นของเปล่าเสียด่างหากที่เป็นของสูงสุด ถ้าไม่มีศีลแล้ว “สุตะ” จะไม่มีประโยชน์อะไรในกัมมกตถลสูตร ทรงตรัสว่าวรรณะทั้ง ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทรถ้ามีคุณธรรมแล้วก็เชื่อว่าเสมอกันเรื่องความเสมอภาคนี้ปรากฏให้เห็นชัดเจนในเรื่องธรรมวินัย คือ ภิกษุบวชก่อนจะได้รับความเคารพจากผู้บวชทีหลังแม้ผู้บวชทีหลังจะเกิดในสกุลหรือวรรณะที่สูงกว่าก็ตามตัวอย่างในสมัยพุทธกาลเช่นพระราหุล ซึ่งเป็นพระราชโอรสเมื่อบวชเป็นสามเณรก็ต้องให้ความเคารพแก่ผู้บวชก่อนเช่นกัน^๒

ดังมีพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในอัครคัมภีร์สุตตรพระตถาคตทรงตรัสว่าผู้ใดมีศรัทธาดังมั่นในตถาคตผู้นั้นย่อมควรที่จะกล่าวว่า เราเป็นบุตรเป็น โอรสของ พระผู้มีพระภาคเป็นผู้เกิดจากธรรม อันธรรมสร้างเป็นธรรมทายาท ผู้รับมรดกธรรม) ทั้งนี้เพราะคำว่าธัมมกาย (กาย

^๑วิ. ม. (ไทย) ๔/๑๓/๑๘.

^๒ม. อ. (ไทย) ๑๓/๒๓๐/๕๑๖.

ธรรม) พรหมกาย (กายพรหม) และผู้เป็นธรรมผู้เป็นพรหมชื่อของตถาคต^๓ ดังมีพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในอัมพกุฏสูตรได้ตรัสถึงว่าด้วยการโต้ตอบของอัมพกุฏมาณพไว้ว่าใครก็ตามยังถือชาติถือโคตร ถือตัว ถืออวาหะ วิวาหะคนเหล่านั้น ย่อมอยู่ห่างไกลจากความรู้และความประพฤติน้อยอดเยี่ยมเมื่อละความถือชาติถือโคตรถือตัวถืออวาหะวิวาหะ ได้จึงจะทำให้แจ้ง ได้ซึ่งความรู้และความประพฤติน้อยอดเยี่ยม^๔ ดังมีพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในวินยปิฎกมหาวิภังค์ไว้ว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลายก็แลพวกเธอพึงยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงอเนกภิกษุใดจงใจปรากฏภิกษุจากชีวิตหรือแสวงหาศีลตราอันจะปลิดชีวิตให้แก่ภิกษุมนุชนั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้สิกขาบทนี้ ย่อมเป็นอันพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติ แก่ภิกษุทั้งหลาย^๕ ดังมีพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในวินยปิฎก มหาวิภังค์ไว้ว่า อเนก ภิกษุใด ถือเอาทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้ด้วยส่วนแห่งความเป็นขโมยพระราชาทองหลาย จับโจรได้แล้วพึงประหารเสียบ้างจงจำไว้บ้าง เนรเทศเสียบ้างด้วยบริภาษว่า เจ้าเป็นโจรเจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลงเจ้าเป็นขโมย ในเพราะถือเอาทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้เห็นปานใดภิกษุถือเอาทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้เป็นปานนั้น แม้ภิกษุนี้ ก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้^๖

สรุปได้ว่ามนุษยธรรมเป็นการกระทำที่ปกป้องมนุษย์และทรัพย์สินทั้งยังส่งเสริมความเคารพซึ่งกันและกันทุกคนมีสิทธิที่จะนับถือและเลือกปฏิบัติโดยอิสระ หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลักคำสอนที่มีเหตุมีผลทางด้านศีลธรรม เมื่อปฏิบัติตามแล้วก็จะพบความสงบสุขและสันติภาพที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของหลักมนุษยธรรม

๒.๑.๓ มนุษยธรรมที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก

หลักมนุษยธรรมที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกของพระพุทธศาสนาทำให้ทราบมีพุทธวจนะเปรียบเทียบ คนที่ต้องถูกศรอาบยาพิษแต่แทนที่จะพยายามดึงเอาลูกศรออก กลับมัวสนใจว่าผู้ยิงเป็นใครมาแต่ไหนเป็นอย่างไร ฆนุนั้นเป็นเช่นไร ก็จักตายเปล่า ในเมื่อสิ่งที่อยู่เบื้องหน้าอันได้แก่ความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศกเศร้าพิโรธราพัน ทุกข์กาย ทุกข์ใจและความคับแค้นใจยังรุมเร้าอยู่การแก้ไขสิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นหลักหรือเป้าหมายและต้องทำลายเสียในปัจจุบันคั้งนั้น หากมีผู้ใดตั้งความปรารถนาว่า เอาละบัดนี้เราจะมุ่งเอา โลภียธรรมเป็นหลักและเท่านั้นก็เพียงพอแล้ว โลภุตรธรรมนั้น ไม่ใช่เป้าหมายของเราเขาผู้นั้นย่อมตั้งความปรารถนาผิดเหตุด้วย โลภียธรรมนั้น

^๓ที. มหา. (ไทย) ๑๒/๔๑/๕๖.

^๔ส. ส. (ไทย) ๓๒/๓๑๘/๕๓.

^๕ส. ส. (ไทย) ๓๒/๓๑๘/๕๓.

^๖วิ. มหา. (ไทย) ๘/๘๓/๒๘๓.

เป็นบันไดขั้นต้นๆ ย่อมหยุดอยู่เพียงนี้ไม่ได้และเพียงแค่อยุ่บนบันไดขั้นต้นๆ เราพูดไม่ได้ว่าเดิม
 ขึ้นไปถึงข้างบน กล่าวคือแก้ปัญหามาพื้นฐานที่รุ่มเร้าเราอยู่ได้จริง โดยสรุปโลกิยธรรมและ
 โลกุตระธรรมไม่ใช่เป็นธรรมคนละอย่างและแยกขาดจากกัน แต่อย่างแรกเป็นพื้นสำหรับเตรียมเข้า
 สู่ออย่างหลังและจุดหมายคือ ธรรมแบบหลังนี้เองเราอาจพิจารณาคำกล่าวของท่านพระราชมุนีที่ว่า

ปัญหาของมนุษย์ มีต่างๆ มากมายเมื่อกล่าวให้สั้น ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับ ดี-ชั่ว หรือดี-ร้าย
 และสุข-ทุกข์ ถ้าพูดรวบรัดลงไปอีก ก็รวมลงในคำเดียวคือทุกข์ ปัญหาเกิดจากมนุษย์มีทุกข์อยู่
 แล้วแต่ถ้าแก้ไขทุกข์ถูกต้องจึงระบายทุกข์นั้นออกไปทำให้ทุกข์กระจาย เพิ่มขยายปัญหาทั้งแก่
 ตนเองและผู้อื่นๆ ด้วยความเป็นไปเช่นนี้ทุกที่เป็นสภาวะติดเนื่องมากับความเป็นสังขาร ของชีวิต
 หรือทุกข์ตามธรรมดาของธรรมชาติ แทนที่จะถูกแก้ไขกลับถูกละเลยมองข้ามหรือบินกลับไปเสีย
 แล้วสุขทุกข์และปัญหาต่างๆ นิตที่เกิดจากฝีมือเสกสรรอันพิสดารของมนุษย์ก็เกิดประดังประทุ
 วิจิตรนานัปการจนแทบจะบดบังให้มนุษย์ลืมปัญหาพื้นฐานของชีวิตทีเดียว

บางคราวมนุษย์เองยังคิดหลงไปคิดว่าหากลืมนองปัญหาพื้นฐานของชีวิตนั้นเสียได้ก็
 จะสามารถหลุดไปจากความทุกข์และชีวิตก็จะมีความสุข แต่ความจริงยังคงยืนยันอยู่ว่า ทรายใด
 มนุษย์ยังไม่สามารถจัดการกับปัญหาพื้นฐานแห่งชีวิตของตนยังวางตนวางใจที่ลง ไม่ได้กับทุกข์ถึง
 ขึ้นตัวสภาวะทรายนั้นมนุษย์ก็ยังคงแก้ปัญหามาไม่สำเร็จยังหลีกไม่พ้นการตามรั้งความของความสุข
 ไม่ว่าจะพบความสุขขนาดไหนและจะยังไม่ประสบความสำเร็จซึ่งเต็มอ้อมสมบูรณ์ในตัวและจบ
 บริบูรณ์ที่ความพึงพอใจชั่วร้ายทุกข์พื้นฐานที่หลบเลี่ยงและยังไม่ได้แก่นนั้นกลับจะกลายเป็นเงื่อนปม
 ชับซ้อนอยู่เบื้องหลังคอยส่งอิทธิพลออกมาบีบครั้นรุ่มเร้าให้การแสวงหาและเสวยสุขต่างๆ เป็นไป
 อย่างเร่าร้อน กระวนกระวายไม่รู้จักเต็มอ้อม และไม่มี ความแน่ใจจริงพร้อมทั้งส่งผลในทางจริยธรรม
 เกี่ยวกับความดีความชั่วทำให้รุนแรงยิ่งขึ้นด้วย พุทธอีกนัยหนึ่งว่าสร้างความกดดันให้ทุกข์แผ่
 ขยายตัวเพิ่มจีระระดับขึ้นไปการดำเนินชีวิตก็คือความพยายามที่จะแก้ปัญหามาของชีวิตหรือการหาทาง
 เปลื้องไถ่ถอนทุกข์แต่ถ้าไม่รู้วิธีแก้ไขหรือวิธีปลดเปลื้องไถ่ถอนที่ถูกต้อง ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ใครจักรู้แจ้งแผ่นดินนี้ ใครจักรู้แจ้งยมโลกและมนุษย์โลกนี้
 พร้อมกับเทวโลก ใครจักเลือกสรรบทรธรรมที่เราแสดงดีแล้ว
 คุณนายมาลาการผู้ฉลาด เลือกสรรดอกไม้ ฉะนั้น พระเสขะ
 จักรู้แจ้งแผ่นดิน พระเสขะจักรู้แจ้งยมโลกและมนุษย์โลกนี้
 พร้อมกับเทวโลก พระเสขะจักเลือกสรรบทรธรรมที่เรา
 แสดงดีแล้วคุณนายมาลาการผู้ฉลาดเลือกสรรดอกไม้ ฉะนั้น
 ภิกษุทราภายนี้ว่า เปรียบด้วยฟองน้ำ ตรีสรูพร้อมเฉพาะ
 ภายนี้ว่ามีพยับแดดเป็นธรรม ตัดดอกไม้อันเป็นประธาน

ของมารแล้ว ฟังไปสู่วิถีที่มัจจุราชไม่เห็น มัจจุย่อมจับนระผู้
มีใจอันชานไปแล้วในอารมณ์ต่าง ๆ กำลังเลือกเก็บดอกไม้
ทั้งหลายนั้นเที่ยวไป เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดบ้านอันหลับแล้ว
ไป ฉะนั้น มัจจุผู้ทำซึ่งที่สุด ย่อมทำนระผู้มีใจอันชานไปแล้ว
ในอารมณ์ต่างๆ กำลังเลือกเก็บดอกไม้ทั้งหลาย ไม่อ้อมแล้วใน
กามคุณนั้นแล^๖

ผู้ที่สมบุรณ์ด้วยสติปัญญาสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยปัญญาจากพุทธพจน์ที่ว่า
อสุโส ยทา ภาทุโร กसानิวุโฐ อาตปิโน สเวคิโน กวาถัสทชาย สีเลน จ วิริเยนจสมาธินา
ธมฺมวินิจฺจนเณ จ สมฺปนฺโนวิชชาจรณา ปฏิสฺตยาปหิสฺสถิ ทุกฺขมิตฺท อนุปกั
เหมือนธรรมดาคนค้ำไม้เมื่อถูกลงแต่ครั้งหนึ่ง ก็ยอมสำนึก(ความผิดครั้งแรก) และ
พยายาม (วิ่งให้เร็ว) พวกเธอก็จงอย่าเป็นคนเช่นนั้น อาศัยศรัทธา ศีล ความเพียร สมาธิการวินิจฉัย
ธรรม ความสมบุรณ์ด้วยความรู้และการปฏิบัติ มีสติสมบุรณ์พวกเธอก็จะทุกข์ได้ไม่น้อยเลย^๗ เมื่อ
รู้จักทุกข์ว่ามาจากสาเหตุแห่งกรรมชั่วแต่ไม่พยายามละสาเหตุแห่งกรรมชั่วนั้นก็ไม่สามารถล่วงจาก
ทุกข์ไปได้จากพุทธพจน์ที่ว่า

อุทกํ หิ นยฺขุนฺติ เนตติกา อุกฺการา นมยฺขุนฺติ เตชนํ ทารุ
นมยฺขุนฺติ ตจฺจกา อุตตานํ ทมยฺขุนฺติ สพฺพตํ^๘

ชวานา ไขน้ำเข้านา ช่างคร ดันลูกคร ช่างไม้ตัดไม้ คนดี ฝึกตนเอง ถ้าท่าน
ทั้งหลาย กล่าวทุกข์ถ้าทุกข์ไม่เป็นที่รักของท่านทั้งหลาย ก็อย่างทำกรรมชั่ว หรือในที่ลับถ้าท่าน
ทั้งหลายจัดกระทำหรือกระทำความชั่วอยู่ก็จะไม่พ้น ไปจากทุกข์ได้แม้จะตั้งหน้าไปอยู่ บุคคลเมื่อมี
ศีลก็ได้ชื่อว่ามิปัญญาคือบุคคลที่เชื่อมยอดในโลกดังมีพจน์ที่ทรงตรัสว่าแต่โสณทัณฑะพราหมณ์ว่า
ดูก่อนพราหมณ์ ข้อนี้เป็นอย่างนี้ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ปัญญาอันศีลชำระให้บริสุทธิ์ ศีลอันปัญญา
ชำระให้บริสุทธิ์ ศีลในบุคคลใดปัญญาก็มีในบุคคลนั้น ปัญญาในบุคคลใด ศีลก็มีในบุคคลนั้น
ปัญญาเป็นของบุคคลผู้มีศีล ศีลเป็นของบุคคลผู้มีปัญญา และนักปราชญ์ย่อมกล่าวศีลกับปัญญาว่า
เป็นยอดในโลก เหมือนบุคคลล้างมือด้วยมือ หรือล้างเท้าด้วยเท้าฉะนั้น ดูก่อนพราหมณ์ ศีลนั้น
เป็นใจ ปัญญาเป็นใจ โสณทัณฑะทูลว่า ข้าพระโคดมผู้เจริญพวกข้าพระองค์มีความรู้เท่านี้
เองเมื่อเนื้อความมิเช่นไรขอเนื้อความแห่งภยิตนี้ จงแจ้งแต่พระโคดม ผู้เจริญเองเถิด^๙

^๖พ. ฐ. (ไทย) ๒๕/๑๔/๑๓.

^๗พ. ฐ. (ไทย) ๒๕/๑๔/๑๓.

^๘พ. อุ. (ไทย) ๒๕/๖๔/๘๗.

^๙ที. ที. (ไทย) ๘/๑๕๔/๑๔๘.

หลักมนุษยธรรมที่สามารถแก้ปัญหาสังคมได้เพราะเสนอหลักทศ ๖ ที่แสดงว่าบุคคลทุกประเภทในสังคมควรปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีงามไม่มีการกดฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดลงไปดังมีพุทธพจน์ที่ทรงตรัสแก่สังคมาณพวามารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้าอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวาบุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลังมิตรอำมาตย์เป็นทิศเบื้องซ้าย ทาสกรรมกรเป็นทิศเบื้องต่ำ สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน คุฤหัสถ์ในสกุลผู้สามารถควรนอบน้อมทิศเหล่านี้บัณฑิตผู้ถึงพร้อมด้วยศีลเป็นคนละเอียดและมีไหวพริบมีความประพฤติเยี่ยมคนไม่ดื้อกระด้าง ผู้เช่นนั้นย่อมได้ยศคนหมั่นไม่เกียจคร้านย่อมไม่หวั่นไหวในอันตรายทั้งหลายคนมีความประพฤติไม่ขาดสาย มีปัญญา ผู้เช่นนั้นย่อมได้ยศ คนผู้สงเคราะห์แสวงหามิตรที่ดี รู้เท่าถ้อยคำที่เขากล่าวปราศจากตระหนี่เป็นผู้แนะนำแสดงเหตุผลต่างๆ เนื่องจาก ผู้เช่นนั้น ย่อมได้ยศ การให้เจรจาได้เพราะ การประพฤติให้เป็นประพฤติกวามเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมทั้งหลายในคนนั้นๆ ตามควรธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจในโลกเหล่านี้และเป็นเหมือนสลักรถอันเล่นไปอยู่ ถ้าธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวเหล่านี้ไม่พึงมีไซ้ร้มารดาและบิดาไม่พึงได้ความนับถือหรือความบูชาเพราะเหตุแห่งบุตรเพราะบัณฑิตทั้งหลายพิจารณาเห็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวเหล่านี้โดยชอบ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความเป็นใหญ่ และเป็นผู้อันหมู่สรรเสริญทั่วหน้า^{๑๑}

สรุปได้ว่าหลักมนุษยธรรม คือหลักของ ศีล สมาธิและปัญญาซึ่งเป็นหัวใจพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่สามารถแก้ไขปัญหาค่าได้ทุกประเภทเพราะหลักมนุษยธรรมเป็นหลักธรรมที่มีเหตุมีผลเป็นหลักธรรมที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเองทั้งยังสามารถนำพามนุษย์พบกับความสันติสุขในสังคมและพบกับความสุขที่เป็นบรมสุข คือ พระนิพพานได้ในที่สุด

๒.๑.๔ มนุษยธรรมที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก

มนุษยธรรมที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎกเป็นที่ทราบกันดีว่าศาสนาสอนว่าทุกสิ่งไม่ว่าเป็นกระแสมนุษย์รูปธรรมหรือกระแสนามธรรมที่รวมกันเป็นตัวเราในปัจจุบันล้วนแต่สิ้นสุดลงเมื่อตายแต่กระแสนามธรรมคือจิตนั้นเมื่อสิ้นสุดหรือดับลงแล้วมันเกิดมีขึ้นมาใหม่ในภพใหม่ด้วยอำนาจกิเลสกรรมและวิบากเป็นปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้นความจริงกระแสรูปธรรมคือร่างกายก็เกิดขึ้นมาให้ในภพใหม่ด้วยอำนาจจากการปรุงแต่งของกิเลสกรรมและวิบากเช่นกัน เพียงแต่ไม่มี ความต่อเนื่องกันระหว่างร่างกายของภพเก่ากับร่างกายของภพใหม่แต่จิตนั้นจะเกิดดับต่อเนื่องเป็นกระแสเดียวกันไปโดยตลอดไม่ว่าคนจะเกิดแล้วเกิดใหม่สักกี่สิบชาติก็ร้อยชาติการกระทำของมนุษย์คือจิตของมนุษย์ก็ยังคงเป็นกระแสเดียวกัน นั่นเอง

^{๑๑}ที่. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๕/๑๗๒.

ภิกษุในศาสนา นี้ เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภพสังคจากาม สังคจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่สหคตด้วยเมตตาประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวก อยู่ในสมัยใด ผัสสะ อวิกเขปะมีในสมัยนั้น สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า กุศล^{๑๒}

การเจริญปฏิบัติเพื่อฌานที่สหคตด้วยกรุณา ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ มีปีติและสุขทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่สหคตด้วยกรุณา ประกอบด้วยวิตกวิจารณ์ มีและสุขอันเกิดแต่วิเวก อยู่ในสมัยใด ผัสสะ อวิกเขปะมีในสมัยนั้น สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า กุศล^{๑๓} การเจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภพ สังคจากามสังคจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่สหคตแล้วด้วยมูทิตา ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวก อยู่ในสมัยใด ผัสสะอวิกเขปะมีในสมัยนั้น สภาวะธรรมเหล่านี้ ชื่อว่ากุศล^{๑๔} การเจริญปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภพบรรลุตถุฌานที่สหคตด้วยอุเบกขา ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้เพราะ โสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่ในสมัยใดผัสสะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น สภาวะธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า กุศล^{๑๕}

ดังนั้น สรุปได้ว่าการเจริญอัปปมัญญา ๔ ในพระอภิธรรม คือ เมตตา คือความรักความปรารถนาอยากให้เรามีความสุขมีจิตอันเป็นไมตรีแก่มนุษย์และสัตว์ กรุณา คือความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์บำบัดความทุกข์ยากของมนุษย์และสัตว์ มูทิตา คือความยินดีปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขไม่ว่ามนุษย์และสัตว์ อุเบกขาความวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียงด้วยความรักและความชัง พร้อมทั้งจะปฏิบัติตามธรรม เพราะการเจริญอัปปมัญญา ๔ เป็นหลักมนุษยธรรมที่ประเสริฐถ้าหากว่ามนุษย์มีพรหมวิหารธรรมจะได้นำพาความสงบและสันติสุขสู่มวลมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในที่สุด

๒.๑.๕ ความหมายหลักมนุษยธรรมตามทัศนะของนักวิชาการ

ความหมายที่กล่าวมาข้างต้น และทราบความหมายมนุษยธรรมในพระไตรปิฎกแล้ว ในส่วนของความหมายมนุษยธรรมตามทัศนะของนักวิชาการก็มีอยู่หลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทรงให้ความหมายไว้ว่า เรื่อง “ของศีล จึงเป็นข้อปฏิบัติขั้นแรกของพระพุทธศาสนาหรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นปฏิบัติของความเป็นคนก็ได้เพราะฉะนั้น ศีล โดยเฉพาะศีล ๕ จึงเป็น มนุษยธรรม คือ

^{๑๒} อภ. วิ. (ไทย) ๓๕/๒๕๖/๔๐๑.

^{๑๓} อภ. วิ. (ไทย) ๓๕/๒๕๗/๔๐๕.

^{๑๔} อภ. วิ. (ไทย) ๓๕/๒๕๘/๔๐๙.

^{๑๕} อภ. วิ. (ไทย) ๓๕/๒๕๙/๒๕๙.

เป็นธรรมของมนุษย์ แปลว่าคนเราจึงเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นมิใช่ว่าจะเกิดมาเป็นมนุษย์เท่านั้น จะต้องมีการสำหรับมนุษย์ด้วยจนถึงมีภยาคติโศปเทศ ที่กล่าวไว้โดยความว่า คนและสัตว์ เจริญจนนั้น ย่อมมีการกินการนอน การสืบพันธุ์เสมอกันแต่สิ่งที่ทำให้คนต่างกับสัตว์เจริญนั้น ก็คือธรรมและธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้มีศีล๕ ที่เรียกว่าเป็นเหตุอันใกล้ก็คือ หิริ ความละอายแก่ใจ โอตตปยะความเกรงกลัวต่อความชั่ว หิริโอตตปยะนี้เป็นเหตุใกล้ของศีล^{๑๖}

พระธรรมปิฎกได้ให้ทัศนะความหมายของหลักมนุษยธรรมเอาไว้ว่า หมายถึง อิศระภาพและได้อธิบายรายละเอียด คือ ๑) หลักมนุษยธรรมในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม คือสิทธิในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างปลอดภัยจากความบีบคั้นทาง สังคมทำให้คนกับธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างเกื้อกูลต่อความอยู่ดีของมนุษย์ ๒) หลักมนุษยธรรม ในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับเพื่อนมนุษย์คือ การอยู่ร่วมกันด้วยดีในหมู่มนุษย์ด้วยกันเองปลอดภัย จากการเบียดเบียนกันและกัน มีแต่ความเป็นมิตรและช่วยเหลือเกื้อกูลร่วมมือกันของสังคมนั้นๆ^{๑๗}

แสวง จันทรงาม ได้ให้ทัศนะในทางแก้ปัญหาโลกว่าตราบใดที่โลกยังไม่เห็นโทษของ โลก โกรธหลงยังส่งเสริม โลก โกรธหลงตรานั้น โลกก็จะเจริญด้วยวัตถุไปเรื่อยๆ มนุษย์จะมีความ สะดวกสบายสนุกยิ่งขึ้นแต่ความสงบสุขจะลดน้อยลงตามลำดับจนกระทั่งถึงวันหนึ่งเมื่อมนุษย์เริ่ม เห็นในโทษของความ โลกหลง โกรธเขาจะนึกคิดขึ้นมาว่าทางที่เขากำลังดำเนินอยู่นั้นถูกต้องแล้ว หรือทุกวงการจะพยายามหาคำตอบและทางแก้จากศาสนาพร้อมปรัชญาเท่าที่มีอยู่ใน ที่สุดจะพบคำตอบที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา^{๑๘}

บุญมี แทนแก้วได้ให้ความหมายไว้ว่ามโนธรรมคือ ความรู้สึกกระลึกได้ รู้ได้เองว่า อะไรเป็นความดีอะไรเป็นความชั่วในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยไม่มีใครสั่งสอนเนื่องจากมนุษย์เรามี มโนธรรมประจำใจอยู่ทุกคนหรือมีจิตใจสูง รู้คิดรู้ถูกได้ด้วยตนเองจึงได้นามว่ามนุษย์คือผู้ที่มีจิตใจ สูงรู้เหตุ รู้ผลรู้ดี รู้ชั่วได้^{๑๙}

จากการศึกษามนุษยธรรมในพระไตรปิฎกและนักวิชาการได้ให้ความหมายลักษณะที่ เหมือนกัน คือ ธรรมที่ทำให้คนเป็นมนุษย์สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ในการอยู่ร่วมกันด้วยดีใน

^{๑๖}สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **มนุษยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๘.

^{๑๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๑๘}แสวง จันทรงาม, **ประทีปธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : วีระการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๕.

^{๑๙}บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๗๖.

สังคมนมนุษย์ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีแต่ความเป็นมิตรและช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๒.๒ ความสำคัญของมนุษยธรรม

การศึกษาความสำคัญของมนุษยธรรมที่ทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจนั้น พบว่ามีความสำคัญ ดังต่อไปนี้

ความสำคัญของมนุษยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาคือ พระพุทธศาสนาเถรวาทแม่จะเน้นความสำคัญเกี่ยวกับหลักมนุษยธรรมเพื่อสิทธิมนุษยชนคือวิมุตติ^{๒๐}ได้ว่าเป็นการเข้าถึงสิทธิในระดับหนึ่งเช่นเดียวกัน เพราะการเข้าถึงความสุขคือ จุดเริ่มต้นในการส่งเสริมหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมสิทธิการแสวงหาความสุขในลักษณะนี้อย่างไรก็ดีเพื่อเสนอแนวทางแห่งการประพฤติที่ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสุขและเป็นการประพฤติที่สนับสนุนความสุขในทุกระดับของการดำเนินชีวิตและการประพฤติตามหลักมนุษยธรรมนั้นคือ เป็นการประพฤติตามหลักธรรมและวินัยในทางพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน ดังนี้

(๑) การประพฤติตามธรรม คือความประพฤติที่บุคคลกระทำได้ เช่น การมองเห็นความสำคัญของความดีมีการกระทำที่สอดคล้องกับความดีทั้งทางกาย วาจา และใจบนพื้นฐานของคุณธรรม เช่น การให้ความรักความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายเพราะธรรมคือกฎแห่งธรรมชาติที่สูงสุด เป็นต้น

(๒) การประพฤติตามวินัย^{๒๑} คือ ความประพฤติที่สามารถกระทำได้เพราะเป็นการส่งเสริมความเหมาะสมทางกาย วาจา และใจบนพื้นฐานของความมีระเบียบวินัย รวมถึงการกระทำทางสังคมด้วย เช่น การไม่เบียดเบียนการไม่สร้างความเสียหายใดๆ ให้แก่สิ่งแวดล้อม และสรรพสัตว์รวมทั้งตนเองด้วยเพราะวินัยคือกฎแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์หลักมนุษยธรรมในการประพฤติตามพระธรรมวินัย ถือได้ว่าเป็นการกระทำตามกฎทางธรรมชาติและกฎแห่งมวลมนุษย์ซึ่งทั้งสองคือกฎสามารถควบคุมหลักมนุษยธรรมของบุคคลโดยสมบูรณ์การดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างกลมกลืนเหตุเช่นนี้เพราะการมีหลักที่เอกภาพเดียวกันคือ พระธรรมวินัยนั่นเองความสำคัญของหลักมนุษยธรรม คือการประพฤติปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรม เช่นผู้มีศีลจะส่งผลให้วิถีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ตามเป้าหมายของพุทธธรรม หรืออุคมคคิของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพานซึ่งก่อนจะถึงพระนิพพานได้นั้น ก็จะต้องพัฒนาตนขึ้นไปเป็นลำดับ คือการพัฒนาตนให้มีชีวิตที่ดีงามมีความสุขจากกัลยาณปุถุชน ไปจนถึงพระอรหันต์ความสุขมีความสำคัญมากใน

^{๒๐}บุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๐๑/๒๐๕.

การปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่าหลักพุทธธรรมไม่ได้แยกต่างหากจากความ สุข เริ่มตั้งแต่ขั้นต้นในการทำความคิดที่ว่า ไปที่เรียกว่าบุญก็มีพุทธพจน์ตรัสว่าบุญเป็นชื่อของความ สุข^{๒๐} ชีวิตมีความสุขประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรืองมั่นคง และสังคมจะร่มเย็นเกษมสันต์ ด้วยปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือการพัฒนาคนซึ่งจะทำให้คนเป็นคนดีมีความสุข และเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพชีวิตจะมีคุณภาพได้ก็ต้องมีพุทธจริยธรรม ดังนั้นพุทธจริยธรรมย่อมจะมีขึ้นได้ก็ด้วยการพัฒนาฝึกฝนอบรมตนเริ่มตั้งแต่หลักจริยธรรมเบื้องต้นเพื่อตนเองและสังคมจนถึงหลักพุทธจริยธรรมพัฒนาตนให้ไปสู่ความหลุดพ้น

๒.๓ ประเภทของหลักมนุษยธรรม

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลซึ่งสอนให้มนุษย์มีหลักการในการดำเนินชีวิตตามความเป็นจริง และ หลักธรรมสำหรับความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งเรียกว่า มนุษยธรรม นั้น มีความหมายกว้างหลากหลายในการปฏิบัติ อันเนื่องหลักธรรมทางพระพุทธองค์ทรงตรัสสอนนั้นล้วนเป็นความจริงอันที่ทุกคนสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้และทำให้ชีวิตตนเองเข้าถึงสุขได้ตามสภาพวะจิตใจของแต่ละคน อย่างไรก็ตาม หลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้กล่าวเจาะจงไปที่หลักธรรมใดหลักธรรมหนึ่ง แต่พระพุทธศาสนาก็ได้กล่าวไว้เป็นเบื้องต้นว่า หลักธรรมที่ทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจมีสำคัญ ๔ ประการ คือ (๑) หลักเบญจศีล (๒) หลักเบญจธรรม (๓) หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ และ (๔) หลักอกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งผู้วิจัยจึงพิจารณาเฉพาะสำคัญและถูกกล่าวไว้ในหลายแห่ง นอกจากนั้น นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาก็ได้หยิบยกมาสอนพุทธศาสนิกชนชาวไทยทั่วไป ดังนี้

๒.๓.๑ เบญจศีล

ความหมายเบญจศีล คือ ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ความเกษมสุข การสำรวมและความไม่ก้าวล่วงละเมิด^{๒๑} “มีการสำรวมกายวาจาของตนให้มีความสงบเรียบร้อย พุดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่น่าประโยชน์มาสู่ตนและผู้อื่น”^{๒๒} ดังนั้น ศีล จึงหมายถึง การสำรวมกายวาจาให้มีความสงบเรียบร้อยภายในกฎระเบียบข้อบังคับที่ได้วางเอาไว้เป็นกฎระเบียบของสังคมมนุษย์สำหรับควบคุมความประพฤติของมนุษย์ทั้งกาย ทางวาจา

^{๒๐}บุญ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๐๐/๒๐๘.

^{๒๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลเบญจธรรม เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๕.

^{๒๒} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญา โณ), นิเทศธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ธีรพงษ์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗.

ให้เรียบร้อย มี ๕ ประการดังนี้ (๑) เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต (๒) เว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ (๓) เว้นจากการประพฤติผิดในกาม (๔) เว้นจากการกล่าวเท็จ (๕) เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา และเมรัย^{๒๔} เป็นต้น

องค์ประกอบเบญจศีลในพุทธศาสนาประกอบด้วย ๕ ข้อ ได้แก่

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทํสมาธิยามิ เราจักถือศีลโดยเว้นจากการเบียดเบียนชีวิต

๒. อทินนาทานา เวรมณี สิกขาปทํสมาธิยามิ เราจักถือศีลโดยเว้นจากการเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้

๓. กามสุมิฉนจาจา เวรมณี สิกขาปทํสมาธิยามิ เราจักถือศีลโดยเว้นจากการประพฤติไม่เหมาะสมทางเพศ

๔. มุสาวาทา เวรมณี สิกขาปทํสมาธิยามิ เราจักถือศีลโดยเว้นจากการกล่าวเท็จ

๕. สุราเมรยมชฺชพมาทภูฐานา เวรมณี สิกขาปทํสมาธิยามิ เราจักถือศีลโดยเว้นจากการบริโภคสุรายาเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

การรักษาศีลการรักษาเบญจศีลสามารถกระทำได้สองวิธี ได้แก่ (๑) สมาทานวิริติ คือ สมาทานหรือขอรับศีลจากภิกษุ ซึ่งต่อมามีการพัฒนารูปแบบให้เป็นการกล่าวคำขอและคำรับศีล รวมทั้งมีคำสรูปอันสงฆ์ของศีลด้วย ในอรรถกถาชาดก ปรากฏตอนหนึ่งว่า พระโพธิสัตว์เคยให้เบญจศีลแก่ยักษ์ด้วย นี่หมายความว่า มิใช่แต่ภิกษุเท่านั้น แม้คฤหัสถ์ที่มีศีลก็สามารถให้ศีลตามที่มีผู้ขอได้และ (๒) สัมปัตตวิริติ (บาลี: สมฺปตฺตวิริติ) คือ งดเว้นไม่ทำบาปขณะประทับสถานการณที่กระตุ้นให้ทำบาป

๒.๓.๒ เบญจธรรม

เบญจธรรมหมายถึง “กัลยาธรรมแปลว่าธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล”^{๒๕} ซึ่งเป็นสภาวะของผู้ทรงไว้แห่งความดีหรือเป็นผู้รักษาความดีไว้ด้วยการประกอบคุณงามความดีและเบญจธรรมประกอบไปด้วยคำว่าธรรมและคำว่าเบญจซึ่งทั้ง ๒ คำนี้มีความหมายแตกต่างกันดังนี้

^{๒๔} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตญาโณ), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^{๒๕} ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรมศาสนา กองศาสนศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการศึกษาธรรมชั้นตรี, อ่างแก้ว, หน้า ๑๑๒.

๑. **ธรรม** หมายถึง “ข้อที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เป็นที่พึงพอใจหรือการปฏิบัติเพื่อให้เกิดที่พึงพอใจซึ่งเป็นหนทางนำไปสู่มรรคผลนิพพาน”^{๒๖} และเป็นคำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบจากธรรมชาติของมนุษย์เป็นสิ่งที่มียู่กับมนุษย์ก่อนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์มองข้ามไป^{๒๗}

อย่างไรก็ตาม ธรรมยังสามารถแบ่งความหมายออกได้ ๒ ลักษณะคือ “คำว่าธรรมมาจากคำว่าธรรตฺตฺที่แปลว่าทรงที่หมายถึงทรงตนเองไว้ตลอดถ้าดีก็ดีตลอดถ้าไม่ดีก็ไม่ดีตลอดเช่นกัน และความหมายที่ตรงกับภาษาไทยหมายถึงมานะหรือมนโหนที่เป็นธรรมอยู่ภายในที่คอยรับรู้อารมณ์ภายนอกที่เข้าไปกระทบภายในเพื่อให้มีความรู้สึกดีไม่ดีและเป็นกลางๆที่ไม่ดีไม่ชั่ว”^{๒๘} ดังนั้นธรรมจึงหมายถึงข้อที่ควรนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดเป็นที่พึงพอใจเพื่อให้เกิดเป็นผู้มีความสุขมีทรัพย์และนำชีวิตมุ่งสู่นิพพานในที่สุด

๒. **เบญจ** หมายถึงห้าหรือหลักการ ๕ ประการเมื่อนำคำว่าธรรมมารวมกับคำว่าเบญจก็จะได้อีกว่าเบญจธรรมซึ่งหมายถึงข้อควรนำมาประพฤติปฏิบัติ ๕ ประการคือ “เป็นผู้มีความเมตตาต่อสัตว์ทั้งปวงเป็นผู้มีสัมมาอาชีพประกอบอาชีพสุจริตตามหน้าที่ของตนมีความสำรวมในกามยินดีในคู่ครองของตนมีความซื่อสัตย์สุจริตพูดแต่ความจริงมีสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์”^{๒๙}

ดังนั้น เบญจธรรม จึงหมายถึง ธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล และ เบญจธรรมเหล่านี้เป็นหลักที่มนุษย์ทุกคนสมควรที่จะต้องประพฤติปฏิบัติโดยเฉพาะสำหรับผู้มีหน้าที่ในการช่วยคนให้พ้นจากความทุกข์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๗ ให้คำนิยามและความหมายไว้ว่า เบญจธรรม หมายถึง ข้อควรปฏิบัติ ๕ ประการ ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดี มีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงาม ได้แก่ (๑) เมตตา (๒) สัมมาอาชีพ (๓) กามสังวร (๔) สัจจะ และ (๕) สติสัมปชัญญะ และผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำนั้นจะมีความสุข^{๓๐}

^{๒๖} พ.ญ. (ไทย) ๔๗/๒๕/๒๕๕.

^{๒๗} พระญาณวโรดม, ศาสนาต่างๆ. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มณฑลกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๕๔.

^{๒๘} สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ธรรมานุกรม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มณฑลกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๘๕.

^{๒๙} ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรมการศาสนา กองศาสนศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการศึกษาธรรมชั้นตรี, อ่างแล้ว, หน้า ๕๒.

^{๓๐} พระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อภิมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔๐.

บุญมี แทนแก้ว ให้คำนิยามและความหมายไว้ว่า เบญจธรรม หมายถึง ธรรมที่ดีงาม
ธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นมนุษย์สมบูรณ์ ที่คู่กับศีล ๕ ดังนี้

๑. เมตตากรุณา คือความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น
๒. สัมมาอาชีวะ คือการประกอบสัมมาชีพ
๓. กามสังวร คือการสำรวมในกาม
๔. สัจจะ คือการพูดความจริง
๕. สติสัมปชัญญะ คือความระลึกได้และความรู้ตัว^{๓๐}

ดังนั้น ความหมายของเบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรม คือ ธรรมที่ทำให้หรือส่งเสริม
ให้บุคคลงาม ๕ ประการอันเป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีลเป็นข้อปฏิบัติยิ่งขึ้น ไปคือเมื่อมี
ศีลแล้วควรจะปฏิบัติธรรมให้ดียิ่งขึ้นไปกัลยาณธรรมมี ๕ ประการ ได้แก่เมตตากรุณาสัมมาอาชีวะ
กามสังวร สัจจะและ สติสัมปชัญญะ

๒.๓.๓ กุศลกรรมบถ ๑๐

กุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งกรรมดี,ทางทำดี, ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล, กรรมดีอัน
เป็นทางนำไปสู่ความสุขความเจริญหรือสุคติเป็นธรรมส่วนสุจริต ๑๐ ประการ จึงเรียกชื่อว่า กุศล
กรรมบถ 10และ คำว่า กรรมบถ (อ่านว่า กำมะบถ) แปลว่า ทางแห่งกรรม คือ การกระทำที่เข้าทาง
เป็นกรรมหรือที่นับว่าเป็นกรรม หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม คือการกระทำที่นับว่าเป็นความดีกุศล
กรรมบถ ก็คือสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจนั่นเองดังนี้

(๑) ที่เป็นกายกรรม มี ๓ อย่าง คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ตรงภาษาบาลีที่ว่า ปาณาติปาตาเวรมณี ฯ
ไม่ลักทรัพย์ ตรงภาษาบาลีที่ว่า อทินนาทานาเวรมณี ฯ ไม่ประพฤตินอกใจในกามตรงภาษาบาลีที่ว่า กา
เมสุมิฉฉาจาราเวรมณี ฯ

(๒) ที่เป็นวจีกรรม มี ๔ คือ ไม่พูดเท็จตรงกับภาษาบาลีที่ว่า มุสาวาทาเวรมณี ไม่พูด
ส่อเสียด ตรงกับภาษาบาลีที่ว่า ปิสุณายาวาจาเวรมณี ฯ ไม่พูดคำหยาบตรงกับภาษาบาลีที่ว่า ผรุสฺสย
วาจาเวรมณี ไม่พูดเพื่อเจือตรงกับภาษาบาลีที่ว่า สมฺมปฺปลาปาวาจาเวรมณี

(๓) ที่เป็นมโนกรรม มี ๓ คือ ไม่โลภอยากได้ของเขา ตรงกับภาษาบาลีที่ว่า อนภิชฺชา
โหติ ไม่พยาบาทปองร้ายตรงกับภาษาบาลีที่ว่า อพฺพยาปาโท โหติ เห็นชอบตามคลองธรรม
(สัมมาทิฐิ)ตรงกับภาษาบาลีที่ว่า สมฺมทิฏฺฐิโก โหติ

^{๓๐}บุญมี แทนแก้ว, พุทธปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอ.เอส.พรินติ้ง, ๒๕๔๕),
หน้า ๘๕.

กุศลกรรมบถหมวดนี้ ในบาลีเรียกชื่อหลายอย่าง เช่นว่า ธรรมจริยา (ความประพฤติธรรม - Righteous Conduct), โสโงย (ความสะอาดหรือเครื่องชำระตัว - Cleansing), อริยธรรม (อารยธรรม, ธรรมของผู้เจริญ - Virtues of a Noble or Civilized Man), อริยมรรค (มรรคาอันประเสริฐ - The Noble Path), สัทธรรม (ธรรมดี, ธรรมแท้ - Good Law; True Law), สัมปฐิสธรรม (ธรรมของสัตบุรุษ - Qualities of a Good Man) ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน ๑ กำเนิดก่อน ๒ ตถาคตเกิดเป็น
มนุษย์สมาทานในกุศลธรรม ๓ สมาทานมั่นคงในกายสุจริต (ประพฤติชอบด้วยกาย)
ในวาจสุจริต (ประพฤติชอบด้วยวาจา) ในมโนสุจริต (ประพฤติชอบด้วยใจ) ในการ
จำแนกทาน ในการสมาทานศีล ในการรักษาอุโบสถ ในความเกื้อกูลมารดา
ในความเกื้อกูลบิดา ในความเกื้อกูลสมณะ ในความเกื้อกูลพรหมณ์ ในความ
ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และในกุศลธรรม ๕ อันอื่น ๆ อีก เพราะ
ตถาคตได้ทำ สังสม พอกพูนกรรมนั้น ทำกรรมนั้นให้ไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว
ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ครอบงำเทพเหล่าอื่นในเทวโลกนั้นด้วยฐานะ ๑๐
๑. ลักษณะฝ่าพระบาทราบเสมอกัน คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์
ความเป็นใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพะทิพย์
จุดจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้^๑ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ
มีฝ่าพระบาทราบเสมอกันขณะเหยียบลงพื้นฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ยกฝ่าพระบาท
ขึ้นก็ยั้งเสมอกัน ขณะจดฝ่าพระบาทลงทุกส่วนก็แตะพื้นพร้อมกัน^๒

ดังนั้นกุศลกรรมบถมีความประพฤติสุจริตทางกายกรรมมี ๑ อย่าง คือ ไม่ฆ่าสัตว์
ไม่ลักทรัพย์ และไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น ความประพฤติสุจริตทางวจีกรรมมี ๔ อย่าง พูด
เท็จ - ส่อเสียด - หยาบคาย - เพ้อเจ้อ เป็นต้น ความประพฤติสุจริตทางมโนกรรมมี ๓ อย่าง ไม่โลภ
อยากได้ของเขา - ไม่พยาบาทปองร้าย และมีความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) เป็นต้น

๒.๓.๔ อกุศลกรรมบถ ๑๐

อกุศลกรรม คือ ธรรมที่เป็นอกุศล ได้แก่ อกุศลจิต อกุศลเจตสิกทั้งหมดอกุศลกรรม
คือ กรรมที่เป็นอกุศลได้แก่อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ คือเจตนาฆ่าสัตว์ ๑ ลักทรัพย์ ๑ ผิดในกาม
๑ พูดเท็จ ๑ พูดส่อเสียด ๑ พูดคำหยาบ ๑ พูดเพ้อเจ้อ ๑ อภิชชา ๑ พยาบาท ๑ มิจฉาทิฎฐิ ๑ ในพระสูตร
บางครั้งพูดถึงอกุศลธรรมแต่หมายถึงอกุศลกรรมก็มี ๕ อกุศลกรรมบถ ทางแห่งกรรมชั่ว, ทางแห่ง
กรรมที่เป็นอกุศล, กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ทุกข มี ๑๐ อย่าง คือ

^{๑๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๖๓.

ก. กายกรรม ๓ ได้แก่

๑. ปาณาติบาต การทำลายชีวิต
๒. อทินนาทาน ถือเอาของที่เขามิได้ให้
๓. กามสุมิฉฉาจาร ประพฤติผิดในกาม

ข. วจีกรรม ๔ ได้แก่

๔. มุสาวาท พูดเท็จ
๕. ปีสุนาวาจา พูดส่อเสียด
๖. ผรุสวาจา พูดคำหยาบ
๗. สัมผัสปลลาปะ พูดเพื่อเจ้อ
๘. มโนกรรม ๓ ได้แก่
๙. อภิชฌา ละโมบคอยจ้องอยากได้ของเขา

๑๐. พยาบาท คิดร้ายเขา

๑๑. มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม;

อย่างไรก็ตาม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง อุกุศลกรรมบถ ๑๐ (ทางแห่งอกุศลกรรม, ทางทำความชั่ว, กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์- Unwholesome Course of Action)^{๓๓}

ก. กายกรรม ๓ (การกระทำทางกาย - bodily action)

๑. ปาณาติบาต (การทำชีวิตให้ตกลง, ปลงชีวิต - destruction of life; killing)
๒. อทินนาทาน (การถือนำเอาของที่เขามิได้ให้ โดยอาการขโมย, ลักทรัพย์ - taking what is not given; stealing)

๓. กามสุมิฉฉาจาร (ความประพฤติผิดในกาม - sexual misconduct)

ข. วจีกรรม ๔ (การกระทำทางวาจา - verbal action)

๔. มุสาวาท (การพูดเท็จ - false speech)
๕. ปีสุนาวาจา (วาจาส่อเสียด - tale-bearing; malicious speech)
๖. ผรุสวาจา (วาจาหยาบ - harsh speech)
๗. สัมผัสปลลาปะ (คำพูดเพื่อเจ้อ - frivolous talk; vain talk; gossip)
๘. มโนกรรม ๓ (การกระทำทางใจ - mental action)
๙. อภิชฌา (เพ่งเล็งอยากได้ของเขา - covetousness; avarice)

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒๑.

๘. พยาบาท (คิดร้ายผู้อื่น - illwill)

๑๐. มิจนาทิฎฐิ (เห็นผิดจากคลองธรรม - false view; wrong view)

ดังนั้นประเภทของมนุษยธรรมมี ๔ ประการ คือ ๑) หลักเบญจศีล คือ การสำรวมกาย วาจาให้มีความสงบเรียบร้อยภายในภวระเบียบข้อบังคับที่ได้วางเอาไว้เป็นภวระเบียบของสังคมมนุษย์สำหรับควบคุมความประพฤติของมนุษย์ทางกาย ทางวาจา ให้เรียบร้อย ๒) หลักเบญจธรรม คือ ธรรมที่ทำให้หรือส่งเสริมให้บุคคลงาม ๕ ประการอันเป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ๓) หลักกุตลกรรมบถ ๑๐ คือ ทางแห่งกรรมดี,ทางทำดี, ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล และ ๔) หลักกุตลกรรมบถ ๑๐ คือ ธรรมที่เป็นอกุศล ได้แก่ อกุศลจิต อกุศลเจตสิกทั้งหมดอกุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นอกุศล ได้แก่อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ คือเจตนาฆ่าสัตว์ และลักทรัพย์ เป็นต้น

๒.๔ มนุษยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางพฤติกรรม

มนุษยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางพฤติกรรมแบ่งออกได้ ๓ ประเภท คือ

(๑) พฤติกรรมมนุษยธรรมทางกาย (๒) พฤติกรรมมนุษยธรรมทางวาจา และ (๓) พฤติกรรมมนุษยธรรมทางใจ มีดังนี้

ก. พฤติกรรมมนุษยธรรมทางกาย

การศึกษาพฤติกรรมมนุษยธรรมทางกายหรือการกระทำทางร่างกายของมนุษย์เป็นหลักคำสอนสำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพราะร่างกายของมนุษย์คือส่วนที่เป็นสื่อที่แสดงออกให้เห็นในเชิงประจักษ์อันเกิดจากการเคลื่อนไหวทางร่างกายด้วยเหตุนี้ เพื่อความพอเหมาะแก่การพัฒนามนุษย์ทางกายภาพจากหลักคำสอนต่างๆจึงเป็นปรากฏการณ์ธรรมที่มุ่งส่งเสริมการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน การก้าวก้าวทั้งตนและผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง นอกจากนี้ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงผลประโยชน์ในเชิงประจักษ์ว่ามนุษย์มีสื่อพฤติกรรมทางกาย (กายทวาร) และพฤติกรรมที่เป็นฝ่ายดีทางกาย(กายสุจริต)ซึ่งการดำเนินตนมาดีตามสมควรดังกล่าว นับได้ว่าเป็นจุดหักเหแห่งสิทธิของมนุษย์หรือของบุคคลให้มุ่งตรงมาที่สิทธิที่พึงตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทมีสิทธิเสรีภาพจากสิ่งที่ผิดๆ(มิจนาวิมุตติ) และดำเนินตนไปด้วยสิทธิเสรีภาพที่ชอบธรรม (สัมมาวิมุตติ) ได้อย่างเสมอภาคตามหลักสิทธิมนุษยชนตามหลักของพระพุทธศาสนาเถรวาท^{๓๔}

พระพุทธศาสนาเถรวาทมีหลักคำสอนที่ส่งเสริมสิทธิทางร่างกายหรือความเป็นไป ส่วนตัวที่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาทางสังคมได้เป็นอย่างดีเพราะการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพทาง

^{๓๔}ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนากรมศาสนา กองศาสนศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการศึกษานักธรรม ชั้นตรี, หน้า ๑๑๒.

ร่างกายเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการฝึกตน ดังนั้นการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในข้อนี้ เท่ากับว่าเป็นหลักสิทธิเสรีภาพของมนุษย์หรือสิทธิขั้นพื้นฐานที่ตรงจุดคงปรากฏในวิสาสูตรซึ่งพระพุทธองค์ทรงอุทานว่าประโยชน์ทั้งหมดในอำนาจของผู้อื่น นำทุกข์มาให้ความเป็นใหญ่ทั้งหมด(สิทธิเสรีภาพ) นำสุขมาให้ทั้งหมด จากอุทานนี้สามารถตีความหมายได้ว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทมีการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพทางร่างกายเป็นสำคัญและสามารถนำมาปลูกจิตสำนึกของบุคคลไว้ว่ามนุษย์เท่านั้นคือผู้กำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้เท่านั้น ไม่มีใครเลยที่กำหนด” เพราะมนุษย์มีร่างกายเป็นองค์ประกอบของการกระทำที่สมบูรณ์แบบ นอกจากนี้ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงการกระทำที่พอเหมาะทางร่างกายของมนุษย์เท่านั้นที่จะต้องไม่เบียดเบียนกันและกันดังที่ปรากฏในทณฺหสูตรที่ว่า ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตนเองย่อมเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ผู้ใคร่ความสุขด้วยทอนไม้ ย่อมไม่ได้แสวงหาความสุขและนอกจากจะไม่ได้ความสุขแล้วการกระทำในลักษณะดังกล่าวนี้ยังเป็นที่มาของการถูกจำกัดด้วยสิทธิอีกด้วย^{๓๕}

สรุปได้ว่ามวลหมู่มนุษย์ในฐานะที่มีร่างกายเป็นโครงสร้างที่พอเหมาะแก่การกระทำต่างๆ แต่การกระทำอันนั้นจำเป็นต้องเป็นการกระทำที่ดีซึ่งหลักธรรมต่างๆ ก็ปรากฏว่าเป็นหลักคำสอนที่มุ่งเน้นการสนับสนุนมนุษยธรรมโดยแท้การที่มนุษย์เลือกทำดี และกระทำความดีเพราะที่สุดของการเลือกคือจุดเริ่มต้นของการกระทำแต่การกระทำอันนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่ดี ด้วยเหตุนี้หลักคำสอนบางอย่างของบุคคลในการที่จะสร้างความคิดให้เกิดความรักในความคิดอยู่เสมอ เพราะการสร้างความคิด คือกิจอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์เพราะการสร้างความคิดตลอดชีวิตหรือตลอดเวลาที่มีการเวียนว่ายตายเกิดจะเลิกทำความดีไม่ได้ แม้บุคคลจะเลือกทำหรือไม่ทำอะไรก็ได้ แต่สิ่งที่จะต้องทำไม่ทำไม่ได้ นั่นคือความคิดอันยิ่งใหญ่ของมวลหมู่มนุษย์

ข. พฤติกรรมมนุษยธรรมทางวาจา

มนุษยธรรมทางวาจา เป็นองค์ประกอบที่สำคัญทางกายอีกประการหนึ่งซึ่งในประเด็นนี้ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทได้ย้ำถึงความพอเหมาะของการใช้วาจาว่า การพูดจำเป็นต้องเป็นคำพูดที่ควรค่าแก่การวิพากษ์วิจารณ์เพราะคำพูดหรือวาจาเป็นหลักคำสอนที่สุดท้ายให้เห็นถึงสิทธิในเชิงประจักษ์ดังจะเห็นได้จากหลักสิทธิเสรีภาพในสังคมปัจจุบันที่แสดงให้เห็นว่าวาจาเป็นสื่อสำคัญในการเสนอทฤษฎีหรือแนวความคิดต่างๆ แต่ไม่ได้หมายความว่า การคิด พูดทำเหล่านั้นจะเป็นทัศนคติที่จริงอย่างอมตะ เพราะนอกจากนี้ปัจเจกชนยังสามารถวิพากษ์วิจารณ์หลักคำสอนสำคัญเหล่านั้นได้อย่างเสรีในลักษณะที่เรียกว่า “ประชาพิจารณ์” ด้วยหลักวิถีกรรม หรือวาทกรรมในเชิงสร้างสรรค์ของสังคมนั้นๆ

^{๓๕} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๖๖/๔๕.

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว หลักคำสอนที่เกี่ยวกับการใช้วาจา ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะแม้สิทธิจะไม่เป็นสิทธิเสรีภาพได้เลยถ้าขาดหลักสำคัญคือสิทธิเสรีภาพภายใน ในข้อนี้อย่างไรก็ดี พระพุทธศาสนาเถรวาทนอกจากจะส่งเสริมสิทธิเสรีภาพภายนอกซึ่งอิทธิพลของสิทธิเสรีภาพทางใจในฐานะเป็นสิทธิส่วนบุคคลที่เป็นภายในนับได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญด้านการหักเหด้านการพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์เป็นอย่างมากได้อย่างมีสิทธิเสรีภาพดังมีพุทธพจน์ว่า “โลกอันจินตนาไป คันจิตย่อมเลือกใสไปโลกทั้งหมดเป็นไปตามอำนาจของกรรมหนึ่งเดียวคือจิตใจ” จากพุทธพจน์นี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าสิทธิเสรีภาพและการใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคลเป็นที่มิจุดกำเนิดที่จิตใจเมื่อเป็นเช่นนี้ จิตใจของบุคคลจึงเป็นสิ่งที่จะต้องมีการฝึกฝนหรือการพัฒนาเพราะจิตที่ฝึกดีแล้วนั้นจะอำนวยความสะดวกมาสู่ตนในทุกๆ ด้านดังพุทธพจน์ที่ว่า จิตใจที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้ มวลหมู่มนุษย์ทั้งมวลเป็นต้นด้วยเหตุนี้ สิทธิเสรีภาพที่พอเหมาะในข้อนี้ คือมีสื่อทางจิตใจ มีความสำนึกทางจิตใจและมีความสำนึกที่ดีงาม ตามลำดับย่อมก่อการกำเนิดความคิดความถูกต้องควรขึ้นมาได้ถ้าปัจเจกชนให้ความสำคัญด้านเจตจำนงของสิทธิตัวเองตามลักษณะดังกล่าวแล้วนั้น^{๓๖}

สรุปได้ว่าจากหลักคำสอนที่เกี่ยวกับการใช้วาจาของพระพุทธศาสนาเถรวาท นับได้ว่าเป็นหลักคำสอนที่เป็นความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาเถรวาทแม้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสิทธิเสรีภาพในสังคมอย่างเด็ดขาดแต่ก็เป็นสิ่งที่สามารถนำมาสนับสนุนความถูกต้องด้านการเปล่งคำได้อย่างดียิ่งเพราะพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ศาสนาย้ำถึงการให้คำชี้แนะ เพื่อการนำไปปฏิบัติได้จริงโดยมิจุดเริ่มต้นที่พอเหมาะกล่าวคือ มีสื่อทางวาจา การพูดและการใช้วาจาที่ดีงามและมองว่าการแนะนำในสิ่งที่การแนะนำในสิ่งที่ดำเนินมาดีในลักษณะนี้คือสิ่งที่ควรค่าอย่างสูงส่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างมากดังปรากฏในกนิทตสูตรว่าผู้ที่พร่ำสอนธรรมชื่อว่าให้อมฤตธรรมนอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นในเชิงเปรียบเทียบว่า การให้วัตถุสิ่งของอื่นๆ แม้จะเป็นสิ่งที่ดี แต่การให้คำสอน คือสิ่งที่ดีกว่า ดังพุทธพจน์ว่าอมิสทาน ธรรมทาน ทานสองอย่างนี้ธรรมทานเป็นเลิศที่สุดการแจกจ่ายธรรมทานเป็นเลิศที่สุดการอนุเคราะห์ธรรมทานเป็นเลิศที่สุด

ค. พฤติกรรมมนุษยธรรมทางใจ

มนุษยธรรมกับการส่งเสริมสิทธิทางใจเป็นหลักคำสอนที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจไปได้ของการสนับสนุนสิทธิเสรีภาพในทุกระดับเพราะสิทธิเสรีภาพพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้ส่งเสริมให้บุคคลจมปักกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่เน้นให้เห็นบุคคลผู้พิจารณา ทบทวนให้เห็นด้วยตัวเองว่าอารมณ์นั้นๆ ควรค่าแก่การเชื่อหรือควรละอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนี้ การกระทำต่างๆ

^{๓๖}ที่. ปา. (ไทย) ๑๑/๔๒๘/๒๖๑.

ในลักษณะดังกล่าว เท่ากับว่าเป็นหลักสำคัญด้านการส่งเสริมสิทธิของมนุษย์ในทางใจ นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์สามารถเล็งเห็นคุณค่าของตนเองได้ด้วยเพราะพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกมาทั้งในทางไม่ดีและดีถือได้ว่า เป็นไปตามอำนาจของความคิดความเชื่อแต่ความคิดความเชื่อบางอย่างอาจไม่เหมาะหรือไม่ถูกต้องก็ได้เมื่อเป็นเช่นนี้หลักส่งเสริมสิทธิทางใจที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความกลมกลืนกันระหว่างความคิดความเชื่อที่เป็นสื่อ นำสู่ปัญญา จึงเป็นหลักคำสอนที่สามารถพิจารณาได้จากหลักกาลามสูตรหรือเอกสप्तตสูตรซึ่งเป็นสูตรที่ย้ำถึงความเหมาะแก่การใช้ความเชื่อที่เป็นส่วนตัวบนพื้นฐานของความจริงไม่งมงายคมีใจความว่า “อย่าเชื่อในสิ่งที่เคยได้ฟังมา คำที่สืบทอดกันมาข่าวลือตำรา กาดคะเน นี้ก็คิดตามอาการ ตรงกับความคิดของคนที่น่าเชื่อถือและผู้พูดเป็นครูของตนเองอย่างนั้นเสมอไป”^{๓๗}

ดังนั้น พฤติกรรมมนุษยธรรมตามแนวของพระพุทธศาสนาเถรวาทตามที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทมีการส่งเสริมสิทธิกับการพัฒนาความคิดความเชื่อหรือเจตจำนงเพื่อสร้างความเหมาะสมให้แก่ตนเองและสังคมในด้านต่างๆกล่าวคือ กายกรรม วาจากรรม และมโนกรรมเพราะหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาททั้งปวงก็สะท้อนให้เห็นว่าเป็นปรากฏการณ์ที่มุ่งสนับสนุนความสำคัญของทั้งสาม เพราะความกลมกลืนที่พอเหมาะในส่วนทั้งสามคือสิ่งที่หมายถึงของสิทธิเสรีภาพโดยธรรมตั้งพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลตั้งวาจาและใจไว้โดยชอบ ไม่ได้ทำชั่วทางกายอยู่ครอบครองเรือนที่มีข้าวและน้ำมาก เป็นผู้มีศรัทธา เป็นผู้อ่อนโยนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทราบถ้อยคำ เชื่อว่าผู้ตั้งอยู่ในธรรม”^{๓๘}

นอกจากนี้ยังอำนวยความสะดวกบุคคลไปในทางพฤติกรรมที่ดีได้อย่างพอเหมาะเป็นสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลเพราะทุกชีวิตมีสิทธิ์อย่างเต็มที่ในการคิดการเชื่อการพูดและการทำ อย่่างไรก็ดีเพื่อป้องกันความมงายและเพื่อป้องกันความไร้เหตุผลที่จะพึงเกิดได้จากการคิดการพูด และการทำพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมีหลักคำสอนที่มุ่งปลูกจิตสำนึกของบุคคลซึ่งตรงดังที่พุทธพจน์ที่ว่า “ท่านทั้งหลายได้โปรดพิจารณาให้รู้ให้เห็นด้วยตนเองเสียก่อนว่าสิ่งเหล่านั้นคือความชั่ว มิโทษ ผู้รู้ดีเตียนหากใครปักใจถือปฏิบัติแล้วเป็นไปเพื่อ คลายประโยชน์ เพื่อความทุกข์ท่านทั้งหลายจงละเว้นสิ่งเหล่านั้นเสีย”^{๓๙}

ดังนั้นสรุปได้ว่า หลักมนุษยธรรมที่เกี่ยวข้องการแสดงออกทางพฤติกรรมแบ่งออก ๓ ประเภท คือ (๑) พฤติกรรมมนุษยธรรมทางกาย (๒) พฤติกรรมมนุษยธรรมทางวาจา และ (๓) พฤติกรรมมนุษยธรรมทางใจการแสดงพฤติกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็น

^{๓๗} อ. จ. (ไทย)๑๘/๕๐๕/๒๒๕.

^{๓๘} ส. ส. (ไทย) ๑๔/๒๐๘/๕๘.

^{๓๙} ส. จ. (ไทย)๑๖/๓๕/๔๗.

มนุษยธรรมที่ชัดเจนของแต่ละบุคคล ทั้งเป็นการส่งเสริมและพัฒนาให้มนุษย์รู้จักเสรีภาพและความมีน้ำใจต่อกันเมื่อบุคคลอื่นได้รับความเดือดร้อน ไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัวสังคมไทยและทั่วโลก

๒.๕ จุดมุ่งหมายของหลักมนุษยธรรม

การศึกษาให้เห็นถึงความสัมฤทธิ์ผลที่เกิดจากศักยภาพของบุคคลนั้นและความสามารถในการกระทำนั้นๆ เป็นต้น ซึ่งหลักประกันเหล่านี้เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความสามารถของบุคคลดำเนินตนให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายปลายทางหรือเป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่ต้องการได้มากับสิ่งนั้นๆ เช่น เมื่อมนุษย์เกิดมาจำต้องแสวงหาปัจจัยในการดำรงชีวิต คือ อาหาร เสื้อผ้าที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค สิ่งเหล่านี้เป็นต้นซึ่งการที่บุคคลมีเครื่องหมายสนับสนุนการดำรงชีวิตเหล่านี้ให้สมบูรณ์โดยทั่วไปมองว่าเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพแต่เมื่อพิจารณาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้วจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทนอกจากจะส่งเสริมสิทธิในลักษณะนี้แล้วยังมีหลักคำสอนที่เสนอแนะให้บุคคลดำเนินตนสู่สิทธิเสรีภาพที่ก่อให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลที่สูงกว่าและสูงสุดในชั้นอุดมคติ นั่นคือสิทธิที่เป็นจุดมุ่งหมายปลายทางอย่างไรก็ตามเพื่อความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ในที่นี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาจุดมุ่งหมายของบุคคลชั้นต้นจุดมุ่งหมายของบุคคลชั้นกลางและจุดมุ่งหมายของบุคคลชั้นสูง

๒.๕.๑ หลักมนุษยธรรมระดับต้น

อุดมคติของชีวิตที่ทุกๆ ชีวิตมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเข้าถึงและการเข้าถึงจุดหมายในข้อนี้ถือได้ว่า เป็นการดำรงอยู่อย่างมีสิทธิเสรีภาพในชีวิตนี้ในปัจจุบันนี้ และในโลกนี้ ซึ่งความสัมฤทธิ์ผลในข้อนี้พระพุทธศาสนาเถรวาทเรียกว่า“ทิฐฐิมมิกัตถะ” อันหมายถึงประโยชน์ในปัจจุบันและความสัมฤทธิ์ผลในข้อนี้ พระพุทธศาสนาเถรวาทมองว่าเป็นคุณสมบัติเบื้องต้นของการพัฒนาชีวิตและเป็นสิ่งที่ปวงชนส่วนใหญ่มุ่งหวังเพราะความสัมฤทธิ์ผลในข้อนี้คือความสัมพันธ์กับสิทธิเสรีภาพเป็นสิทธิในการดำเนินชีวิตตามวิสัยของบุคคลโดยทั่วไปเช่น สิทธิในการครองเรือนและเพื่อเป็นหลักประกันในการเข้าถึง ย่อมประจักษ์ว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทได้เสนอแนวทางที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย ๔ ประการได้แก่

๑) อุฏฐานสัมปทา อันหมายถึง ความสมบูรณ์ในความมั่นคง ความขยันมีสิทธิเสรีภาพจากความเกลียดคร้านในหน้าที่ เช่น เอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียนเอาใจใส่การประกอบธุรกิจต่างๆ เป็นต้น ซึ่งบุคคลเมื่อดำเนินตนมาดีมีการศึกษาตามสมควร ประกอบหน้าที่ถูกต้อง ย่อมเป็นหลักประกันได้ว่าชีวิตของบุคคลจะต้องราบรื่น ปราศจากอุปสรรคต่างๆ เครื่องยึดกัน ดังนั้นสิทธิ

ในการดำรงของชีวิตในข้อนี้ เท่ากับว่าเป็นบทพิสูจน์เบื้องต้นของบุคคลสามารถนำบุคคลให้มีสิทธิในทางโลกีย์ได้อย่างสมบูรณ์อย่างแน่นอน^{๔๐}

๒) อารักขสัมปทา อันหมายถึงความสมบูรณ์ในการรักษาสิ่งที่เป็นสมบัติของตนเอง และของส่วนรวมมีสิทธิในทรัพย์สินและการงาน เช่นรักษาฐานะทางเศรษฐกิจเอาไว้อย่างมั่นคง ด้วยการเก็บออมเอาไว้เป็นกองทุนใช้จ่ายในยามคับขันเช่น ยามเจ็บป่วย เป็นต้นในขณะที่เดียวกันก็มีการส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจให้ดำเนินไปอย่างมั่นคงในชีวิตของตนเองเช่นเอาใจใส่การประกอบการงานที่กำลังดำเนินอยู่ให้ขึ้นไปอย่างปกติสุข

๓) กลยาณมิตตตา อันหมายถึง ความฉลาดในการคบหาเพื่อนที่ดีมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกคบหามิตรสหาย ผู้รู้ ผู้ใหญ่ นักปราชญ์ เป็นต้นซึ่งเราสามารถพิจารณาได้จากหลักธรรมที่สนับสนุนการคบหาเพื่อนที่ดี ได้แก่เพื่อนที่มีอุปการะ เพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์ เพื่อนแนะนำในสิ่งที่มีสาระเพื่อนที่มีความรักใคร่ในการคบหาเพื่อน

๔) สมชีวิตา อันหมายถึง การดำรงชีวิตตามสมควรมีสิทธิเสรีภาพในการจัดสรรทรัพย์สินที่หามาได้เหมาะสมมีสิทธิในการใช้จ่ายทรัพย์สินของตนเองตามความจำเป็นซึ่งสามารถพิจารณาได้จากหลักธรรมที่สนับสนุน คือการใช้จ่ายเพื่อเลี้ยงชีพของตนเอง ใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อการเลี้ยงดูเพื่อนๆ การจัดสรรทรัพย์สินที่สะสมมาได้ เพื่อนำมาใช้จ่ายในยามคับขันและการสงเคราะห์หรือการทำพิธีกรรมต่างๆ ตามกฎหมายบ้านเมือง^{๔๑}

จากจุดมุ่งหมายของมนุษยธรรมระดับต้น ย่อมประจักษ์ได้ว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทมีการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนเป็นอย่างมากที่ไม่หยุดยั้งแค่การเลือก แต่เป็นสิทธิเสรีภาพที่สนับสนุนความสัมฤทธิ์ผลจากการกระทำย่อมประจักษ์ชัดว่าหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ใช่หลักคำสอนที่ส่งเสริมที่เหนือธรรมชาติ หรือเหนือวิถีของมนุษยธรรมแต่เป็นสิทธิเสรีภาพที่เกิดขึ้นได้จากการเรียกร้องที่ตนเอง ด้วยตนเองเท่านั้น เพื่อตนเอง เพราะมนุษย์มีศักยภาพมีความสามารถ ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถบรรลุจุดประสงค์ของตนเองได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์จึงต้องมีคุณสมบัติพอเพียงในการพัฒนาตนเองได้ในระดับหนึ่งนอกจากนี้ยังสามารถดำเนินไปสู่ความเจริญงอกงามที่ขึ้นได้ด้วยตนเองตามลำดับไป

๒.๕.๒ หลักมนุษยธรรมระดับกลาง

การดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักมนุษยธรรม ที่สังเกตเห็นความสำคัญภายในมากกว่าภายนอกหรือสังเกตเห็นความสำคัญทางจิตใจมากกว่าวัตถุเมื่อเป็นเช่นนั้นจุดมุ่งหมายของบุคคลใน

^{๔๐} อ.จ. ต.ก. (ไทย) ๑๕/๕๐๕/๒๒๕.

^{๔๑} อ.จ. อ.จ. (ไทย) ๒๒/๑๔๓/๒๕๕.

ข้อนี้ จึงเป็นหลักมนุษยธรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมเป็นจุดหักเหพฤติกรรมของมนุษย์ให้ก้าวไปสู่ความดีงามนอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตที่ไม่กระทบกระทั่งต่อตนเองและผู้อื่นและสังคมรวมทั้งสรรพสัตว์อีกด้วยเมื่อเป็นเช่นนี้การดำเนินตนในข้อนี้จึงเป็นการดำรงชีวิตที่ประสานกลมกลืนกันมีความรักความปรารถนาดีต่อกันและสังคมส่วนรวม มีการอดหนุนเกื้อกูลกันซึ่งพระพุทธศาสนาเถรวาทเรียกว่า “สัมปราชัยกัตตะ” อันหมายถึง ประโยชน์ในกายภาคหน้าและความสัมฤทธิ์ผลในข้อนี้ ถือได้ว่า เป็นการแสวงหาความสุขแบบมองการณ์ไกลมุ่งสู่ความสงบสุขทางใจเป็นสิ่งที่สำคัญ เช่น มุ่งแสวงหาความเอิบอิ่มทางใจเป็นต้น และเมื่อถึงการอวสานแห่งชีวิตการกระทำที่ดีในข้อนี้ย่อมผลักดันให้บุคคลไปดี มีสุขในกายภาคหน้า เช่นการไปเกิดในสวรรค์ มีสมบัติที่เป็นของทิพย์ กล่าวคือมีรูป มีอายุมีอาหารที่เป็นทิพย์ ฯลฯ ซึ่งพระพุทธศาสนาเถรวาทได้วางหลักปฏิบัติเอาไว้ว่าเป็นรูปแบบและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย ๔ ประการได้แก่

๑) สัทธาสัมปทา อันหมายถึง ความสมบูรณ์ด้วยศรัทธามีสัทธาเสรีภาพที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด ความเชื่อที่ถูกต้อง เช่นการตัดสินใจเชื่อด้วยการพิจารณาให้เห็นตามแนวความเป็นจริงซึ่งในประเด็นนี้สามารถพิจารณาได้จากหลักธรรมที่สนับสนุนคือ ความเชื่อในเรื่องกรรม ความเชื่อว่ากรรมเป็นของมีผล สัตว์มีกรรมเป็นของๆ ตนและความเชื่อในเรื่องปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต

๒) สีสสัมปทา อันหมายถึง ความสมบูรณ์ด้วยศีล มีสิทธิในการรักษากายวาจาใจของตนให้ดำรงอยู่อย่างปกติ ซึ่งในประเด็นนี้สามารถพิจารณาได้ตามแห่งความดี คือ ความถูกต้องทางกาย วาจา และใจเป็นต้น

๓) จาคสัมปทา อันหมายถึง ความสมบูรณ์ด้วยการเสียสละมีสิทธิในการจัดแจงแบ่งปันความสุข เช่น ปลดปล่อยความคลอนแคลน ความออดอยากให้เพื่อนมนุษย์ด้วยกันเพื่อ ความมีสิทธิจากความขัดสนมีสิทธิร่วมกันบนเส้นทางแห่งความสุขทั่วหน้าซึ่งสามารถพิจารณาได้จากเจตนาของทั้งสองฝ่าย คือ เจตนาของผู้ให้และเจตนาของผู้รับ

๔) ปัญญาสัมปทา อันหมายถึง ความสมบูรณ์ด้วยความรู้มีสิทธิในการใช้ปัญญาเพื่อการรักษาตนให้ปราศจากความรู้ผิดมีสิทธิจากความไม่รู้ และฉลาดในการตัดสินใจ เช่น รู้จักกุศลอกุศล รู้จักคุณรู้จักโทษ ด้วยการส่งเสริมตนเองให้มีปัญญาซึ่งสามารถได้จากหลักธรรมที่สนับสนุนปัญญา คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญาและภาวนามยปัญญา เป็นต้น^{๔๒}

จุดมุ่งหมายของหลักมนุษยธรรมชั้นกลางพบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทนอกจากจะส่งเสริมการประพฤติเพื่อที่ส่งผลในปัจจุบันที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์แล้วเพื่อเป็นหลักประกันของการไม่ล่วงสิทธิของบุคคลอื่นการส่งเสริมให้มนุษย์ตระหนักถึงความสำคัญภายในหรือความสำคัญทาง

^{๔๒}ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๗/๑๗๑.

ศีลธรรมโดยมุ่งปลูกจิตสำนึกให้บุคคลเห็นคุณค่าและปรับเจตจำนงของสิทธิที่มุ่งไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริงซึ่งความสำคัญในข้อนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายที่สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องปรโลกหรือชาติหน้าทั้งนี้เพื่อปลูกความสำนึกของบุคคล ให้เล็งเห็นคุณค่าทางศีลธรรมและยินยอมรับความเป็นเหตุเป็นผลทางศีลธรรมว่าเป็นสิ่งมีจริงหรือไม่และที่สำคัญความคิดความเชื่อในข้อนี้เองที่ทำให้มนุษย์รู้สึกได้รับผิดชอบทางศีลธรรมมีการใช้สิทธิออกไปอย่างไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อผู้อื่นแต่สามารถประพฤติได้อย่างกลมกลืนกับสังคมและสอดคล้องกับศีลธรรมที่ดำรงของสังคม

๒.๕.๓ หลักมนุษยธรรมระดับสูง

จุดมุ่งหมายของหลักมนุษยธรรมระดับสูง คือ การดำเนินชีวิตที่ประสานสัมพันธ์กับสรรพสิ่งที่สอดคล้องกับความดีและเป็นความดีที่สามารถผลักดันให้เกิดเป็นทางสายกลาง ซึ่งทางสายกลางนี้เองที่สามารถนำบุคคลให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิต ได้ซึ่งความสัมฤทธิ์ผลในข้อนี้ พระพุทธศาสนาเถรวาทเรียกว่า ปรมัตถะ หมายถึงประโยชน์สูงสุดในชีวิต ซึ่งในที่นี้ หมายถึงเอาความหลุดพ้น เป็นสิทธิหรือนิพพานและความสัมฤทธิ์ผลในข้อนี้พระพุทธศาสนาเถรวาทมองว่ามนุษย์สามารถกระทำได้เพราะมนุษย์มีอำนาจของเจตจำนงในสิทธิที่สามารถผลักดันให้มนุษย์ขัดขืนธรรมชาติสิ่งแวดล้อมไปได้เรียกว่า เจตนาที่สามารถสังเกตุได้จากทางกายวาจาและใจของบุคคลที่สอดคล้องกันและก่อกำเนิดเป็นการกระทำที่ตั้งใจอย่างไรก็ดีเพื่อความพอเหมาะแก่การเข้าถึงพระพุทธศาสนาเถรวาทได้เสนอรูปแบบปฏิบัติเอาไว้อย่างสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย คือ มรรคมีองค์แปดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ กล่าว คือ

ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ได้แก่

๑) สัมมาทิฎฐิ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ได้แก่ เห็นอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริงตามลำดับ ได้แก่ (๑) สัจญาณ รู้ความจริงของอริยสัจว่า อะไรเป็นอะไร คือรู้ว่านี่เป็นทุกข์ นี่เป็นสมุทัยสัจ นี่เป็นนิโรธสัจและนี่เป็นมรรคสัจ (๒) กิจจญาณ รู้การงานหรือกิจที่บุคคลจะต้องปฏิบัติต่ออริยสัจทั้ง ๔ ประการนั้นว่า ทุกข์ คือ ความเกิด ความแก่ ความตาย เป็นต้นนั้น จะต้องกำหนดรู้ไว้ (๓) กตญาณ รู้ว่าตนได้ปฏิบัติไปเช่นนั้นแล้ว คือ รู้ว่าทุกข์ที่ควรกำหนดรู้ ตนได้กำหนดรู้แล้ว สมุทัยที่ควรละ ก็ได้ละออกจากจิตแล้ว นิโรธ ซึ่งจะต้องทำให้แจ่มแจ้งขึ้นภายในจิต ก็ได้ทำให้แจ่มแจ้งแล้ว มรรคมีองค์ ๘ ประการ ซึ่งจะต้องประพฤติปฏิบัติให้สมบูรณ์ ก็ได้ประพฤติปฏิบัติสมบูรณ์แล้ว^{๔๓}

^{๔๓} ศ.ม. (ไทย) ๑๕/๑๖๓๐/๔๒๐.

๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบในทางที่ชอบธรรม ได้แก่ (๑) ความดำริที่จะตั้งกายและจิตของตนออกไปจากวัตถุกาม และกิเลสกาม (๒) ดำริในอันที่จะไม่พยายาบท (๓) ดำริในการไม่เบียดเบียน ไม่ประทุษร้าย^{๔๔}

๓) สัมมาวาจา คือ การเจรจาชอบ ได้แก่แกว่นจากวจีทุจริตทั้ง ๔ ประการ ได้แก่ (๑) งว่นจากคำเท็จ (๒) งว่นจากคำส่อเสียด ขยง ส่งเสริมให้คนอื่นเขาทะเลาะกัน (๓) งว่นจากคำหยาบคาย (๔) งว่นจากคำพูดเพื่อเจ้อเหลวไหล ไร้สาระ^{๔๕}

๔) สัมมากรรมันตะ คือ การงานชอบ ได้แก่ การงว่นจากกายทุจริต ๓ ประการ คือ (๑) งว่นจากการฆ่า การเบียดเบียน การทรมาน การทรมกรรมสิ่งมีชีวิต (๒) งว่นจากการถือเอาสิ่งของของคนอื่นเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย (๓) งว่นจากการประพฤตผิดในทางกาม

๕) สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ โดยการงว่น คือ (๑) ละเว้นการค้าขายเครื่องประหารมนุษย์และสัตว์ (๒) ละเว้นการค้าขายมนุษย์ไปเป็นทาส (๓) ละเว้นการค้าสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร (๔) ละเว้นการค้าขายน้ำเมา และยาเสพติดชนิดต่าง ๆ (๕) ละเว้นการค้าขายยาพิษ^{๔๖}

๖) สัมมาวายามะ คือ ความพยายามชอบหรือความเพียรชอบ ๔ ประการ ได้แก่ (๑) สังวรปธาน เพียรพยายามป้องกันไม่ให้บาปเกิดขึ้นภายในจิต (๒) ปหานปธาน ให้ปลุกฝังความพอใจ มีความพยายามกระทำความเพียร (๓) ภวานาปธาน เพียรสร้างกุศล คือ ความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ (๔) อนรักขนาปธาน เพียรรักษากุศลที่สร้างให้บังเกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม^{๔๗}

๗) สัมมาสติ คือ การระลึกชอบ ได้แก่ การที่บุคคลระลึกถึงเรื่องของกาย เวทนา จิต และธรรม ตามหลักของมหาสติปัฏฐานทั้ง ๔ ประการ^{๔๘}

๘) สัมมาสมาธิ คือ ความตั้งใจมั่นชอบ ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักของสมถกรรมฐาน ด้วยการทำให้สงบ มีความประณีตขึ้นโดยลำดับจนบรรลุรูปฌานทั้งสี่ประการ^{๔๙}

อริยสัจ ๔ นี้ เป็นหลักมนุษยธรรมขั้นสูงสุด เพราะเป็นการเสาะหาเหตุผลในการดำเนินชีวิต

^{๔๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๖๔.

^{๔๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๒๔๖.

^{๔๖}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๑๘๖.

^{๔๗}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๗๓.

^{๔๘}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๓-๓๐๐/๒๑๖-๒๓๓.

^{๔๙}ช.ปฎิ. (ไทย) ๓๑/๖๐/๑๗.

ในเมื่อกล่าวถึงในแง่ของการประพฤติปฏิบัติ หมายเอาการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา อย่างไรก็ดีการดำเนินตามหลักดังกล่าว พระพุทธศาสนาเถรวาทรับรองว่าบุคคลจะสามารถเข้าถึงจุดมุ่งหมายของบุคคลชั้นสูงคือวิมุตติ ๕ ระดับ คือ

๑) วิกัมภณวิมุตติ คือ “การเข้าถึงสิทธิได้ด้วยการอบรมจิตเรียกว่าหลักสมถะวิธีหรือสมถะกรรมฐาน อย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอจนสามารถเข้าถึงปฐมฌาน มีสิทธิจากนิรณันได้ด้วยการข่มตลอดการดำรงอยู่ในฌานหรือการดำรงอยู่ในคุณลักษณะพิเศษเรียกว่า ฌานสมาบัติ ๘ คือ รูปฌาน ๔ และอรุฌาน ๔ นั้นเอง”^{๕๐}

๒) ตังควิมุตติ คือ “การเข้าถึงสิทธิเสรีภาพได้ด้วยการยกระดับจิตของตนเองจากการปฏิบัติตามหลักสมถะเพื่อการพัฒนาตามทางหลักแห่งปัญญาที่เรียกว่าวิปัสสนาวิธีหรือวิปัสสนากรรมฐานอย่างต่อเนื่องและสามารถหลุดพ้นมีจากสิทธิเสรีภาพมีอำนาจเหนือจากตนเองได้ชั่วคราวหรือดำรงอยู่ในคุณสมบัติพิเศษเรียกว่า วิปัสสนาญาณ”^{๕๑}

๓) ปฏิปัตถวิมุตติ คือ “การเข้าถึงสิทธิเสรีภาพได้ด้วยการเจริญวิปัสสนาอย่างต่อเนื่องเพราะวิปัสสนา ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสร้างความกลมกลืนที่สามารถดำรงอยู่ในสภาวะของสิทธิเสรีภาพตามอุดมคตินั้นก็หมายความว่า บุคคลมีสิทธิเสรีภาพที่สมบูรณ์แบบตามคุณลักษณะ ๔ ระดับ คือ โสคาปัตติผล สกทากามิผล อนาคามิผล อรหัตตผลญาณ”^{๕๒}

๔) นิสสรณวิมุตติ คือ “การเข้าถึงสิทธิเสรีภาพได้ด้วยการสนับสนุนจากอำนาจแห่ง อริยผลญาณจากการเจริญวิปัสสนา จนนำบุคคลมีความหลุดที่สมบูรณ์ด้วยญาณทัสนะเป็นสิทธิเสรีภาพที่ห่างไกลจากกิเลส ซึ่งในที่นี้หมายถึง “วิมุตติคือนิพพาน” มีสิทธิเสรีภาพจากกิเลสและสังขตธรรมทั้งปวงเป็นวิมุตติหรือเสรีภาพขั้นสูงสุดปลอดพ้นจากอุปสรรค คือ ตัณหา อุปาทาน กิเลส อวิชชาได้อย่างสิ้นเชิงเป็นจุดหมายปลายทางสูงสุด คือ นิพพาน”^{๕๓}

๕) สมุจเฉตวิมุตติคือ “การเข้าถึงสิทธิเสรีภาพได้ด้วยการเจริญปัญญาอย่างต่อเนื่องจนทำให้บุคคลจะมีโอกาสเข้าถึงการหลุดพ้นได้อย่างเด็ดขาดและดำรงอยู่ด้วยด้วยการมีสิทธิเสรีภาพตามอุดมคติเรียกว่าพระอริยมรรคญาณ หรือมรรค ซึ่งในที่นี้หมายถึงความรู้ที่เป็นเหตุให้ ผู้ประพฤติดสามารถกำจัดสิ่งบีบคั้นคือสัง โยชน้ออกจากจิตใจได้ ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

^{๕๐}วิสุทธิ. (ไทย) ๒/ ๒๔๕/๒๓๒.

^{๕๑}พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาส ญาณวโรดม), วิมุตติรัตนมาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๒), หน้า ๓๓๓.

^{๕๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๕.

^{๕๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๐.

จนทำให้มีศีลสมบูรณ์มีสมาธิและมีปัญญาพอประมาณกล่าวคือ สามารถรู้ชอบตามความเป็นจริง ด้วยคุณวิเศษ ๔ ระดับคือ โสคาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตมรรค”

หลักมนุษยธรรมในพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่มีเหตุมีผลมีเป้าหมาย ดังนี้คือ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลาย คือ หลักมนุษยธรรมไม่ได้ส่งเสริมการกระทำระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้นแต่ยังส่งเสริมการกระทำระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน เช่น ศีล ๕ ประการ ข้อที่หนึ่ง ห้ามฆ่าสัตว์ซึ่งหมายถึงห้ามฆ่ามนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานด้วยเพื่อป้องกันความที่มีจิตใจโหดร้าย มนุษยธรรม คือ ธรรมที่เป็นกลางเป็นของหมู่มนุษย์ทุกคน คือไม่ได้ห้ามให้ใครนับถือและปฏิบัติตามแต่หมายถึงใครจะนำไปปฏิบัติก็ได้ซึ่งมีจุดมุ่งหมาย คือ ๑) จุดมุ่งหมายขั้นต้น คือ เมื่อปฏิบัติตามแล้วก็จะเกิดความสงบสุขในสังคมเกิดขึ้นคือศีล ๕ เป็นต้น ๒) จุดมุ่งหมายขั้นกลาง คือการเจริญตามหลักของศีลสมาธิปัญญาเพื่อองค์ความรู้ที่สูงกว่า ๓) จุดมุ่งหมายขั้นสูง คือ โลกุตระธรรม คือ มรรค ๔ พล ๔ นิพพาน ปฏิบัติตามหลักธรรม ทางสายกลาง มี มรรค ๘ (อริยมรรค) ซึ่งเป็นทางเพื่อเข้าสู่โลกุตระธรรม ขั้นสูง จนถึง เจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ คือ พระนิพพานในที่สุด^{๕๔}

ดังนั้นหลักมนุษยธรรมที่มนุษย์สามารถปฏิบัติได้โดยส่วนมากเพื่อให้สอดคล้องต่อหลักธรรมขั้นต้นเพราะเมื่อปฏิบัติจนเกิดผลแล้วมนุษย์ชาติก็จะพบกับความสุขมีสันติภาพเกิดขึ้นในสังคมหลักมนุษยธรรมยังส่งเสริมความเสมอภาคมีสิทธิเท่าเทียมกันในสังคม เพราะตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น วรรณะ เพศ ศาสนา เชื้อชาติเพราะทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันและสิทธิในการเข้าถึงโลกุตระธรรมอย่างเท่าเทียมกัน

๒.๖ หลักธรรมที่ส่งเสริมความเป็นมนุษยธรรม

หลักธรรมด้านส่งเสริมความเป็นมนุษยธรรม(มนุษย์ที่สมบูรณ์) ดังนั้นในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงหันกลับมามองที่มนุษย์เองเพื่อพัฒนาให้สมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงได้ทำการคัดเลือกนำมาแสดงไว้พอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

๑) หลักธรรมสำหรับผู้คนในสังคม เป็นหลักธรรมที่ถือว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกทุกคนที่ต้องปฏิบัติตามให้สมบูรณ์ โดยที่พระพุทธศาสนาเถรวาทได้จัดการปฏิบัติของผู้คนในสังคมออกเป็น ๖ คู่ตามที่ศทั้ง ๖ โดยมีหลักธรรมของแต่ละคู่ประกอบไปด้วย

(๑) คู่ที่ ๑ อันเป็นทิศเบื้องหน้า(ปรตถิมทิศ)ได้แก่ บิคามารดา แบ่งเป็น

^{๕๔} ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, หลักพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๘), หน้า ๘๘.

๑.๑) บุตรพึงปฏิบัติชอบต่อบิดามารดา ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้ว เราเลี้ยงท่านตอบ
- (๒) ช่วยทำงานให้ท่าน
- (๓) สืบทอดวงศ์ตระกูล
- (๔) ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก
- (๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

๑.๒) บิดามารดาพึงปฏิบัติต่อบุตรธิดา ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- (๒) สอนให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยาการต่างๆ
- (๔) หาคุ้มครองที่เหมาะสมให้
- (๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร^{๕๕}

๒) คู่ที่ ๒ อันเป็นทิศเบื้องขวา (ทักษิณทิศ) ได้แก่ ครูอาจารย์ แบ่งเป็น

๒.๑) ศิษย์พึงปฏิบัติชอบต่อครูอาจารย์ ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) ลูกขึ้นต้อนรับแสดงความเคารพ
- (๒) เข้าไปหาเพื่อรับใช้และรับคำแนะนำ
- (๓) ตั้งใจเรียนเมื่อท่านสอน
- (๔) ประนินับดีท่าน
- (๕) เรียนศิลปวิทยาด้วยความเคารพ

๒.๒) ครูอาจารย์พึงปฏิบัติต่อศิษย์ ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) สอนให้เป็นคนดี
- (๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- (๓) สอนวิชาการให้หมด ไม่ปิดบังอำพราง
- (๔) ยกย่องให้ปรากฏแก่หมู่คณะ
- (๕) สร้างเกราะคุ้มภัย คือ จะไปทางทิศไหนก็ไม่อดอยาก^{๕๖}

๓) คู่ที่ ๓ อันเป็นทิศเบื้องหลัง (ปัจฉิมทิศ) ได้แก่ บุตรธิดาและคู่ครอง แบ่งเป็น

๓.๑) สามีพึงปฏิบัติชอบต่อภรรยา ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) ยกย่องให้เกียรติในฐานะที่เป็นภรรยา

^{๕๕}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๕๕/๒๐๑๓.

^{๕๖}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๐/๒๐๑๓.

- (๒) ไม่คูหมั่นดูแลตน
- (๓) ไม่นอกใจ
- (๔) มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้
- (๕) ให้เครื่องประดับตามโอกาสอันควร

๓.๒) ภรรยาพึงปฏิบัติชอบต่อสามี ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) จัดการงานบ้านให้เรียบร้อย
- (๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายตนด้วยดี
- (๓) ไม่นอกใจ
- (๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาไว้ด้วยดี
- (๕) ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง^{๕๖}

๔) คู่ที่ ๔ อันเป็นทศเมืองซ้าย (อุตตริทศ) ได้แก่ เพื่อนฝูง แบ่งเป็น

๔.๑) เพื่อนพึงปฏิบัติชอบต่อเพื่อน ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ป็นสิ่งของ
- (๒) เจรจาด้วยถ้อยคำไพเราะ
- (๓) ประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อเพื่อน
- (๔) ประพฤติสม่ำเสมอทั้งยามสุขและทุกข์
- (๕) พูดคำจริงกับเพื่อนด้วยความจริงใจ

๔.๒) เพื่อนผู้ได้รับการปฏิบัติแล้วพึงปฏิบัติชอบตอบ ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) เมื่อเราประมาทช่วยป้องกันเรา
- (๒) เมื่อเราประมาทช่วยป้องกันทรัพย์สินของเรา
- (๓) เมื่อเรามีภัย เพื่อนเป็นที่พึ่งได้
- (๔) เมื่อเราประสบทุกข์อย่าไม่ทอดทิ้ง
- (๕) ให้ความนับถือญาติของเรา^{๕๗}

๕) คู่ที่ ๖ อันเป็นทศเมืองล่าง (हेกฎิมทศ) ได้แก่ คนรับใช้หรือลูกน้อง แบ่งเป็น

๕.๑) เจ้านายพึงปฏิบัติชอบต่อคนรับใช้หรือลูกน้อง ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) ให้ทำงานตามเหมาะสมแก่กำลังความสามารถ
- (๒) ให้อาหารและค่าจ้างที่เหมาะสมแก่งาน
- (๓) รักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้

^{๕๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๒๐๔.

^{๕๗}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๒/๒๐๔.

(๔) เมื่อได้ของแปลก ๆ พิเศษมาก็แบ่งปันให้

(๕) ให้หยุดงานในโอกาสอันควร

๕.๒) คนรับใช้หรือลูกน้องพึงปฏิบัติชอบต่อเจ้านาย ๕ ประการ ได้แก่

(๑) ลูกขึ้นทำการงานก่อนนาย

(๒) เลิกงานทีหลังนาย

(๓) ถือเอาแต่ของที่นายให้

(๔) ทำงานที่เจ้านายมอบหมายให้ดี

(๕) เพยแผ่เกียรติคุณของนายเมื่อมีโอกาส^{๕๕}

๖) กูที่ ๖ อันเป็นทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ) ได้แก่ พระภิกษุสามเณร แบ่งเป็น

๖.๑) ชาวบ้านพึงปฏิบัติชอบต่อพระภิกษุสามเณร ๕ ประการ ได้แก่

(๑) กระทำทุกสิ่งด้วยเมตตา

(๒) พุดด้วยเมตตา

(๓) กิดถึงด้วยเมตตา

(๔) เปิดประตูบ้านต้อนรับเสมอ

(๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

๖.๒) พระภิกษุสามเณรพึงปฏิบัติชอบต่อชาวบ้าน ๖ ประการ ได้แก่

(๑) ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว

(๒) สอนให้ตั้งอยู่ในความดี

(๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงดงาม

(๔) ตั้งสอนในสิ่งที่ชาวบ้านไม่เคยได้ฟัง

(๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง

(๖) บอกทางสวรรค์ให้^{๖๐}

หากผู้คนในสังคมสามารถปฏิบัติตามอย่างจริงจังได้ ก็จะเป็นการง่ายต่อการดำเนินชีวิต พัฒนาสังคมให้เจริญรุ่งเรือง เป็นพื้นฐานที่ดีต่อการปฏิบัติหลักจริยธรรมอื่นๆ ได้ง่าย

๒) **หลักธรรมสำหรับการปกครองครอบครัว** เป็นหลักธรรมสำหรับของผู้ครองเรือนทั้งหลาย เรียกว่า ฆราวาสธรรม มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

(๑) สัจจะ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ต่อกัน ผู้ครองเรือนจำต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน เช่น สามีกับภรรยาในฐานะที่เป็นคู่ชีวิตของกันและกัน ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ไม่ฝืนทำชั่วทั้งปวง

^{๕๕}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๓/๒๐๕.

^{๖๐}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๔/๒๐๕.

(๒) ทมะ ได้แก่ ความข่มใจของตน เช่น พยายามข่มใจไม่ให้มีเรื่องทะเลาะกัน ข่มใจไม่ให้หลงมัวเมาในสิ่งไม่ดีหรือในสิ่งที่จะเป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นในครอบครัว และข่มใจที่จะไม่เล่นอบายมุขมีการพนัน เป็นต้น

(๓) ขันติ ได้แก่ ความอดทน อดทนต่อความยากลำบากในการประกอบอาชีพ การเลี้ยงดูบุตรหลาน อดทนต่อสิ่งที่สร้างความลำบาก เช่น เมื่อเกิดการทะเลาะกันขึ้น เป็นต้น

(๔) จาคะ ได้แก่ การเสียสละ การแบ่งปันสิ่งของ ๆ คนให้แก่ผู้อื่น เสียสละความสุขส่วนตัวให้กับผู้อื่น^{๖๐}

๓) หลักธรรมสำหรับปกครองบ้านเมือง หลักธรรมปกครองบ้านเมืองนี้มีอยู่มาก เช่นกัน ยกตัวอย่าง เช่น

(๑) อธิปไตย ๓ ประการ^{๖๑} เป็นหลักธรรมที่ผู้ปกครองจำต้องนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติราชการเพื่อความสงบสุขของบ้านเมือง ได้แก่

๑) อัตตาทิปไตยะนี้มีการอธิบายอยู่ ๒ แนวด้วยกันแนวแรก คือคนเราจะทำอะไรก็ตามปรารถนาคือเป็นใหญ่มุ่งให้เหมาะสมแก่ฐานะของตนทำมุ่งผลอันจะได้แก่ตนหรือมุ่งความสะดวกแก่ตนตลอดถึงการแสดงออกในลักษณะเคารพตนเองเชิดชูตนเองเชื่อมั่นในตนเองอีกนัยหนึ่งหมายถึง การที่บุคคลมาพิจารณาถึงฐานะของตนเองเช่นเป็นภิกษุภิกษุณีอุบาสิกาอุบาสิกา ตำแหน่งหน้าที่ใดก็ตามแล้วพยายามประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมแก่ฐานะของตนเหล่านี้เรียกว่า อัตตาทิปไตยะคือ ปรารถนาคือเป็นใหญ่ถือตนเป็นประมาณ

๒) โลกาธิปไตยะถือโลกเป็นใหญ่นัยหนึ่งได้แก่คนที่ละเว้นความชั่วเพราะกลัวคนอื่นเขาเหน็ดเหนื่อยทำความดีเพราะต้องการให้เขายกย่องสรรเสริญหรือว่าทำอะไรก็ตามไป ตามความนิยมของชาวโลกซึ่งอาจจะถูกก็ได้ อาจจะผิดก็ได้ ในแง่ของการปกครองที่เราเรียกว่า ประชาธิปไตยก็คือ การถือเอาความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่เป็นประมาณซึ่งอาจจะถูกหรือผิดก็ได้ นัยหนึ่งหมายถึงการที่บุคคลให้ความสำคัญต่อปัจจัยภายนอกเช่นคนอื่นหรือผีศาจเทวดาแล้วงดเว้นความชั่วประพฤติความดีแม้คนอื่นเขาจะไม่เห็นถึงงดเว้นไม่กระทำมีความรู้สึกว่ายายผีศาจเทวดาเขาพร้อมที่จะกระทำความดีแม้จะไม่มีคนอื่นเห็นโดยอาศัยความรู้สึกว่าคนไม่เห็นผีศาจเทวดาก็เห็นคนประเภทนี้จึงพร้อมที่จะปิดทองหลังพระเพราะมีความเชื่อมั่นว่ามีสิ่งหนึ่งคอยเป็นสักขีพยานในการกระทำของตนอยู่ทั้งสองความหมายนี้ก็คือชื่อว่าเป็น โลกาธิปไตยะ

^{๖๐} ศ.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๖.

^{๖๑} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๗๕/๑๓๕.

๓) ชัมมาธิปเตยยะนัยหนึ่งหมายถึงการพิจารณาเห็นความถูกต้อง ความควร
อะไรถูกต้องอะไรควรก็กระทำลงไปอาจจะทำด้วยความเมตตากรุณาความเสียสละมุ่งให้เกิดประโยชน์
แก่คนอื่นแม้ใครจะไม่ยกย่องสรรเสริญก็พร้อมที่จะกระทำเรียกว่าทำความดีเพราะเห็นว่าเป็นความ
ดี เว้นความชั่วเพราะเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นความชั่วจัดเป็นชัมมาธิปเตยยะความมีธรรมเป็นใหญ่

(๒) ละเว้นอกติ ความลำเอียงเลือกที่รักมักที่ชัง มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรักใคร่ชอบใจ คือ มีความไม่ยุติธรรมเพราะเอา
ความชอบ ความรัก ความพอใจ ความเป็นพวกเดียวกันมาเป็นเหตุตัดสิน เช่น ผู้พิพากษาตัดสินคดี
ของญาติคน ซึ่งมีความผิดให้เป็นผู้ชนะคดี เป็นต้น

๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง คือ มีความไม่ยุติธรรมเพราะเอาความเกลียด
ความชัง ความไม่พอใจไม่ชอบใจกันมาเป็นเหตุตัดสิน เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐแกล้งกล่าวหาคนที่ตน
เกลียดด้วยข้อกล่าวหาที่สร้างขึ้นเพื่อให้เขาได้รับโทษตามกฎหมาย เป็นต้น

๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะความหลง พลาดผิดเพราะเขา คือ ไม่มีความ
ยุติธรรม เพราะเอาความไม่เข้าใจ ความสำคัญผิด มาเป็นเหตุตัดสิน เช่น ครูให้คะแนนแก่นักเรียน
โดยไม่คำนึงว่านักเรียนนั้น ควรได้รับคะแนนมาก หรือ น้อย

๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะความกลัว คือ มีความไม่ยุติธรรมเพราะเอาความ
กลัว ความขี้ลาดมาเป็นเหตุตัดสิน เช่น ผู้พิพากษาศักดิ์ชั้นยกฟ้องคดีของผู้บังคับบัญชาตนทั้ง ๆ ที่มี
ความผิดควรแพ็คดี เพราะกลัวว่าตนจะได้รับโทษอย่างใดอย่างหนึ่งภายหลัง จากผู้บังคับบัญชาซึ่งมี
อำนาจเหนือตนนั้น^{๖๓} ดังพระพุทธพจน์ว่า

ผู้ใดประพฤติล่วงธรรมเพราะความรักความชังความหลงความ
กลัวศขของผู้นั้นย่อมเสื่อมคุณพระจันทร์ข้างแรมฉะนั้น^{๖๔}

ผู้ใดไม่ประพฤติล่วงธรรมเพราะความรักความชังความหลงความ
กลัวศขของผู้นั้นย่อมเต็มเปี่ยมคุณพระจันทร์ข้างขึ้นฉะนั้น^{๖๕}

๔) หลักธรรมสำหรับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นหลักธรรมช่วยให้มีความสุข
ความสำเร็จต่อดำเนินชีวิตในสังคม และการประกอบอาชีพ หน้าที่การงานของตน ตัวอย่าง เช่น

(๑) หลักราชสังคหัตถ์ ๔ ประการ ได้แก่

๑) สัสสมะระ คือ หลักการสงเคราะห์การบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร หลักการนี้
เหมาะสมที่จะนำมาใช้สำหรับประชาชนที่มีอาชีพทางเกษตรกรรมจึงต้องการได้รับการช่วยเหลือ
หรือสงเคราะห์ในการแก้ปัญหาเหล่านี้

^{๖๓} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๑๗.

^{๖๔} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗-๑๘/๑๗.

๒) ปรีศเมระ คือ หลักการสงเคราะห์ การสนับสนุนคนในทางที่ถูกที่ควร ผู้มีหน้าที่ปกครองในส่วนราชการก็รู้จักสงเคราะห์ รู้จักส่งเสริมข้าราชการเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งฝ่าย ทหาร ตำรวจ และพลเรือน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

๓) สัมมาปาสะ คือ หลักการสงเคราะห์ ในด้านการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ โดยการวางแผนนโยบาย หลักการ และวิธีการส่งเสริมให้ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน

๔) วาจาเปยยะ คือ หลักการสงเคราะห์ ในด้านรู้จักยกย่องเชิดชูให้เกียรติแก่คนทั่วไป ด้วยการพูดจาปราศรัยด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ ตลอดจนรู้จักเผยแพร่ธรรมและวิชาการต่าง ๆ แก่มวลชน เพื่อที่จะให้ประชาชนนำไปเป็นแนวทางแก้ปัญหาชีวิต ทั้งในด้านส่วนตัวและส่วนรวม^{๖๕}

(๒) หลักโภคอาทิยะ เป็นหลักธรรมสำหรับการใช้จ่ายใช้สอยทรัพย์สินเงินทองที่ได้มาให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ๕ ประการ ได้แก่

๑) ใช้ในการเลี้ยงตัวเองและคนในครอบครัว มีบิดามารดา บุตรธิดา

๒) บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

๓) ใช้ป้องกันภัยอันตราย เช่น คราวเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น

๔) ทำพิธีกรรม ๕ อย่าง ได้แก่

(๑) ญาติพิธี การสงเคราะห์ญาติพี่น้อง

(๒) อติถิพิธี การต้อนรับแขก

(๓) ปุพฺพเปตพิธี การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับสิ้นชีวิตไปแล้ว

(๔) ราชพิธี การเสวยภัตตาหารให้แก่บ้านเมือง

(๕) เทวตาศพิธี ทำการสักการะสิ่งที่เกิดประหลาดในตระกูล

๕) อุปถัมภ์บำรุงสมณะบรรพชิตผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ^{๖๖}

(๓) หลักธรรมการเป็นพ่อค้าแม่ค้าที่ดี มีองค์ประกอบ ๓ อย่าง ได้แก่

๑) ตาดี รู้จักสินค้า ของเป็น สามารถคำนวณราคาจะทุนถึงกำไรแม่นยำ

๒) จัดเจนธุรกิจ รู้แหล่งซื้อแหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหว ความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า

๓) พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ๆ หากเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย^{๖๗}

^{๖๕} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๕/๔๑-๔๒.

^{๖๖} วจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๔๐-๔๑.

^{๖๗} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๕๕/๑๑๑.

(๔) หลักกฤษฎีชมมีกัตตประโยชน์ คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันอัน
อำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น (หัวใจเศรษฐี) มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๑) อุฏฐานสัมปทา การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติ
หน้าที่การงานอันสุจริต

๒) อารักขสัมปทา การถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บไว้

๓) กัลยาณมิตรตตา การคบเพื่อนที่ดี การคบเพื่อนดีมีประโยชน์หลายอย่าง
คือ หาทางที่จะช่วยให้เราได้ทรัพย์และคอยป้องกันที่จะไม่ให้เสียทรัพย์

๔) สมชีวิตา การมีความเป็นอยู่ที่เหมาะสมรู้จักประมาณในการเป็นอยู่ของ
ตนเอง^{๖๘}

หลักธรรมเหล่านี้ สรุปได้ว่าเมื่อประกอบกิจการงานได้ทรัพย์สมบัติแล้ว ก็มีการ
เสียสละ ให้ทานแก่คนอื่น ไม่หวงแหน ตระหนี่ด้วยความโลภนั่นเอง ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

นรชน เมื่อคำนึงถึงเหตุนี้ว่าเราได้ใช้จ่ายโภคทรัพย์เลี้ยงตนแล้ว ได้ใช้จ่าย โภค
ทรัพย์เลี้ยงคนที่ควรเลี้ยงแล้ว ได้ผ่านพ้นภัยที่เกิดขึ้นแล้ว ได้ให้ทักษิณานันมีผลสูงเลิศแล้ว ได้ทำพลี
๕ ประการแล้ว และได้บำรุงท่านผู้มีศีลสารวมอินทรีย์ประพฤติพรหมจรรย์แล้ว บัณฑิตผู้อยู่ครอง
เรือนพึงปรารถนา โภคทรัพย์เพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นเราก็ได้บรรลุแล้ว เราได้ทำสิ่งที่ไม่ต้อง
เดือดร้อนแล้ว ดังนี้ชื่อว่า เป็นผู้ดำรงอยู่ในธรรมของพระอริยะ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขาใน
โลกนี้ เมื่อเขาละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงใจในสวรรค์^{๖๙}

๕) หลักธรรมสำหรับสมานน้ำใจของผู้คนในสังคม เป็นหลักธรรมที่เชื่อมโยงยึดเหนี่ยว
จิตใจให้เกิดความสัมพันธ์ ประสานจิตใจรู้จักสามัคคีเป็นหนึ่งเดียว เรียกว่า สังคหวัตถุซึ่งมีอยู่ ๔
ประการ ได้แก่

๑) สงเคราะห์กันด้วยปัจจัย ๔ (ทาน)

๒) พูดจอกันด้วยคำสุภาพไพเราะ เป็นประโยชน์ (ปิยวาจา)

๓) ทำประโยชน์ต่อส่วนรวมร่วมกัน (อตถจริยา)

๔) รู้จักวางตนให้ถูกต้องตามฐานะ โอกาส สถานที่ (สมานัตตตา)^{๗๐}

๖) หลักธรรมสำหรับส่งเสริมคุ้มครองพลโลกทั้งผอง ได้แก่พรหมวิหาร เป็น
หลักธรรมที่จะช่วยให้มวลมนุษยชาติอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ฟ้าแดดแห่งสันติสุข มีมิตรภาพอันไร้
พรมแดน อบอวลไปด้วยความรัก ความเอื้ออาทรห่วงใยกันและกัน ๔ ประการ ได้แก่

^{๖๘} วจ.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๒๒.

^{๖๙} วจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๔๑.

^{๗๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

- ๑) เมตตา ความรักใคร่ เอ็นดู ปรารถนาดีต่อผู้อื่น
- ๒) กรุณา ได้แก่ ความสงสารคิดจะช่วยผู้ที่ได้รับความทุกข์ให้พ้นจากทุกข์
- ๓) มุทิตา ได้แก่ ความรู้สึกชื่นชมยินดีเมื่อเห็นผู้อื่น ได้ดี และมีความสุข
- ๔) อุเบกขา ได้แก่ ความวางเฉยไม่ยินดียินร้าย มีจิตใจเป็นกลาง^{๑๑}

สรุปว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ยกมาพอเป็นตัวอย่างข้างต้นนี้ถือเป็นหลักธรรมที่ผู้คนในสังคมจำเป็นต้องปฏิบัติตามให้ได้ หากหวังให้ชีวิตตน คนอื่น และสังคมส่วนรวมเกิดความสงบสุขร่มเย็น จากการศึกษาหลักธรรมที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คือ หลักการภาคทฤษฎีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเมื่อนำไปปฏิบัติจึงจะทำให้เกิดผล คือ การบรรลุนิยามของมนุษย์ธรรมอย่างสูงสุด เกิดมีความเห็นใจกัน ความเป็นมิตรกัน และช่วยเหลือกัน ซึ่งภาวะดังกล่าวนี้คือ เหตุแห่งการเกิดสันติสุขในโลกมนุษย์ กล่าวคือ ภาวะแห่งการดำเนินชีวิตใช้ปัญญาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต โดยมีจิตใจที่เอื้ออาทรต่อผู้อื่นทั่วไป รวมทั้งประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามแก่คนทั่วไป เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีควรประพฤติปฏิบัติตาม ปัญญาที่รู้สภาพความเป็นจริง จิตใจที่เปี่ยมด้วยคุณธรรม ไม่หวั่นไหว และมีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นนี้ จึงถือได้ว่าเป็นลักษณะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๗ บทสรุป

มนุษย์ธรรมทั้งในพระไตรปิฎกและนักวิชาการให้ความหมายลักษณะที่เหมือนกัน คือ ธรรมที่ทำให้คนเป็นมนุษย์สมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ ในการอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคมมนุษย์ ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีแต่ความเป็นมิตร และช่วยเหลือเกื้อกูลร่วมมือกันของสังคมมนุษย์นั้น คุณลักษณะของมนุษย์ธรรม คือ ลักษณะทางศีลธรรมคือข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาของมนุษย์ให้ตั้งอยู่ในความดีงามลักษณะทางเบญจธรรม คือความดีหรือมนุษยธรรมรักษาความดีไว้ด้วยการประกอบคุณงามความดี ลักษณะทางเมตตาคือความรักและปรารถนาดีที่จะให้ผู้อื่นมีความสุข และ ลักษณะทางปัญญา คือความรู้ทั่ว คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน, รู้เรื่องบาปบุญคุณโทษ, รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น เป็นต้นหลักมนุษยธรรมทางใจเป็นหลักที่เน้นการกระทำทางใจคือใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาต่างๆอย่างมีเหตุผลคือการพิจารณาให้เห็นว่าสิ่งไหนคือสิ่งที่กระทำแล้วเป็นสิ่งที่ดีไม่กระทำทำความเดือดร้อนให้คนอื่นสิ่งนั้นควรกระทำตามพฤติกรรมมนุษยธรรมเพื่อไปยังจุดมุ่งหมายทั้ง ๓ ระดับ คือ จุดมุ่งหมายขั้นต้น คือเมื่อปฏิบัติตามแล้วก็จะเกิดความสงบสุขในสังคม เกิดขึ้นคือ ศีล ๕ เป็นต้นจุดมุ่งหมายขั้นกลาง คือการเจริญตาม

^{๑๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๗๔.

หลักของศีลสมาธิปัญญาเพื่อองค์ความรู้ที่สูงกว่า และจุดมุ่งหมายขั้นสูง คือ โลกุตตรธรรม คือ มรรค ๔ พล ๔ นิพพาน ปฏิบัติตามหลักธรรมทางสายกลาง มี มรรค ๘ (อริยมรรค) ซึ่งเป็นทางเพื่อเข้าสู่โลกุตตรธรรมขั้นสูงจนถึง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ คือ พระนิพพานในที่สุด เพราะตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น วรรณะ เพศ ศาสนาเชื้อชาติเพราะทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันและสิทธิในการเข้าถึงโลกุตตรธรรมอย่างเท่าเทียมกันศีล ๕ และเบญจธรรมเป็นกัลยาณธรรมซึ่งกันและกันเป็นคู่กันแสดงเอาไว้เพื่อให้เข้าใจอย่างแจ่มชัดยิ่งขึ้นซึ่งเป็นเครื่องอุดหนุนศีลให้ส่องไสยยิ่งขึ้น ได้แก่ ศิกขาบททั้ง ๕ ประการเรียกว่า

กัลยาณธรรมหรือ เบญจธรรม กัลยาณธรรม หมายถึง ธรรมอันดีงามคือหมายถึงข้อที่ช่วยให้การปฏิบัติสูงขึ้นมากกว่าศีลและเป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่เป็นธรรมชาติซึ่งบุคคลใดได้ปฏิบัติแล้วย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำให้สังคมมีแต่ความสงบสุขและเป็นการขจัดกิเลสเบื้องต้นให้สิ้นไปและนำไปใช้กับครอบครัว และประกอบแต่กุศลกรรมงดเว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ จึงทำให้มนุษย์ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเมื่อนำไปปฏิบัติจึงจะทำให้เกิดผล คือ การบรรลुการใช้หลักมนุษยธรรมอย่างสูงสุด ให้เกิดมีความเห็นใจกัน ความเป็นมิตรกัน และช่วยเหลือกัน ซึ่งภาวะดังกล่าวนี้ คือ เหตุแห่งการเกิดสันติสุขในโลกมนุษย์ กล่าวคือ ภาวะแห่งการดำเนินชีวิตใช้ปัญญาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

บทที่ ๓

วิธีการปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้มุ่งศึกษาวิธีการปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งได้กำหนดไว้แล้วในบทที่ ๕ คือ (๑) เบญจศีล ๕ (๒) เบญจธรรม (๓) กุศลกรรมบถ ๑๐ (๔) อกุศลกรรมบถ ๑๐ และ (๕) บทสรุป มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๓.๑ เบญจศีล ๕

เบญจศีล ๕ เป็นหลักเบื้องต้นของมนุษย์ในการประพฤติปฏิบัติของคฤหัสถ์ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ ประกอบไปด้วย ๕ ประการ ดังนี้

๑. ศีลข้อที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี (งดเว้นจากการฆ่าสัตว์)

ศีลข้อที่ ๑ นี้ ให้งดเว้นจากการทำลายชีวิตของสัตว์อื่นพระพุทธองค์ทรงมีความมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์มีความเมตตากรุณาต่อกัน ให้เห็นว่าชีวิตทุกชีวิตนั้นมีคุณค่าในตัว และเพื่อแผ่ไปแก่สัตว์ทั้งปวงด้วย เรารักชีวิตของเราอย่างไร ผู้อื่นหรือสัตว์อื่นก็รักชีวิตของเขาเช่นกันดังนั้น การเบียดเบียนคนอื่นหรือสัตว์อื่นย่อมเป็นการละเมิดชีวิตของเขา ดังพุทธคำรัสว่า “สพฺพาทิสา อุนฺปริกมฺม เจตฺสา เนวชฺฌคฺคาปิยตฺรมตฺตนา กฺวจิ เอวฺมปิปฺปถุตฺตปเรสฺสิตฺตฺมา น หีเส ปรมตฺตกาโม” มองดูไปทั่วทุกทิศแล้ว ไม่เห็นใครในที่ไหนอันจะเป็นที่รักยิ่งกว่าตน ตนของผู้อื่นเป็นอันมากก็เป็นเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น° สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงอธิบายไว้ว่าขอบเขตของสิกขาบทนี้มีทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งผู้รักษาศีลต้องเว้นเพื่อรักษาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ คือ

๑) การฆ่า คือ การทำให้ตายด้วยตนเอง หรือใช้ผู้อื่นทำ หรือร่วมกับคนอื่น มีโทษหนัก โดยในฝ่ายพุทธจักรปรับเป็นอาบัติปาราชิก คือขาดจากความเป็นภิกษุ ในฝ่ายอาณาจักรและปรับโทษผู้กระทำอย่างอุกฤษฏ์ คือประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต

๒) การทำร้ายร่างกาย คือการทำให้บาดเจ็บอย่างสาหัส ไม่ถึงกับตาย ผู้ถูกกระทำย่อมได้รับความทุกข์ ในฝ่ายพุทธจักรปรับโทษภิกษุผู้กระทำตามที่ปรับรูปประโยคของการฆ่า ฝ่ายราชอาณาจักรปรับโทษตามศักดิ์ของเครื่องมือที่ใช้กระทำ

๓) การทรมาน คือ การใช้งานเกินกำลัง การกักขัง การนำสัตว์ไปโดยวิธีทรมาน การผลาญสัตว์ หรือการประพฤติดต่อดสัตว์เหี้ยมโหดโดยไม่มีควมปราณี เช่น ขู่ให้ต่อสู้กันเพื่อ

° ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๐๕/๓๔๘.

ความสนุกสนาน^๒ วสัน อินทสระ กล่าว ปาณาติบาต จะมีโทษหนักหรือเบาอยู่ที่องค์ประกอบ ดังนี้

๑) โดยวัตถุ เช่น ฆ่าคนที่ไม่มีความผิด ฆ่าคนที่มีคุณมาก เช่น มารดาบิดาครูอาจารย์ ผู้ทำอุปการะต่อสังคม เป็นต้น มีโทษมากกว่าคนที่มีคุณความดีมากเท่าใดก็มีโทษมากกว่านั้นเพราะ นอกจากฆ่าคนนั้นแล้วยังเป็นการล้างผลาญประโยชน์ที่ผู้อื่นจะพึงได้จากผู้นั้นด้วย

๒) โดยเจตนา มีโทษมาก เพราะเจตนาที่กล้าแก่ง เขามีความผิดเพียงเล็กน้อยเอาโทษถึงตายเพราะโทสะสติ หรือเพราะอคติข้อใดข้อหนึ่ง เช่น รั้งฆ่าคนเพราะโลกในทรัพย์ที่จะได้ เป็นต้น

๓) โดยประโยชน์ คือการกระทำ เช่น ฆ่าให้ลำบากเสียก่อน ทบตีให้บอบ ช้ำทรมาน ให้เสียทุกขเวทนาแสนสาหัสกว่าจะตายไป^๓

๒. อทินนาทานา เวรมณี (งดเว้นจากการลักทรัพย์)

การเจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ โดยอาการแห่งขโมยการถือเอาในความหมายของสิกขาบทนี้ คือการถือเอาโดยอาการของโจร และสิ่งของนั้น หมายถึง สิ่งที่เป็นสวัสดุกทรัพย์ ได้แก่ทรัพย์ที่มีชีวิต เช่น สัตว์เลี้ยง หรือสิ่งที่เป็นอวัสดุกทรัพย์ ได้แก่ทรัพย์ที่ไม่มีชีวิต เช่น โฉง^๔ เป็นต้น การที่ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ก็เพื่อต้องการให้ทุกคนทำมาหากินอย่างสุจริต ประกอบสัมมาชีพ และเพื่อเป็นการเคารพในกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่นในการเลี้ยงชีพ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงอธิบายว่า ข้อห้ามหรือขอบเขตของสิกขาบทนี้มีทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งผู้ศึกษาจะต้องเว้นเพื่อรักษาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ คือ (๑) โจรกรรม (๒) อนุโลมโจรกรรมและ (๓) ฉายาโจรกรรม

ก. โจรกรรมมี ๑๔ อย่าง คือ

- ๑) ลัก ได้แก่ การถือเอาทรัพย์เมื่อเจ้าของไม่เห็นที่เรียกว่า ขโมยและคัดช่องย่องเบา
- ๒) ฉก ได้แก่ การชิงเอาทรัพย์ต่อหน้าเจ้าของ ที่เรียกว่า ตีชิง วิ่งราว
- ๓) กรรโชก ได้แก่ การขู่ให้เขากลัวแล้วให้ทรัพย์ ที่เรียกว่า จี้ ในปัจจุบันนี้
- ๔) ปล้น ได้แก่ การรวมหัวกันหลายคน มีศัตรารุชเข้าแย่งทรัพย์
- ๕) ตู ได้แก่ การอ้างหลักฐานพยานเท็จ หักล้างกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น เช่น ที่ดิน

เป็นต้น ซึ่งไม่อยู่ในปกครองของตน

๖) ฉ้อ ได้แก่ การโกงเอาทรัพย์ของผู้อื่นที่ตนปกครอง เช่น โกงของฝาก โกงที่ดินที่ตนอยู่อาศัย เป็นต้น

^๒ อ้างแล้ว หน้า ๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

- ๓) หลอก ได้แก่ การป้อนเรื่องให้เขาเชื่อแล้วให้ทรัพย์สิน
- ๔) ลวง ได้แก่ การใช้เล่ห์เอาทรัพย์สินด้วยเครื่องมือลวง เช่น โกงตาชั่ง เป็นต้น
- ๕) ปลอม ได้แก่ การทำหรือใช้ของปลอม เช่น ธนบัตรปลอม เป็นต้น
- ๖) ครอบงำ ได้แก่ การข่มขู่ของผู้อื่นมาใช้ แล้วยึดเอาเสียกัณฑ์แล้วไม่ใช้ดอกและต้น
- ๗) เบียดบัง ได้แก่ การกินเศษกินเลย เช่น เลี้ยงสัตว์กินค่าอาหารสัตว์
- ๘) สับเปลี่ยน ได้แก่ การแอบสลับเอาของผู้อื่น ซึ่งมีค่าสูงกว่า
- ๙) ลักลอบ ได้แก่ การหลบหนีภาษีของหลวง หรือลอบนำสิ่งที่จะต้องห้าม เช่น เหล้าเถื่อน เป็นต้น
- ๑๐) ชักยอก ได้แก่ การชักยอกเอาทรัพย์สินของคนที่ถูกกริบไว้ ชักยอกภาษี ชักยอกทรัพย์สินที่ถูกฟ้องล้มละลายไว้ การที่บุคคลทำโจรกรรมเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นทำ แม้ไม่ได้ลงมือทำเอง บุคคลนั้นย่อมได้รับโทษ ในฝ่ายพุทธจักรปรับโทษตามวัตตอนุโลมตามกฎหมายแผ่นดิน ในฝ่ายราชอาณาจักรกำหนดโทษตามประโยชน์ที่กระทำ
- ข. อนุโลมโจรกรรม ได้แก่ กิริยาที่แสวงหาทรัพย์สินในทางที่ไม่บริสุทธิ์ จำแนกได้เป็น ๓ ประเภท คือ
- ๑) สมโจร ได้แก่ กิริยาที่อุดหนุนการโจรกรรม เช่น การรับซื้อของที่โจรกรรมมา หรือให้ที่พักอาศัยแก่โจร เป็นต้น
 - ๒) ปอกลอก ได้แก่ กิริยาที่คบบุคคลอื่นโดยอาการที่ไม่ซื่อสัตย์มีความมุ่งหมายที่จะถือเอาทรัพย์สินของเขาเมื่อเขาหมดทรัพย์สินแล้วก็ทิ้งเขาเสีย
 - ๓) รับสินบน ได้แก่ การรับค่าสินจ้างเพื่อช่วยทำกิจธุระให้เขาในทางที่ผิดอนุโลมโจรกรรมทั้ง ๓ ประการดังกล่าวมานี้ เป็นแต่เพียงคิดค่าพร้อย ไม่ถึงกับคิดขาดเสียทีเดียว แต่เฉพาะการรับสินบนถ้าผู้รับมีเจตนาร่วมกับผู้ให้ในการที่จะทำลายกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ซึ่งเป็นการร่วมกันโจรกรรมโดยตรง คิดขาด
- ค. ฉวยโจรกรรม ได้แก่ กิริยาที่ทำทรัพย์สินของผู้อื่นให้สูญเสียและเป็นสินใช้ตกอยู่กับตนจำแนกได้ ๒ ประเภท คือ
- ๑) ผลาญ ได้แก่ การทำอันตรายแก่ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือทำลายทรัพย์สินของผู้อื่นให้เสียหาย เช่น การเผาบ้านเรือน เป็นต้น
 - ๒) หยิบฉวย ได้แก่ การถือเอาทรัพย์สินของผู้อื่นโดยอาการแห่งวิสาสะเกินขอบเขตมิได้บอกให้เจ้าของทรัพย์สินรู้ ทำให้เกิดความไม่พอใจแก่เจ้าของทรัพย์สิน การหยิบฉวยเอาทรัพย์สินของผู้อื่นที่จัดว่าไม่มีโทษ ในอรรถกถาอัฐสาลินีกถาว่าไว้ว่าต้องประกอบด้วยลักษณะ ดังต่อไปนี้
- (๑) เจ้าของทรัพย์สินมีความสนิทสนมกับตนมาก

- (๒) เจ้าของทรัพย์เคยสั่งเอาไว้
- (๓) เมื่อถือเอาแล้วไม่มีคนสนทน่ห้
- (๔) เป็นสิ่งที่เจ้าของไม่หวัง
- (๕) รู้ว่าเจ้าของทรัพย์จะพอใจเมื่อรู้ว่าเราเอาไป^๔

ในมังคลดถปิณีได้แสดงถึงองค์ประกอบของทินนาทานว่าต้องพร้อมด้วยองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ

- ๑) ของนั้นมีเจ้าของหวงแหน
- ๒) รู้ว่าของนั้นมีเจ้าของหวงแหน
- ๓) ตั้งใจลักสิ่งของนั้น
- ๔) พยายามลักสิ่งของนั้น
- ๕) ได้สิ่งของนั้นมา ด้วยความพยายามนั้น^๕

การทำทินนาทานนั้น จะมีโทษหนักหรือเบา มีเกณฑ์การตัดสิน ดังต่อไปนี้

- ๑) กำหนดโดยวัตถุ คือสิ่งของที่โจกรรมมามีคุณค่ามากทำความเสียหายให้แก่เจ้าของทรัพย์มาก
- ๒) กำหนดโดยเจตนา คือ ถ้าถือเอาด้วยความโลภอันกล้า ก็มีโทษมาก
- ๓) กำหนดโดยประโยค คือ ถ้าถือเอาด้วยความพยายามมาก เช่นการขโมยเจ้าของทรัพย์แล้วถือเอาที่มีโทษมาก การจะขาดจากศีลข้อที่ ๒ นี้ พึงสังเกตได้จากลักษณะสำคัญ ๕ ประการดังต่อไปนี้

- ๑) ทรัพย์นั้นมีเจ้าของหวงแหน
- ๒) ตนรู้ว่าทรัพย์นั้นมีเจ้าของหวงแหน
- ๓) มีจิตที่จะถือลักเอา
- ๔) มีความเพียรที่จะลักเอา
- ๕) ได้ทรัพย์นั้นมาด้วยความเพียรนั้น

๓. กามสุมิจจาจารา เวมณี(งตเวันที่จะประพตติฝิดในกาม)

ศีลข้อที่ ๓ นี้ เป็นการงดเว้นที่จะประพตติฝิดในกามทั้งหลายคำว่า กามคือกิริยาที่รักใคร่ในทางประเวณี ได้แก่ สิ่งที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี หรือเชื้อสายวงศ์สกุลในการทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ เพื่อป้องกันความแตกร้างในหมู่มนุษย์ เนื่องจากธรรมดาแล้วชายกับหญิง เมื่อ

^๔สมาคมศูนย์ค้นคว้าพระพุทธศาสนาวิศวะเขตศ, อรรถกถาอัฐฐสาลินี ตอน๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๒๑), หน้า ๘๓-๘๔.

^๕เรื่องเดียว, หน้า ๕๕.

รักใคร่กันแล้วก็ไม่อยากให้ใครมาแย่งชิงไปบุคคลที่ประพฤติดังกล่าวในทางประเวณีด้วยอำนาจของจิตที่ปฏิบัติต่อหญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาของตนชื่อว่าสร้างความแตกร้างในหมู่มนุษย์ ในอรรถกถา อัญญาสาลินีได้กล่าวถึงขอบเขตข้อห้ามในสิกขาบทนี้ว่าทั้งหญิงและชายย่อมประพฤติดังกล่าวทั้ง ๒ ฝ่าย คือ หญิงที่ต้องห้ามสำหรับชาย มี ๗ จำพวก ได้แก่หญิงเหล่านี้ คือ

- ๑) หญิงมีสามี โดยที่สุคนธ์แต่ภรรยาเข้าชั่วคืนก็ถือว่าเป็นเจ้าของ
- ๒) หญิงมีผู้พิทักษ์รักษา เช่น บิดามารดา หรือญาติ เป็นต้น รักษา
- ๓) หญิงที่จารีตห้าม เช่น แม่ ย่า ยาย ทวด ลูก หลาน ชี เป็นต้นเมื่อชายประพฤติก่อล่วงโดยที่เขายินยอมหรือไม่ยินยอมก็ตาม เป็นอันว่าศีลขาดชายที่ต้องห้ามสำหรับหญิง มี ๒ จำพวก ได้แก่ชายเหล่านี้ คือ

- ๑) ชายอื่นทุกคน นอกจากสามีของตนสำหรับหญิงมีสามี
- ๒) ชายที่จารีตห้าม เช่น ภิกษุสามเณร และนักบวชต่างศาสนาสำหรับหญิงทุกประเภททั้งสองประการดังที่กล่าวมานี้ เป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับหญิง คือเมื่อล่วงละเมิดแล้วศีลขาดทันที ในกรณีที่ไม่นิยมนยอม เช่น ถูกบังคับข่มขืน จนหญิงนั้นไม่อาจต่อสู้หรือหลีกเลี่ยงได้ ไม่ผิดศีล ศีลไม่ขาด เว้นไว้แต่มีความยินดีภายหลัง ศีลขาดในขณะนั้น ในอรรถกถาอัญญาสาลินี ได้กล่าว ว่า องค์ประกอบของกามสุมิฉฉาจารย์มีองค์ ๕ ประการ คือ

- ๑) หญิงหรือชายนั้น เป็นผู้ต้องห้าม
- ๒) ตั้งใจเสพกาม
- ๓) มีความพยายามประกอบกามกิจ
- ๔) อวัยวะเพศล่วงล้ำเข้าไปแม้เพียงเท่าเมล็ดงา

เมื่อครบพร้อมทั้งองค์ประกอบ ๕ ประการแล้ว ศีลขาด ถ้าไม่ครบองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วศีลไม่ขาด หากจะพิจารณาโทษว่ามีมากหรือน้อยนั้นก็ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

- ๑) กำหนดโดยวัตถุบุคคล ได้แก่ ผู้มีคุณต่อตน ก็เป็นบาปมาก เช่น แม่ ย่า ยาย และ ทวด เป็นต้น
- ๒) กำหนดโดยเจตนา ได้แก่ การมีเจตนาด้วยราคะที่แรงกล้า มีโทษมาก ถ้ามีราคะไม่แรงกล้า ก็มีโทษน้อย
- ๓) กำหนดโดยประโยชน์ ได้แก่ ใช้ความพยายามในการร่วมประเวณี เช่น ข่มขืน ไม่มีการยินยอม มีโทษมาก ถ้ายินยอมมีโทษน้อย

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

กาเมสุมิจฉาจาร คือ การประพฤติอยู่ในกาเมสุมิจฉาจาร ที่เป็นการก้าวล่วงกรรมบถนั้นจะต้องประกอบด้วยองค์ ๕ คือ^๖

- ๑) อคมนิยวตถุ มีวัตถุที่ไม่ควรเกี่ยวข้องกับ
 - ๒) ตสุมีเสวนจิตต์ มีจิตคิดจะเสพวัตถุนั้น
 - ๓) ปโยโค มีความพยายามเสพเมถุน
 - ๔) มกฺเคมคฺคปฏฺฐิตฺตือชฺวาสนํ มีความพอใจในการประกอบมรรคซึ่งกันและกัน
- ดังนั้นถ้าหากพฤติกรรมทางเพศสัมพันธ์ของบุคคลใดครบตามองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการนี้แล้ว ถือว่าบุคคลนั้น ได้ประพฤติผิดศีลข้อกาเมสุมิจฉาจาร ตามหลักจริยธรรมในพุทธปรัชญา แต่ถ้าหากการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ผิดองค์ประกอบข้อที่ ๑ ดังกล่าวมาแล้วก็ถือว่าเป็นไปตามธรรมชาติของสามัญชน ในองค์ประกอบ ทั้ง ๔ ข้อนั้น ในการกระทำอกุศลกรรมเพื่อล่วงละเมิดซึ่งองค์แห่งกาเมสุมิจฉาจารนี้ ไม่มีปโยคะ คือความพยายามมากมายหลายประการเหมือนปโยคะในปาณยติบาตรหรืออทินนาทาน แต่มีปโยคะเพียงประการเดียว คือสาคัดถือปโยคะ ซึ่งได้แก่การกระทำด้วยตนเองเท่านั้น

๔. มุสาวาทา เวมณี(งตเวณิจากการพูดเท็จ)

ศีลข้อที่ ๔ นี้ คำว่า มุสาวาทา เวมณีคือ เจตนางตเวณิจากการพูดหรือแสดงอาการแห่งความเท็จในการทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ เพื่อหวังห้ามความตัดประโยชน์ทางวาจา ที่จะนำมาซึ่งความบาดหมางแตกร้างในเรื่องที่พูดไม่จริงเพราะมนุษย์ทั้งหลายไม่ว่าจะระดับไหนก็ตามย่อมต้องการความจริงทั้งสิ้นมุสา หมายถึง การกล่าวหรือการแสดงความเท็จ ซึ่งประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๆ ๔ ประการดังนี้

- ๑) วัตถุหรือสิ่งที่จะกล่าวนั้นไม่เป็นความจริง
 - ๒) ผู้กล่าวหรือผู้กระทำจงใจกล่าวหรือจงใจกระทำ
 - ๓) กล่าวหรือกระทำให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง
 - ๔) ผู้ฟังเข้าใจผิดไปตามนั้นมุสาวาทานี้ ในอรรถกถาอัฐสาลินี ท่านจำแนกไว้ ๗ ชนิด คือ
- ๑) ปต ได้แก่ การโกหกซัด ๆ เช่น ไม่รู้ว่ารู้ ไม่เห็นว่าเห็น ไม่มีว่ามี เป็นต้น
 - ๒) ทนสาบาน คือทนสาบานเพื่อให้คนอื่นหลงเชื่อว่าตนไม่ได้เป็นเช่นนั้นจะเป็นด้วยวิธีแข่งตัวเอง หรือด้วยวิธีนั่งนิ่งเมื่อถูกถาม ก็จัดเป็นทนสาบาน
 - ๓) ทำเล่ห์กะเท่ห์ ได้แก่ การอวดอ้างศักดิ์สิทธิ์เกินความจริง เช่น อวดวิเศษเรื่องใบหอย โดยไม่รู้จริงเป็นจริง เป็นต้น

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔.

๔) มายาแสดงอาการหลอกคนอื่น เช่น ไม่เจ็บทำเป็นเจ็บ เจ็บน้อยทำเป็นเจ็บมาก

๕) ทำเลศ คือ ใจอยากจะทำแต่เล่นสำนวน พูดคลุมเครือให้ผู้ฟังคิดผิดไปเอง เช่น เห็นขโมยวิ่งผ่านไป ไม่อยากบอกให้ผู้ตามจับทราบว่าเป็นจริงย้ายที่ยืน หรือที่นั่งไป เมื่อถูกถามก็พูดเล่นสำนวนว่าอยู่ที่นี้ไม่เห็น อย่างนี้เรียกว่าทำเลศ

๖) เสริมความ เรื่องเล็ก แต่พูดให้คนฟังเห็นว่าเป็นเรื่องใหญ่ เช่น เห็นไฟก้นบุนหรีใหม่หญ้าแห้งก็ตะโกนเสียงดังว่าไฟ ๆ เพื่อให้คนแตกตื่นตกใจเป็นต้น โฆษณาสินค้าพรรณนาสรรพคุณเกิดความจริงก็จัดเข้าในข้อนี้

๗) อำความ ตรงกันข้ามกับเสริมความ คือ เรื่องใหญ่ แต่พูดให้เป็นเรื่องเล็ก หรือปิดบังอำพรางไว้ ไม่พูด ไม่รายงานต่อผู้มีหน้าที่รับทราบ อนุโลมมุสาได้แก่ ถ้อยคำที่เป็นไปตามมุสา จำแนกออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑) เสียดแทง คือ กิริยาที่ ทำให้เจ็บใจ ด้วยอิงอาศัยเรื่องที่ไม่เป็นจริง เช่น พูดประชด หรือด่าว่าถึงพื้นเพเดิม เป็นต้น

๒) สับปลับ คือ กิริยาที่พูดเท็จด้วยความกะนองวาทาแต่ไม่ได้ตั้งใจให้เข้าใจผิด ปฏิสวระ^๕ ได้แก่ การรับคำคนอื่นแล้ว ไม่ทำตามที่ได้รับนั้น คือรับคำผู้อื่นด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ว่าจะกระทำตามนั้น แต่ภายหลังไม่ทำตามที่ได้รับนั้น จำแนกได้ ๓ ประเภท คือ

๑) ผิดสัญญา ได้แก่ การผิดสัญญาที่ทำกันไว้ เช่น กระทำสัญญาต่อกันว่าจะกระทำสิ่งนั้นให้ แต่ภายหลังกลับไม่ทำให้

๒) เสียดสัจ ได้แก่ การให้คำสัตย์แก่ผู้อื่นว่าจะทำหรือไม่ทำสิ่งนั้น ภายหลังไม่ทำตามที่ได้กล่าวนั้น เช่น ตั้งสัตย์ว่าจะงดเหล้าเข้าพรรษา ภายหลังไม่กระทำเสีย

๓) คินคำ ได้แก่ การรับปากผู้อื่นว่าตนจะทำสิ่งนั้น ๆ ด้วยไม่มีความสำคัญ ภายหลังตนไม่กระทำตามที่รับปากยังมีคำพูดอีกประเภทหนึ่ง ที่เป็นคำไม่จริง แต่พูดแล้วไม่เป็นมุสาวาท ไม่มีโทษ เรียกว่า ขลาสัญญา ได้แก่ คำพูดที่พูดตามสำคัญ ไม่นับเข้าในสิกขาบทนี้ และไม่มีโทษแก่ผู้พูด มีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑) โวหาร ได้แก่ คำพูดที่ใช้ตามธรรมเนียมประเพณี เช่น คำลงท้ายจดหมาย

๒) นิยาย เช่น ละคร เป็นต้นแม้จะเป็นเรื่องไม่จริงก็ไม่จัดเป็นมุสาวาท

๓) สำคัญผิด ได้แก่ การพูดด้วยความเข้าใจถูกต้อง ทั้งที่เรื่องนั้นไม่ถูกต้อง เช่น จำวันผิด บอกไปโดยเข้าใจว่าถูก

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

^๖พระราชนิพนธ์ (ประยูร ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔๖.

๔) พลัง ได้แก่ กิริยาที่ผู้พูดตั้งใจพูดอย่างหนึ่ง แต่ปากพูดไปอีกอย่างหนึ่ง
มุสาวาท คือการกล่าวเท็จทั้งๆที่รู้อยู่ เรียกว่ามุสาวาท และการกล่าวนั้นมุ่งหักรานประโยชน์ของ
ผู้อื่น มีองค์ประกอบของมุสาวาทมี ๔ ประการ คือ

๑) อุตถ์วตถุ เรื่องไม่จริง

๒) วิสวาทนจิตต จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน

๓) ตชโซ วายาโม ความพยายามอันเกิดจากจิตนั้น

๔) ประสุตตทตถวิชานนั ผู้อื่นเข้าใจความตามที่ถูกกล่าวเท็จการ

๕. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี(งตเว้นจากการดื่มของมีน้ำเมา)

สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณีเจตนางดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอัน
เป็นที่ตั้งแห่งความประมาทสิกขาบทบัญญัติขึ้นเพื่อให้คนมีสติรอบคอบ ไม่ประมาทพลังผลทำให้
สิ่งผิดอันจะนำมาซึ่งการตัดทอนคุณงามความดีที่มีอยู่หรือที่จะมีขึ้น เมื่อเพ่งถึงการสำรวมในการดื่
น้ำเมาแล้วเพื่อประโยชน์แห่งความผาสุกของร่างกายและคุณงามความดีที่จะได้กระทำอย่างมีสติ
รอบคอบ พระพุทธเจ้าจึงตรัสโทษการดื่มสุราเมรัยไว้ ๖ ประการ ไว้ในทีฆนิกายปาฎิก วรรคสังคาล
สูตร ว่าดูก่อนคฤหบดีบุตร โทษในการประกอบเนื่องๆซึ่งการดื่มน้ำเมาคือ สุราและเมรัย อันเป็น
ที่ตั้งแห่งความประมาท ๖ ประการนี้ คือ

๑) ความเสื่อมทรัพย์อันผู้ดื่มพึงเห็นเอง

๒) ก่อการทะเลาะวิวาท

๓) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค

๔) เป็นเหตุเสียชื่อเสียง

๕) เป็นเหตุไม่รู้จักละอาย

๖) เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

ดูก่อนคฤหบดีบุตร โทษ ๖ ประการในการประกอบเนื่องๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมาคือสุราและ
เมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเหล่านี้แล^๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ
วโรรส ทรงอธิบายว่า สิกขาบทข้อนี้มีข้อห้ามหรือขอบเขตทั้ง โดยตรงและโดยอ้อม
โดยตรง คือ น้ำเมา ซึ่งได้แก่

๑) สุรา น้ำเมาที่กลั่น ที่เรียกว่าเหล้า

๒) เมรัย น้ำเมาที่ยังไม่ได้กลั่น ได้แก่ เบียร์ สาโท น้ำตาลเมา กระแช่ เป็นต้น

โดยอ้อม หมายถึง ยาเสพติดให้โทษทุกชนิด เช่น ฝิ่น กัญชา ไอระเหย เป็นต้น เป็นการห้ามไว้

^๑ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๕/๑๖๔.

ในศีลข้อนี้^{๑๑} กิริยาที่ไม่เฉพาะการดื่มอย่างเดียว แต่หมายถึงสูบและการฉีดด้วย การดื่มสุราหรือเสพยาเสพติดให้โทษ ที่สามารถทำให้ศีลข้อนั้นจะต้องพร้อมด้วยองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

- ๑) ของนั้นเป็นของมีนเมา
- ๒) มีเจตนาจะเสพของมีนเมานั้น
- ๓) พยายามเสพ
- ๔) ให้ล่วงไหลล้าตกลงไป^{๑๒}

พระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงโทษของการดื่มน้ำเมาไว้ ๖ ประการ คือ

- ๑) ธนทานี เสียทรัพย์
- ๒) กลหปรปวทุตถนี ก่อการทะเลาะวิวาท
- ๓) โรคนานํ อายตนาณํ ก่อให้เกิดโรค
- ๔) อภิตุคติสยชนนี ต้องถูกตีเตียน
- ๕) หิริโกหิณนิทุทสนี ไม่รู้จักอาย
- ๖) ปญญาเยทุพพิกรณิ ทอนกำลังปัญญา^{๑๓}

การขาดจากศีลข้อนี้ ฟังรู้ได้จากลักษณะขององค์ศีล ๔ ประการ ได้แก่

- ๑) ความเป็นน้ำเมา มีสุรา เป็นต้น
- ๒) มีจิตใคร่ที่จะดื่มกิน
- ๓) มีความพยายามที่เกิดจากจิตที่จี้ดื่มกินนั้น
- ๔) ดื่มน้ำเมาล่วงไหลล้าตกลงไป^{๑๔}

สรุปได้ว่าองค์ประกอบศีลทั้ง ๕ ข้อมิใช่หมายถึงความประพฤติดีงามสุจริตดีงามสุจริตทางกายและวาจาเท่านั้นแต่หมายถึงอาชีวะสุจริตด้วย สาระของศีลอยู่ที่เจตนาได้แก่การไม่คิดล่วงละเมิดศีลจึงหมายถึง การไม่เจตนาละเมิดระเบียบวินัยหรือการไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนี้ยังรวมถึงการสำรวมระวังคอยปิดกั้นหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดความชั่วขึ้น ซึ่งมนุษย์จะต้องรู้และเข้าใจหลักการปฏิบัติตามหลักศีลเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษยธรรมที่เป็นธรรมชาติเพื่อปฏิบัติตามศีลคือ ให้หลีกเลี่ยงองค์ประกอบการล่วงละเมิดตามลักษณะที่ปรากฏ และให้ประพฤติตามงดเว้นการล่วงละเมิดศีล ทำให้สังคมมีแต่ความสงบสุข มีความรักความเสียสละไม่เป็นผู้ทำลายสังคม และ

^{๑๑}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบนญศีล-เบญจธรรม, อ่างแก้ว, หน้า ๑๗.

^{๑๒}สมาคมศูนย์ค้นคว้าพระพุทธศาสนาวัตรสะเกศ, ธรรมสภาอัญญสาธิตอน๒, อ่างแก้ว, หน้า ๘๔.

^{๑๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๕/๑๕๖.

^{๑๔}สำนักเรียนวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม, คู่มือการศึกษาธรรมศึกษาชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔), หน้า ๑๒๗.

ไม่เป็นผู้ที่ทำลายตัวเองการปฏิบัติเบญจศีลนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมากเนื่องจากศีลเป็นหลักเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการบรรลุธรรมทางพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดความสงบ สันติเป็นการขจัดกิเลสเบื้องต้นให้สิ้นไปจึงจะเรียกว่ามนุษยธรรม หมายถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ถึงพร้อมด้วยศีล

๑.๒ หลักเบญจธรรม

หลักเบญจธรรม เป็นหลักธรรมเบื้องต้นที่มนุษย์ควรนำมาปฏิบัติ จะทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักมนุษยธรรม หลักเบญจธรรม คือ

เบญจธรรม หมายถึง “กัลยาณธรรมแปลว่าธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล”^๕ ซึ่งเป็นสภาวะของผู้ทรงไว้แห่งความดีหรือเป็นผู้รักษาความดีไว้ด้วยการประกอบคุณงามความดีเพื่อจะให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักมนุษยธรรมการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เป็นที่ยังทางใจหรือการปฏิบัติเพื่อให้เกิดที่ยังทางใจมีดังนี้

๑. เมตตากรุณา คือ ความรักและปรารถนาดีที่จะให้ผู้อื่นมีความสุขและมีความสงสารคิดที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ภัยความเดือดร้อนทั้งปวงเอื้อเฟื้อและแบ่งปันน้ำใจให้สังคัม มีจิตใจเมตตาปราณีต่อเพื่อนมนุษย์หรือแม้กระทั่งต่อหมู่สัตว์ทั้งหลาย มักจะมีหน้าตาที่ผ่องใสยิ้มเอิบมีสง่าราศี ผิดกับคนที่มึนจิตอาฆาตพยาบาทเบียดเบียนต่อผู้อื่นความเมตตาอย่างไม่มีประมาณนี้ถือว่าเป็นตัวยาที่พิเศษในการที่จะเสริมความงามให้อย่างยิ่งยวด

๒. สัมมาอาชีพะ คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพในทางสุจริตไม่หลอกลวงหรือโกงคนอื่นให้เสียหายไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวงไม่ทรยศต่อสังคมประเทศชาติเช่นค้ายาเสพติดหรือค้าประเวณีเป็นต้นไม่เป็นคนลักเล็กขโมยน้อย อันจะก่อความเดือดร้อนตามมา เพราะการเห็นแก่สิ่งเล็กน้อยเห็นว่าไม่มีใครรู้แต่ถึงแม้ไม่มีใครรู้ ฟาก็รู้ ถึงแม้ฟ้าไม่รู้ แต่เรารู้ ทำมาหากินที่สุจริตแม้จะรวยช้า แต่ก็มีสุขนาน ดีกว่าทุจริตประพฤติมิชอบ รวยเร็ว แต่ก็อยู่ไม่นาน อยู่ได้ด้วยความหวาดระแวง ไม่มีความสุขหน้าตาที่ไม่ผ่องแผ้ว อันเกิดจากจิตใจที่ไม่สะอาด

๓. กามสังวร คือ การสำรวมระวัง ควบคุมตนในเรื่องกามารมณ์ความต้องการทางเพศให้พอเหมาะพอดี ไม่ให้หลงใหลในรูปเสียง กลิ่น รส สัมผัสตามกระแสแฟชั่นนิยม ที่ผิดธรรมชาติทางหรือเกินพอดี จนทำให้ตนเอง ครอบครวัและสังคมต้องเดือดร้อน พอใจยินดีในคู่ครองตัว ไม่มัวเมาเจ้าชู้จนเกินงาม ควบคุมและยับยั้งอารมณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหา รักษาจิตของตนไม่ให้อารมณ์อยู่เหนือเหตุผลเพราะบางครั้งอำนาจของอารมณ์อาจทำให้อนาคตพังทลายลงได้ในพริบตานำมาซึ่ง

^๕ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรมศาสนา กองศาสนศึกษากระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการศึกษาธรรมชั้นตรี, อ่างแล้ว, หน้า ๑๑๒.

ความน่ารังเกียจต่อผู้พบเห็น ฉะนั้นจะทำอะไรก็ให้อยู่ในความพอดี เมื่อพอดีก็จะพองาม ความงามที่แท้จริงก็จะตามมา

๔. มีสัจจะ คือ มีความซื่อสัตย์สุจริตเชื่อตรงต่อหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบจริงใจต่อตนเอง และผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่กลับกลอกที่เรียกว่าหน้าไหว้หลังหลอก เป็นคนตรงต่อหลักการ และความถูกต้องการเป็นคนมีสัจจะจะเป็นเสน่ห์อย่างมากในการเข้าสังคมเป็นที่เชื่อถือของคนในสังคมไม่ว่าใครก็ตามจะให้ความไว้วางใจ อย่างไรก็ตามริร่อนนับว่าเป็นความงามที่มีผลสำคัญต่อชีวิตหน้าที่การงานอันจะส่งผลถึงอนาคตความมั่นคงในชีวิต

๕. มีสติสัมปชัญญะ คือ ฝึกตนให้เป็นคนหนักแน่นในอารมณ์รู้จักยั้งคิดและควบคุมความรู้สึกตัวอยู่เสมอว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำสิ่งใดมีคุณให้โทษมีประโยชน์และไร้สาระตลอดจนระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาทในทุกลมหายใจเข้าออกมีสติรู้ตัวอยู่ทุกขณะจิตคิดไม่ผิดพลาด พุดไม่ผิดพลาดและทำไม่ผิดพลาดการมีสตินับว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตอย่างมากความระลึกได้และความรู้สึกรู้ตัวในทุกขณะที่กระทำจะก่อให้เกิดความผิดพลาดน้อยหรือแทบจะไม่มีเลยการมีสตินั้น เป็นข้อสำคัญที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนเพราะสติเป็นหัวใจของทุกอย่างของทุกการกระทำ หรือที่เรียกว่า สมาธิ ก็คือการฝึกสตินั้นเองเมื่อฝึกสติบ่อยเข้า ความหลงมัวเมาในมายา ก็จะไม่มีเมื่อไม่มีความหลง การรู้ตามความเป็นจริงก็จะเกิดขึ้นมาและเมื่อใดที่มีสติรู้ตามความเป็นจริงแล้วจิตก็จะไม่มีความทุกข์เมื่อไม่มีความทุกข์ ความสุขก็จะบังเกิด เมื่อสุขบังเกิดความสบายใจ ความผ่อนคลายความชื่น ความปิติ เอิบอิ่ม ที่ปรากฏในจิตใจก็จะแสดงออกมาทางสีหน้ากิริยาท่าทางที่เรียบร้อยงดงามความสวยงามที่แท้จริงก็จะเกิดขึ้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๗ ให้คำนิยามและความหมายไว้ว่า เเบญจธรรม หมายถึง ข้อควรปฏิบัติ ๕ ประการซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดี มีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงาม ได้แก่ (๑) เมตตา (๒) สัมมาอาชีวะ (๓) กามสังวร (๔) สัจจะและ (๕) สติสัมปชัญญะและผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำนั้นจะมีความสุข^{๑๖}

วิธีปฏิบัติตามหลักเบญจธรรม

วิธีปฏิบัติตามหลักเบญจธรรม เป็นหลักธรรมพื้นฐานสำหรับบุคคลทั่วไปได้ใช้ยึดมั่นเพื่อในการทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ได้มี ๕ ประการดังนี้

๑) หลักเมตตา หมายถึงความรักและปรารถนาดีที่จะให้ผู้อื่นและบ้านเมืองมีความสุขและมีความสงสารคิดที่จะช่วยให้บ้านเมืองพ้นจากทุกข์ภัยความเดือดร้อนทั้งปวง เอื้อเฟื้อและ

^{๑๖} พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔๐.

แบ่งปันน้ำใจให้สังคม มีจิตใจเมตตาปราณีต่อเพื่อนมนุษย์ หรือแม้กระทั่งต่อหมู่มสัตว์ทั้งหลาย ดังที่ปรากฏในเมตตาสูตว่า

“ก็ผู้ใดมีสติมั่นคง เจริญเมตตาอันหาประมาณมิได้ สังโยชน์ของผู้นั้น ผู้เห็นธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิกิเลส ย่อมเบาบางหากว่าเขาไม่มีจิตคิดประทุษร้ายสัตว์แม้สักตัวเดียว เจริญเมตตาจิตอยู่ เพราะเจริญเมตตาจิตนั้น ย่อมเป็นกุศล เขามีใจอนุเคราะห์หมู่มสัตว์ทั้งปวงเป็นผู้ประเสริฐ กระทำบุญมากพระราชารู้ประกอบด้วยธรรมเช่นกับฤาษี ชำระแผ่นดินอันประกอบด้วยหมู่มสัตว์ เจริญรอยตามกัน บูชาขันธ์เหล่าใด คือ สัตสเมธ ความทรงพระปรีชา ในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ปุริสเมธ ทรงพระปรีชาในการเกลี้ยกล่อมประชาชน สัมมาปาสะ มีพระอริยาศรัยคัจฉบวงค้ำใจประชาชน วาชเปยยะ มีพระวาจาเป็นที่คู่คี่มน้ำใจคนซึ่งมีผลคือทำให้คนไม่ต้องมีลิ้มกลอน มหายุญเหล่านั้นทั้งหมด ยังไม่เทียบเท่าส่วนที่ ๑๖ แห่งเมตตาจิตที่บุคคลเจริญดีแล้ว คุณกลุ่มดวงดาวทั้งหมด ไม่เทียบเท่าแสงจันทร์ฉะนั้น”^{๑๓}

๒) กามสังวร คือ การสำรวมระวัง ควบคุมตนในเรื่องกามารมณ์ ความต้องการทางเพศให้พอเหมาะพอดี ไม่ให้หลงไหลในรูปเสียง กลิ่น รส สัมผัส ตามกระแสแฟชั่นนิยม ที่ผิดธรรมชาติทางหรือเกินพอดี จนทำให้ตนเอง ครอบครวั และสังคมต้องเดือดร้อน แนวทางการแก้ไขปัญหาของศีลข้อที่สาม คือ ทางพระพุทธศาสนาเห็นว่า การแก้ไขปัญหาของการประพฤติดีศีลข้อที่ ๓ นั้น พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงผู้บริโภคกามว่ามี ๓ พวก คือ

๒.๑) พวกที่บริโภคกามคุณทั้ง ๕ โดยมีความตั้งใจ หลงไหลหมกมุ่นไม่รู้เท่าทันเห็นโทษ ไม่มีปัญหาพาดวรอดเป็นเหมือนเนื้อป่าที่ติดบ่วงและนอนทับบ่วงอยู่ ย่อมจะประสบความเสื่อมความพินาศ ถูกพรานทำเอาได้ตามปรารถนา

๒.๒) พวกที่บริโภคกามคุณ ๕ โดยไม่คิดไม่หลงไหล ไม่หมกมุ่น รู้เท่าทันเห็นโทษมีปัญญาพาดวรอดได้ เป็นเหมือนเนื้อป่าที่นอนทับบ่วงแต่ตัวไม่ติดบ่วง ย่อมจะไม่ประสบความเสื่อม ความพินาศ ไม่ถูกพรานคือมารร้ายทำอะไรเอาตามปรารถนา

๒.๓) พวกที่สังัดจากกาม ปลอดภัยจากอกุศลธรรมทั้งหลาย ได้บรรลुरुูปฌาน และอรุูปฌานขั้นใดขั้นหนึ่ง ตลอดจนบรรลุสัญญาเวทิตนโรธ และเป็นผู้สิ้น อาสวะแล้ว (ประสบสุขประณีตสูงสุดแล้ว) ได้ชื่อว่าทำให้มารตาบอด มองไม่เห็นร่องรอย ถึงภาวะที่มารมองไม่เห็น เป็นเหมือนเนื้อป่าที่เข้าไปในป่าใหญ่ จะเดิน จะยืน จะนั่ง จะนอนก็ปลอดภัยไปรับ

^{๑๓} อ. อภฺจก. (ไทย) ๒๓/๕๑/๑๓๓.

ใจ เพราะไม่อยู่ในสายตาของนายพราน^{๑๘} จะเห็นได้ว่าคำสอนในพระพุทธศาสนาไม่ได้เพ่ง จะสอนให้ละเลิกความเกี่ยวข้องกับความทุกข์อย่างเดียว แต่ยังสอนให้รู้จักปฏิบัติต่อความทุกข์อย่างถูกต้อง โดยที่ยังคงความเป็นอิสระอยู่ได้ทั้งไม่หลุดไปเป็นทาสของความทุกข์และมีให้แก่มนุษย์ กลายเป็นสิ่งที่ก่อโทษ จากข้อมูลแสดงว่า กามทำให้มนุษย์นั้นมียุขยัน มีจิตใจตกต่ำ ไม่แตกต่างไปจากสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งการเบียดเบียนกันและปัญหาในสังคมอีกมากมาย ดังที่ปรากฏในทีฆนิกาย ปาฏิกวรรคว่า “ภิกษุทั้งหลาย...ในเมื่อมนุษย์ทั้งหลายมียุชยัน ๑๐ ปี พวกเขาจักไม่มีจิตคิดเคารพยำเกรงว่า “แม่”ว่า “ป้า”ว่า “ป้าสะใภ้”ว่า “น้าสะใภ้”ว่า “ภรรยาของอาจารย์” หรือว่า “ภรรยาของครู” สัตว์โลกจักถึงความสมสู่ปะปนกันหมด เป็นเสมือน แพะ แกะ ไก่ สุกร สุนัขบ้าน และสุนัขจิ้งจอก ฉะนั้นในเมื่อมนุษย์มียุชยัน ๑๐ ปี มนุษย์เหล่านั้นก็จักเกิดความอาฆาตอย่าง แรงกล้า ความพยาบาทอย่างแรงกล้า ความคิดร้ายแห่งใจอย่างแรงกล้า ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรงกล้า มารดากับบุตรก็ดี บุตรกับมารดาที่ดี บิดากับบุตรก็ดี บุตร กับบิดา ก็ดี พี่ชายน้องชายกับพี่สาวน้องสาวก็ดี พี่สาวน้องสาวกับพี่ชายน้องชายก็ดี จักเกิดความอาฆาตอย่างแรงกล้า ความพยาบาทอย่างแรงกล้า ความคิดร้ายแห่งใจอย่างแรงกล้า ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรงกล้า ภิกษุทั้งหลาย นายพรานเมื่อ เห็นเนื้อเข้า เกิดความอาฆาตอย่างแรงกล้า ความพยาบาทอย่างแรงกล้า ความคิดร้ายแห่งใจอย่างแรงกล้า ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรงกล้า ฉนั้นใด ในเมื่อมนุษย์ทั้งหลายมียุชยัน ๑๐ ปีมนุษย์เหล่านั้นจักเกิดความอาฆาตอย่างแรงกล้าความพยาบาทอย่างแรงกล้า ความคิดร้ายแห่งใจอย่างแรงกล้า ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรงกล้า มารดากับบุตรก็ดี บุตรกับมารดาที่ดี บิดากับบุตรก็ดี บุตรกับบิดาก็ดี พี่ชายน้องชายกับพี่สาวน้องสาวก็ดี พี่สาวน้องสาวกับพี่ชายน้องชายก็ดี จักเกิดความอาฆาตอย่างแรงกล้า ความพยาบาทอย่างแรงกล้า ความคิดร้ายแห่งใจอย่างแรงกล้า ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรงกล้า ฉนั้น”^{๑๙}

๓) สัมมาอาชีวะ หมายถึงการเลี้ยงชีพชอบ คำว่าอาชีวะคือ การเลี้ยงชีวิต การดำเนินชีวิต การทำมาหากิน พระพุทธศาสนามองว่าการดำเนินชีวิตนั้น ต้องเป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และไม่เห็นด้วยกับการดำเนินชีวิตที่จะทำอะไรก็ได้ขอแต่เพียงให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา มา แต่พระพุทธศาสนามีทัศนะว่าการที่จะได้อะไรมานั้น ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความถูกต้องเท่านั้น

ภิกษุทั้งหลาย สัมมาอาชีวะเป็นไฉน ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในศาสนา นี้ เว้น มิจฉาอาชีวะแล้ว เลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่าสัมมาอาชีวะ^{๒๐}

^{๑๘}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๔๒ - ๕๔๓.

^{๑๙}ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๓/๗๓-๗๕.

^{๒๐}ที. ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๕/๒๗๕, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๕/๘๖.

พระพุทธศาสนาเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของปัจจัย ๔^{๒๑} ซึ่งเป็นพื้นฐานของชีวิตและมีความจำเป็นต่อชีวิตคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ส่วนปัจจัยอย่างอื่นนอกจากนี้ ถือว่าเป็นเพียงปัจจัยประกอบเท่านั้น พระพุทธศาสนาเน้นว่าการที่จะได้ปัจจัย ๔ และปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบเหล่านั้นมาต้องด้วยวิธีการที่ถูกต้อง และการใช้สอยปัจจัยเหล่านั้นไปในทางที่ถูกต้องด้วย

การที่จะได้มาซึ่งทรัพย์ ต้องเกิดจากความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วต้องรู้จักรักษาและใช้สอยทรัพย์นั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ รู้จักคบหากัลยาณมิตรที่จะเกื้อกูลในทางที่ดีงาม ให้ดำเนินชีวิตแต่พอดีกับทรัพย์ที่หามาได้ พระพุทธศาสนาได้แสดงวิธีใช้จ่ายทรัพย์ที่ถูกต้องว่า ใช้เลี้ยงตนเองให้เป็นสุข เลี้ยงบิดามารดา เลี้ยงภรรยา บุตรธิดา และคนใช้คนงานให้มีความสุข ใช้บำบัดอันตรายที่เกิดจากเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

๔) สัจจะ หมายถึง ความจริง ความสัตย์จริง ที่อาศัยเหตุผลเป็นหลักพิสูจน์ให้คนอื่นรู้เห็นตามได้ การศึกษาเกี่ยวกับนิยามความหมายของเรื่อง นับได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นขั้นมูลฐาน เช่น นักการเมืองพูดจริงทำจริงให้มันเป็นผลทำให้ประชาชนนถือเพราะพูดแต่คำจริงไม่กรับกลอก เป็นต้น ดังนั้นนักวิชาการที่ได้กล่าวถึง สัจจะไว้ดังนี้

พระพรหมมุนี (พิมพ์ ธรรมโร) ได้กล่าวถึงสัจจะ หมายถึงความจริงอันเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้เป็นอมตะดังที่ทุกคนเสมอว่า ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย คำว่า ความจริง คือ ความดี ความแท้ สิ่งประเสริฐ หรือแก้ว เป็นสิ่งที่สังคมปรารถนา บุคคลที่ดีหรือประเสริฐจะต้องทำดี มีสัจจาจา คือพูดอย่างไรจะต้องทำอย่างนั้น เช่นพระพุทธเจ้า พระองค์จะทรงทำตามที่พระองค์ตรัส (ยถาวาที ตถาการี) การพูดกับการกระทำจะต้องตรงกันเสมอ^{๒๒}

ดังนั้น สัจจะ คือ การพูดความจริงโดยไม่โกหกคนอื่นเพื่อประโยชน์ของตนแม้ในพุทธวงศ์ก็เน้นการพูดความเป็นจริงไม่เปลี่ยนแปลงจากความเป็นจริงอุปมากับดาวประกายพริกที่โคจรไปตามธรรมชาติไม่เบี่ยงเบนจึงทำให้เข้าใจได้ว่าการพูดความจริงนี้หมายถึงการพูดถูกต้องตามสัจธรรมคือความจริงแห่งธรรมชาตินั่นเอง เช่นคนที่เป็นคนจริงพูดจริงทำจริงย่อมได้รับความนิยมนยกย่องได้รับความนับถือความไว้วางใจจากสมาชิกในทุกสถาบัน

๕) สติสัมปชัญญะสติคือความตามระลึก ความหวนระลึก คือ กิริยาระลึก ความระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย ความไม่หลงลืม สติ คือ สตินทรีย์ สติพละ นี้เรียกว่า สติ

^{๒๑}วิ. ม. (ไทย) ๔/๘๗/๘๐.

^{๒๒}พระพรหมมุนี (พิมพ์ธรรมโร), สากลศาสนาภาค ๑-๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕), หน้า ๔๕๑.

ในคำว่า มีสัมปชัญญะ ได้แก่ ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด การวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม และ
แก้ปัญหาลังคม โดยอาศัยสติสัมปชัญญะ ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไป
กำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ้ง ความคิดค้น ความใคร่ครวญต่อ
ลังคม ปัญญาเหมือนแผ่นดิน

ดังนั้นการศึกษาความหมายและวิธีการปฏิบัติของหลักเบญจธรรม หมายถึง เป็นธรรม
ที่เกี่ยวเนื่องแก่การรักษาเบญจศีลเป็นข้อปฏิบัติยิ่งขึ้นไป คือเมื่อมีศีลแล้วควรจะปฏิบัติธรรมให้ดี
ยิ่งขึ้นไป คือเมื่อตนได้รับความสุขก็อยากให้ผู้อื่นได้รับความสุขด้วย มีความปรารถนาดีต่อ
กัน คิดจุนเจือเกื้อกูลกันช่วยเหลือปลดเปลื้องทุกข์ให้กับผู้อื่นและสัตว์อื่นให้ความเอ็นดูไม่ทำร้าย
ร่างกายทุบตีเขาหรือฆ่าให้ตาย เป็นธรรมที่ระงับความพยายาโทษเสียได้ มีความรักความปรารถนาดี
เข้าใจสภาพความจริงของสัตว์ทั้งหลายที่รักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกันทุกตัวตนมีการเลี้ยงชีพที่สุจริต
ปราศจากโทษ รวมถึงมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ไม่ปล่อยให้งานค้างค้ำอาภูลม
องค์ประกอบ ๕ ประการ ได้แก่ เมตตา กรุณา สังฆมาวาจา งามสังวร สัจจะ และสติสัมปชัญญะซึ่งผู้
ปฏิบัติตามแล้วผู้นั้น ได้ชื่อว่าเป็นมนุษยธรรมธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๓.๓ กุศลกรรมบถ ๑๐

กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นหลักคำสอนที่ควรประพฤติปฏิบัติให้กระทำดีเพราะมีเหตุมีผล
ในตัวเองเป็นหลักปฏิบัติที่สูงกว่าหลักจริยศาสตร์ขั้นต้นที่กล่าวมาแล้วซึ่งได้แก่ กุศลกรรมบถ^{๒๓}
ซึ่งเป็นเหตุปัจจัย เป็นปฏิปทาให้ถึงความดีงาม คือ

๑) กุศลกรรมบถทางกายมี ๓ อย่าง ได้แก่

- (๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป
- (๒) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้
- (๓) กามสุมิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดิฉินในกามทั้งหลาย

กุศลกรรมบถทางกายทั้ง ๓ ข้อนี้มีเนื้อหาเหมือนกับศีลข้อที่ ๑ ถึงข้อที่ ๓ แห่งศีล ๕

๒) กุศลกรรมบถทางวาจามี ๔ อย่าง ได้แก่

(๑) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ คือ พูดเฉพาะคำสัตย์คำจริงกุศล
กรรมบถข้อนี้ก็มิ่นัยเหมือนกับศีลข้อที่ ๔ แห่งศีล ๕ ตามที่กล่าวมาแล้ว

(๒) ปิสุณาย วาจาเย เวรมณี เว้นจากคำพูดที่ส่อเสียด เจตนาของผู้มีจิตเศร้าหมอง
อันยังกายประ โยคและวจีประ โยคให้ตั้งขึ้นเพื่อทำลายชนเหล่าอื่นก็ดีเพื่อประสงค์จะทำตนให้เป็นที่
รักของผู้อื่น

^{๒๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๒๕๔.

(๓) ผรุสวาย วาจา เวรมณี เว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาหยาบโดยส่วนเดียว ที่ยังกายประโยคและวจีประโยคอันเป็นเหตุตัดเสียซึ่งคำรักของชนอื่นให้ตั้งขึ้น ชื่อว่าผรุสวาจา เพราะวิเคราะห์ว่าผรุสวาจาบุคคลย่อมกล่าวคำหยาบด้วยเจตนา^{๒๔} ผรุสวาจานั้นมีองค์๑ประการ ได้แก่

(๑) คนอื่นที่ฟังคำ

(๒) จิตโกรธ

(๓) การด่า^{๒๕}

(๔) สัมผัสปลลาปา เวรมณี เว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ อุกศลเจตนาที่ยังกายประโยคและวจีประโยค ซึ่งเป็นเครื่องยังผู้อื่นให้รู้สิ่งที่มีโทษให้ตั้งขึ้นชื่อว่าสัมผัสปลลาปาเพราะวิเคราะห์ว่าสัมผัสปลลาปาบุคคล ย่อมเจรจาเพื่อเจ้อ หาประโยชน์มิได้ด้วยเจตนาธรรมนั้นสัมผัสปลลาปานั้นมีองค์๒ประการ ได้แก่

(๑) ความเป็นผู้มุ่งพูดเรื่องอันหาประโยชน์มิได้

(๒) การพูดเรื่องเห็นปานนั้น^{๒๖}

เมื่อผู้อื่นยังไม่ถือเอาเรื่องนั้นอยู่กรรมบถยังไม่ขาดเมื่อเขาถือเอาเท่านั้นจึงขาดกุศลกรรมบถเกี่ยวกับวาจา นับได้ว่าเป็นหลักสำคัญที่เป็นความมุ่งหมายของพุทธศาสนาเถรวาท ดังนั้น การพูดจาปรึกษากันระหว่างผู้คนในสังคมนั้น ควรเป็นไปในทำนองเดียวกันโดยยึดหลักธรรมที่เรียกว่า ภัตสมาจาร คือ ความประพฤติเสมอเรียบร้อยทางวาจา ๔ ประการจึงจะสามารถก่อให้เกิดความสามัคคีกันได้ดังนี้

(๑) ไม่พูดจาที่ประกอบด้วยคำเท็จ

(๒) ไม่พูดจาต่อเสียด ซึ่งทำให้แตกสามัคคี

(๓) ไม่พูดจาเพื่อมุ่งเอาผลแพ้-ชนะ ไม่พูดจาที่ทำให้เกิดการแข่งดีกัน

(๔) กล่าววาจาที่ประกอบด้วยปัญญา พูดจาให้เหมาะสมตามกาลสมัย^{๒๗}

๑) กุศลกรรมบถทางใจมี ๓ อย่าง ได้แก่

(๑) อนภิชณา ไม่โลภ อยากได้ของของเขารวมชาติที่ชื่อว่าเป็นไปโดยความเป็นผู้มุ่งหน้าต่อภักทชะของผู้อื่นแล้วน้อมไปในภักทชะนั้น^{๒๘} มีองค์๒ประการ ได้แก่

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๕.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

^{๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๓/๘๒.

^{๒๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลสูตรที่ปนีแปล เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๔.

(๑.๑) ทัศนะของผู้อื่น

(๑.๒) การน้อมมาเพื่อตน

(๒) อพยบาท ไม่พยบาทปองร้ายใคร สภาพที่ชื่อว่าพยบาท เพราะยังประโยชน์
สุขให้ถึงความพินาศไป^{๒๕} พยบาทนั้นมืองค์๒ประการ ได้แก่

(๒.๑) สัตว์อื่น

(๒.๒) ความคิดความพินาศเพื่อสัตว์นั้น

(๓) สัมมาทิฎฐิ เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม^{๒๖} ธรรมชาติโดยอมเห็นผิดเพราะ
ไม่มีการถือเอาตามความเป็นจริงเหตุที่นั่นธรรมชาติที่นั่นชื่อว่าผู้เห็นผิด^{๒๗} มิจฉาทิฎฐินั้นมืองค์
๒ ประการ ได้แก่

(๓.๑) ความที่วิตถุวิปริตจากอาการที่มิจฉาทิฎฐิถือเอา

(๓.๒) ความปรากฏแห่งวัตถุด้วยไม่เป็นโดยประการที่มิจฉาทิฎฐิถือเอา^{๒๘}

กุศลกรรมทั้ง ๑๐ นี้เป็นสิ่งที่ดี (สาธ) เป็นอริยธรรม เป็นกุศล เป็นสิ่งที่เป็น
ประโยชน์ เป็นธรรมเป็นสภาพแห่งความไม่มีอาสวะ เป็นสิ่งไม่มีโทษ เป็นธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่ง
ความไม่เดือดร้อน เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อสังสมกิเลส เป็นธรรมที่มีสุขเป็นวิบาก^{๒๙}

หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ ตรงกันข้ามกับอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ มีการ
ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น^{๓๐} จะสังเกตเห็นได้ว่าพฤติกรรมหลักกรรมทั้ง ๑๐ ประการ ในหลักกรรมนี้
เป็นพฤติกรรมที่มีทั้งหลักปฏิบัติทางกาย วาจา และใจ จะจัดเป็นหลักกรรมขั้นต้นก็ไม่ได้ เพราะมี
เรื่องของใจรวมอยู่ด้วยและจะจัดเป็นหลักกรรมขั้นสูงก็ไม่ได้ เพราะมีเรื่องของกายกับวาจารวมอยู่
ด้วย ฉะนั้น จึงจัดเป็นหลักกรรมขั้นกลางเป็นพฤติกรรมร่วมกันของมนุษย์ทุกระดับชั้นของจิต
มนุษย์ เป็นหลักปฏิบัติที่มีความละเอียดขึ้นกว่าหลักกรรมขั้นต้นซึ่งมีขอบเขตการปฏิบัติอยู่เฉพาะ
เรื่องทางกาย แม้ว่าใจความของกุศลกรรมบถ ในส่วนที่เป็นกายวาจาเข้ากับศีล ๕ อยู่หลายข้อก็ตาม
เช่น ข้อที่ว่าด้วยปาณาติปาตาเวรมณี อทินนาทานาเวรมณี กามสุมิจจาจาราเวรมณี และมุสาวาทา
เวรมณี แต่เจตนาของผู้ที่งดเว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ ถือหลักเหตุผลว่าทำไปเพื่อความบริสุทธิ์
ของจิต ทำความดีเพื่อความดีไม่ใช่เพราะถูกบังคับจำใจต้องทำ แต่สมัครใจเองและกุศลกรรมบถนี้

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

^{๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๒๘๔.

^{๒๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๒, หน้า ๑๑๕.

^{๒๘} เมหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๒, หน้า ๑๑๗.

^{๒๙} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๖๗-๑๗๗/๑๕๖-๒๕๕.

^{๓๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๕/๒๔๕-๒๔๖.

จัดว่าเป็นการปฏิบัติทางกายชั้นศีล กล่าวคือ เริ่มชักนำหรือชักจูงเราเข้าสู่ภาวะจิตใจ ได้แก่ พยายามให้เราใช้ปัญญา เป็นการฝึกฝนปัญญาให้เราเกิดความรู้แจ้งได้ในระดับต้น ๆ เช่น ช่วยให้เราเห็นความเห็น ทศนคติที่ถูกต้องดีงามในการปฏิบัติตนเอง และปฏิบัติต่อผู้อื่น ไม่ให้เราคิดทางใจในเรื่องที่ไม่ดี เช่น คิดเบียดเบียนเขา และคิดว่าบุญ บาป นรก สวรรค์ไม่มีจริง เป็นต้น

สรุปความว่าผู้ถือปฏิบัติกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ คือ หลักแห่งการงดเว้นจากการทำชั่วทั้งหลาย และ การกระทำที่นับว่าเป็นความสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ คือ ที่เป็นกายกรรม มี ๓ อย่าง คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ที่เป็นวจีกรรม มี ๔ คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ และ ที่เป็นมโนกรรม มี ๓ คือ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยาบาทปองร้าย เห็นชอบตามคลองธรรม (สัมมาทิฐิ)

๓.๔ หลักอกุศลกรรมบถ ๑๐

หลักอกุศลกรรมบถ ๑๐ ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ ที่นำไปสู่ทุกข์เรียกว่าอกุศลกรรมบถและที่นำไปสู่สติเรียกว่ากุศลกรรมบถกรรมบถ เป็นข้อปฏิบัติและหลักประพฤติต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาเป็นระบบของการฝึกอบรมขั้นศีลธรรมที่เรียกว่า อริศีลสิกขาภิกษาถึงความถึงหลักประพฤติทั้ง๓ทางคือทางกายวาจาและใจครอบคลุมถึงมรรคทั้ง ๓ คือ สัมมาวาจาสัมมาสัมมัณตะสัมมาอาชีวะกรรมบถนี้มักจะมากับเบญจศีล เบญจธรรมแต่ในชั้นธรรมศึกษาเอกนี้ท่านให้ศึกษาเฉพาะกรรมบถซึ่งจัดอยู่ในวิชาวินัยอกุศลกรรมบถหมายถึงทางแห่งอกุศลกรรม,ทางทำความชั่ว,กรรมชั่วเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อมความทุกข์หรือทุกข์มี ๑๐ อย่าง คือ

๑. ปาณาติบาตทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงคือฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทานถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย
๓. กามสุมิฉฉาจาร ประพฤติผิดในกามทั้ง๓นี้จัดเป็นกายกรรมเพราะเกิดขึ้นทาง

กายทวารโดยมาก

๔. มุสาวาท พูดเท็จ
๕. ปิสุณาวาจา พูดส่อเสียด
๖. ผรุสวาจา พูดคำหยาบ
๗. สัมผัสปลลาปะ พูดเพ้อเจ้อ

ทั้ง ๔ นี้จัดเป็นวจีกรรมเพราะเกิดขึ้นทางวจีทวารโดยมาก

๘. อภิชฌา โลภอยากได้ของเขา
๙. พยาบาท ปองร้ายเขา
๑๐. มิจฉาทิฎฐิเห็นผิดจากคลองธรรม

ทั้ง ๓ นี้จัดเป็นมโนกรรมเพราะเกิดขึ้นทางมโนทวารโดยมากอกุศลกรรมบถ โดยอาการ^{๓๕} คือ

๑. โดยธรรมคือโดยสภาวะธรรม

กรรมบถ ๗ คือ กายกรรม๓และวจีกรรม ๔ โดยสภาวะธรรมได้แก่เจตนาอธิบายว่าต้องมีเจตนาในการทำการพูดจึงจะเป็นกรรมบถได้ถ้าไม่มีเจตนาไม่เป็นกรรมบถส่วนมโนกรรม๓มีอภิขมาเป็นต้นเกิดร่วมกับเจตนาจึงจะเป็นมโนกรรมได้มีแต่เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งไม่จัดเป็นมโนกรรม

๒. โดยโกฏฐาสะ คือ โดยเป็นส่วนแห่งธรรมต่างๆอกุศลกรรมบถ๘คือกายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มิจฉาทิฏฐิ ๑ เป็นกรรมบถอย่างเดียวกันไม่เป็นมูลคือรากเหง้าแห่งอกุศลเหล่าอื่นส่วนอภิขมาได้แก่โทษะพยายามได้แก่โทษะตั้งนั้นทั้ง ๒ อย่างนี้เป็นทั้งอกุศลกรรมบถเป็นทั้งมูลคือรากเหง้าของอกุศลเหล่าอื่นด้วย

๓. โดยอารมณฺ์ คือสิ่งที่ใจเข้าไปยึดแล้วเป็นเหตุให้ทำกรรมนั้นๆ ปาณาติบาต มีสังขารคือชีวิตของสัตว์เป็นอารมณฺ์หมายความว่ากระทำสัตว์เป็นการทำลายชีวิตของผู้อื่นถ้าทำลายสิ่งไม่มีชีวิตก็ไม่จัดเป็นการฆ่าสัตว์ อทินนาทาน มีสัตว์หรือสังขารเป็นอารมณฺ์หมายความว่าสิ่งที่ถูกลักขโมยนั้นอาจเป็นมนุษย์สัตว์หรือสิ่งของก็ได้ กามสุมิฉาจาร มีสังขารคือผัสสะเป็นอารมณฺ์หมายความว่ากามสุมิฉาจารจะสำเร็จได้ต้องมีการสัมผัสทางกาย มุสาวาท ปิสุณวาจา และสัมผัปปลาปะ มีสัตว์หรือสังขารเป็นอารมณฺ์หมายความว่าเรื่องที่พูดเท็จพูดส่อเสียด และพูดเพื่อเจื่อนั้นอาจเป็นเรื่องของคนสัตว์หรือเหตุการณ์ต่างๆก็ได้ ผรุสวาจา มีสัตว์เป็นอารมณฺ์หมายความว่าพูดคำหยาบนั้นต้องพูดกับผู้ที่เข้าใจความหมายเท่านั้นจึงจัดเป็นกรรมบถถ้าพูดกับผู้ที่ไม่เข้าใจไม่จัดเป็นกรรมบถอภิขมา มีสัตว์และสังขารเป็นอารมณฺ์หมายความว่าสิ่งที่โลกอยากได้นั้นเป็นมนุษย์สัตว์หรือสิ่งของก็ได้พยายาม มีสัตว์เป็นอารมณฺ์หมายความว่าการปองร้ายที่จัดเป็นพยายามนั้นต้องปองร้ายมนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลายเท่านั้นมิจฉาทิฏฐิมิสังขารคือธรรมอันเป็นไปในกัมมิ๓เป็นอารมณฺ์ได้แก่กามาวจรกัมมิฐูปาวจรกัมมิ และ อรูปาวจรกัมมิหมายความว่าความเห็นที่จัดเป็นมิจฉาทิฏฐินั้นต้องเห็นผิดไปความเป็นจริงเช่นโลกอื่นไม่มีบาปไม่มีบุญไม่มีเห็นสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเป็นของเที่ยงเป็นต้น

๔. โดยเวทนา คือ เวทนา ๓ อย่างได้แก่ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อุเบกขาเวทนา ๑ ปาณาติบาต มีทุกขเวทนาอย่างเดียวหมายความว่าในขณะที่ฆ่าสัตว์จิตใจของผู้กระทำย่อมประกอบไปด้วยความโกรธอทินนาทานมีเวทนา ๓ หมายความว่าในขณะที่ลักทรัพย์จิตใจของผู้ลักขโมยอาจจะมี

^{๓๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ช. ๕ ราชบัณฑิต, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด, (วัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๘), หน้า ๔๖.

ความสุขความทุกข์หรือรู้สึกเฉยๆก็ได้กามสุขมีจนजार มีเวทนา ๒ คือสุขเวทนากับอุเบกขาเวทนา หมายความว่าจิตใจของผู้กำลังประพาศติฝึกในกามนั้นมีความสุขหรือรู้สึกเฉยๆเท่านั้น

มุสาวาท ปิสุณวาจา และสัมผัปปลาปะ มีเวทนา ๑ หมายความว่าในขณะที่พูดเท็จพูด ส่อเสียดหรือพูดเพื่อเจื่อนั้นจิตใจของผู้พูดอาจมีความรู้สึกดีใจเสียใจหรือเฉยๆก็ได้ ผรุสวาจา มี ทุกขเวทนาอย่างเดียวหมายความว่าคำพูดที่จะจัดว่าหยาบคายนั้นผู้พูดต้องพูดด้วยจิตที่โกรธหากพูด ด้วยจิตเมตตาปรารภนาดีไม่จัดเป็นผรุสวาจา อภิขมา มิจฉาทิฎฐิ มีเวทนา ๒ คือสุขเวทนากับ อุเบกขาเวทนาหมายความว่าในขณะที่โลกอยากได้ของผู้อื่นหรือมีความเห็นผิดนั้นจิตใจของผู้ นั้นจะมีแต่ความสุขหรือรู้สึกเฉยๆไม่รู้สึก โกรธหรือเสียใจเลยพยายาม มีทุกขเวทนาอย่างเดียว หมายความว่าในขณะที่ปองร้ายผู้อื่นนั้นจิตใจของผู้ปองร้ายย่อมมีแต่ความโกรธอย่างเดียว

๕. โดยมูลคืออกุศลมูล ๓ ได้แก่โลภมูล ๑ โทสมูล ๑ โมหมูล ๑ ปาณาติบาต มีมูล ๒ คือ โทสมูล, โมหมูล อทินนาทาน มีมูล ๒ คือโทสมูล, โมหมูลหรือโลภมูล, โมหมูลกามสุขมีจนजार มี มูล๒คือโลภมูล, โมหมูล มุสาวาท ปิสุณวาจา และสัมผัปปลาปะ มีมูล ๒ คือโทสมูล โมหมูลหรือ โลภมูลผรุสวาจา มีมูล ๒ คือโทสมูล โมหมูลอภิขมา พยาบาท มีมูล ๑ คือ โมหมูลมิจฉาทิฎฐิ มีมูล ๒ คือโลภมูล โมหมูล ปาณาติบาต คำว่าปาณะในคำว่าปาณาติบาตโดยสมมติสังขจะ ได้แก่สัตว์โดย ปรมัตตสังขจะ ได้แก่ชีวิตินทรีย์ ๒ อย่างคือรูปชีวิตินทรีย์ธรรมชาติที่เป็นใหญ่ในการทำให้รูปมีชีวิต อยู่ได้และอรูปชีวิตินทรีย์ธรรมชาติที่เป็นใหญ่ในการทำให้นามธรรม ได้แก่เวทนาสัญญาสังขารและ วิญญาณมีชีวิตอยู่ได้ชีวิตินทรีย์ทั้งสองนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันเมื่ออย่างหนึ่งถูกทำลายอีก อย่างหนึ่งก็ถูกทำลายไปด้วย เจตนาฆ่าของบุคคลผู้รู้ถือว่าสัตว์นั้นมีชีวิตอันเป็นไปทางกายหรือทาง วาจาเป็นเหตุให้เกิดความพยายามในการเข้าไปตัดอินทรีย์คือชีวิตทั้ง ๒ นั้นชื่อว่าปาณาติบาต

ปาณาติบาตนั้นจะสำเร็จเป็นกรรมบถได้ต้องประกอบด้วยองค์ ๕ คือ^{๑๖}

๑. สัตว์มีชีวิต	๒. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต
๓. จิตคิดจะฆ่า	๔. พยายามเพื่อจะฆ่า
	๕. ฆ่าสำเร็จ

ปาณาติบาตนั้นมีโทษมากเพราะเหตุ ๔ ประการคือ

๑. สัตว์ใหญ่	๒. สัตว์นั้นมีคุณ
๓. ความพยายามของผู้ฆ่ามีมาก	๔. กิเลสของผู้ฆ่ารุนแรง

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ฉบับประมวล ธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๔.

อทินนาทานคำว่า อทินนะในคำว่าอทินนาทานหมายถึงของที่เจ้าของหวงแหน ไม่ได้ให้ด้วยกายหรือวาจาจะอยู่ในบ้านในป่าท่าคกหรือหลงลืมก็ตาม เจตนาอันเป็นเหตุขโมยของ บุคคลผู้รู้ยู่่าเจ้าของหวงแหนอันเป็นไปทางกายหรือทางวาจาให้เกิดความพยายามในการถือเอา ของนั้นชื่อว่าอทินนาทาน จะสำเร็จเป็นกรรมบถได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

๑. ของมีเจ้าของหวง
๒. รู้ว่ามีเจ้าของหวง
๓. จิตคิดจะลัก
๔. พยายามเพื่อจะลัก
๕. ลักมาได้ด้วยความพยายามนั้น

อทินนาทานนั้นมีโทษมากเพราะเหตุ ๔ ประการคือ

๑. ของนั้นเป็นของประณีตหรือมีความสำคัญ
๒. ของนั้นเป็นของผู้มีคุณธรรม
๓. ผู้ลักมีความพยายามมาก
๔. กิเลสของผู้ลักแรงกล้าอทินนาทานที่ตรงกันข้าม

ชื่อว่ามิโทษน้อยกามะสุมิจจาจารคำว่ากามในคำว่ากามะสุมิจจาจารนั้นได้แก่เมถุนสมาจาร ๒ อย่างคือสหารสัน โดยความพอใจเฉพาะคู่ครองของตน ๑ ประการกมนะการละเมิดคู่ครองคนอื่น ๑ ส่วนความคิดที่จัดเป็นกามะสุมิจจาจารนั้นได้แก่ความคิดที่เกิดขึ้นเพราะนอกใจคู่ครองของตนและละเมิดคู่ครองของคนอื่นนั่นเอง เจตนาที่ล่วงละเมิดฐานะที่ตนไม่ควรละเมิดอันเป็นไปทางกายทวาร โดยประสงค์ อสังกรรมชื่อว่ากามะสุมิจจาจารจะสำเร็จเป็นกรรมบถได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. วัตถุที่จะพึงประพฤติล่วง
๒. จิตคิดจะเสพในวัตถุที่พึงประพฤติล่วงนั้น
๓. พยายามในอันจะเสพ
๔. มีความยินดี

กามะสุมิจจาจารมีโทษมากเพราะเหตุ ๔ ประการคือ

๑. กระทำในบุคคลผู้มีคุณธรรม
๒. เป็นการข่มขืนใจ
๓. มีความพยายามมาก
๔. มีกิเลสแรงกล้า

กามะสุมิจจาจารที่ตรงกันข้ามชื่อว่ามิโทษน้อยการกรรมเป็นไปในทวาร ๒ กายกรรม ๑ อย่างคือปาณาติบาตอทินนาทานและกามะสุมิจจาจารเรียกว่ากายกรรมเพราะเป็นไปทางกายทวารโดยมากบางครั้งปาณาติบาตและอทินนาทานก็เป็นไปทางจิตทวารบ้างตัวอย่างนาย ก. สั่งให้นาย ข. ไปฆ่าคนหรือไปลักทรัพย์นาย ข. ทำงานสำเร็จตามที่นาย ก. สั่งการฆ่าคนหรือการลักทรัพย์ของนาย ก. จัดเป็นกายกรรมแต่ทวารจัดเป็นจิตทวารส่วนกามะสุมิจจาจารจัดเป็นกายกรรมเพราะเป็นไปทางกายทวารอย่างเดียวปาณาติบาตอทินนาทานและกามะสุมิจจาจารที่จัดเป็นกายกรรมนั้นเพราะมีการกระทำด้วยกายกรรมนั้นจึงจะสำเร็จดังตัวอย่างที่ยกมาถ้ามีเพียงแต่การ

สั่งอย่างเดียวไม่มีคนลงมือทำอะไรจะส่งต่อกันไปก็คนที่ตามมาหรือการลั่นนั้นจะสำเร็จไม่ได้เลย ในการทำปาณาติบาตอทินนาทานและกาเมศุมิฉฉาจารจิตใจของผู้กระทำต้องมีอภิชฌาคือ โลภะ พยาบาทคือ โทสะและมิฉฉาทิฏฐิเกิดขึ้นด้วยตามสมควร กายกรรมนี้ เน้นตัวเจตนา คือความจงใจ เป็นสำคัญ ดังนั้น อภิชฌา พยาบาท และมิฉฉาทิฏฐิในกายกรรมนี้จึงจัดเป็นอกุศลกรรมฝ่าย สนับสนุนเจตนาไม่ได้จัดเป็นกรรมบถ

มุสาวาทคำว่ามุสาแปลว่าเท็จเจตนาทำให้พูดเท็จชื่อว่ามุสาวาทได้แก่อกุศลเจตนาที่ ก่อให้เกิดความพยายามทางกายและทางวาจาของคนโกง โดยมุ่งจะหลอกลวงคนอื่น การพูดเท็จนั้น หากทำให้คนอื่นเสียประโยชน์ จัดเป็นกรรมบถ ถ้าไม่เสียประโยชน์ก็เป็นเพียงกรรมกรรมบถ ต่างกันกับกรรมกรรมบถหมายถึงกรรมที่ส่งผลในปฏิสนธิเช่นส่งผลให้ไปเกิดในนรกเกิดเป็น มนุษย์เกิดในสวรรค์เป็นต้นส่วนกรรมหมายถึงกรรมที่ให้ผลในปวัตติกาลเช่นส่งผลให้เห็นรูปฟัง เสียงลิ้มรสที่ดีหรือไม่ดีเป็นต้น^{๓๓} มุสาวาทจะสำเร็จเป็นกรรมบถได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. เรื่องไม่จริง	๒. จิตคิดจะพูดให้ผิด
๓. พยายามจะพูดออกไป	๔. คนอื่นเข้าใจเนื้อความนั้น

มุสาวาทมีโทษมากเพราะเหตุ๑ประการคือ

๑. ประโยชน์ที่ถูกทำลายมีมาก
๒. ผู้เสียประโยชน์เป็นผู้มีคุณมาก
๓. กิเลสของผู้กล่าวมุสาวาทมีกำลังแรงกล้ามุสาวาทที่ตรงกันข้ามชื่อว่ามี

โทษน้อย ปิสุณวาจา เจตนาของผู้มีจิตเศร้าหมอง พยายามกระทำหรือพูด เพื่อต้องการให้คนอื่นมา รักตนที่ดีเพื่อต้องการทำลายคนอื่นที่ดีชื่อว่า ปิสุณวาจาการพูดให้ร้ายรับหลัง โดยมุ่งให้คนอื่นเกิดความแตกแยกเมื่อคนอื่นแตกแยกกันแล้วจัดเป็น ปิสุณวาจาสำเร็จเป็นกรรมบถถ้าไม่เกิดความแตกแยกกันก็เป็นเพียงกรรมเท่านั้น ปิสุณวาจาจะสำเร็จเป็นกรรมบถได้นั้นต้องประกอบด้วย องค์ ๔ คือ

๑. คนอื่นที่ฟังถูกทำลาย	๓. พยายามจะพูดออกไป
๒. จิตคิดจะพูดต่อเสียด	๔. คนอื่นเข้าใจเนื้อความนั้น

ปิสุณวาจามีโทษมากเพราะเหตุ๑ประการคือ ๑. บุคคลผู้ถูกทำลายให้แตกแยกกัน นั้นเป็นผู้มีคุณมาก ๒. คนเหล่านั้นแตกแยกกัน ๓. ผู้พูดมีกิเลสแรงกล้า ปิสุณวาจาที่ตรงกันข้าม

^{๓๓}พระธรรมกถึกติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๕ ราชบัณฑิต, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำ วัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิเศษราชโอรสธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕.

เชื่อว่ามิโทษน้อย ผรุสวาจา เจตนาแผ่ไปเผาผลาญจิตของผู้ฟังชื่อว่า ผรุสวาจา เจตนาเป็นเหตุ ประทุษร้ายก่อให้เกิดความพยายามทางกายและทางวาจาอันเป็นเหตุทำลายไมตรีของผู้อื่นชื่อว่า ผรุสวาจา อีกอย่างหนึ่งเจตนาในการพูดมุ่งทำลายแผ่ไปเผาผลาญจิตใจของผู้ฟังชื่อว่า ผรุสวาจา และ ผรุสวาจานั้นขึ้นอยู่กับเจตนาที่มุ่งประทุษร้ายและพูดต่อหน้าจึงจัดเป็นกรรมบถส่วนคำคำที่พูด ด้วยเจตนาดีเหมือนบิดามารดาและครูอาจารย์คู่คำบุตริคาและศิษย์เป็นต้นไม่จัดเป็น ผรุสวาจา ผรุสวาจาที่จะสำเร็จเป็นกรรมบถได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือ

๑. คนอื่นที่ฟังถูกคำ

๒. จิตคิดจะพูดคำหยาบ

๓. พูดคำหยาบออกไป

ผรุสวาจามีโทษมากเพราะเหตุ ๓ ประการคือ

๑. ผรุสวาจานั้น ถึงความเป็นกรรมบถ

๒. คนที่ถูกคำเป็นคนมีคุณธรรมมาก

๓. ผู้พูดมีกิเลสแรงกล้าผรุสวาจาที่ตรงกันข้ามชื่อว่ามิโทษน้อย

สัมผัปปลาปะเจตนาเป็นเหตุกล่าวถ้อยคำอันหาประโยชน์มิได้คือกำจัดทางแห่งประโยชน์สุขอันสัตบุรุษพึงได้รับชื่อว่าสัมผัปปลาปะความแตกต่างระหว่างมุสาวาทกับสัมผัปปลาปะมุสาวาทได้แก่กุศลเจตนาอันเป็นเหตุพยายามทางกายทางวาจาของคนผู้มุ่งจะหลอกลวงคนอื่นส่วนสัมผัปปลาปะได้แก่กุศลเจตนาอันเป็นเหตุกล่าวถ้อยคำปราศจากอรรถธรรมไม่แสดงอรรถธรรมและวินัยเพื่อให้เข้าใจประโยชน์ในภพนี้และภพหน้า สัมผัปปลาปะที่ประกอบด้วยอกุศลเจตนาเป็นเหตุพยายามทางกายทางวาจาเพื่อแสดงสิ่งไร้สาระจนคนหลงเชื่อว่าเป็นเรื่องจริงจัดเป็นกรรมบถ ส่วนศิรัจจานกกล่าวผู้พูดด้วยความชอบใจย่อมเป็นเพียงกรรมไม่ถึงกรรมบถหากพูดโดยอิงอาศัยอรรถธรรมหรือวินัยก็เกิดประโยชน์ได้^{๓๘} สัมผัปปลาปะจะสำเร็จเป็นกรรมบถได้ต้องประกอบด้วยองค์ ๒ คือ ๑. จิตคิดจะพูดเรื่องเพื่อเจือ ๒. พูดเรื่องเช่นนั้นออกได้ สัมผัปปลาปะมิโทษมากเพราะเหตุ ๓ ประการคือ ๑. ผู้พูดมีอาเสวนะ (ความเสพคุณ) มาก ๒. คนอื่นเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง ๓. ผู้พูดมีกิเลสแรงกล้าสัมผัปปลาปะที่ตรงกันข้ามชื่อว่ามิโทษน้อยวจิกรรมเป็นไปในทวาร ๒ กรรม ๔ อย่าง มีมุสาวาทเป็นต้นนี้ จัดเป็นวจิกรรมเพราะเป็นไปในทวารวจิตวาร โดยมากบางครั้งกรรม ๔ อย่างนี้ก็เกิดขึ้นทางกายทวารได้เช่นการเขียนหนังสือหลอกลวงคนอื่นเป็น

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๕.

ต้นจัดเป็นกายกรรมหนึ่ง ในขณะที่พูดเท็จพูดส่อเสียดพูดคำหยาบและพูดเพื่อเจ้านั้น อกุศลธรรม ๓ อย่างมีอภิขณาพยาบาลและมิจนาทิจญฺญิ ย่อมเกิดร่วมด้วยตามสมควรแต่ก็ไม่เรียกว่าวจีกรรม เพราะมุ่งเอาเจตนาเป็นใหญ่ดังพระพุทธพจน์ว่า

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ความประพฤตินี้ไม่สม่าเสมอ คือ
 ความประพฤดิอธรรมทางกายมี ๓ ประการ ความประพฤตินี้ไม่สม่าเสมอ คือ
 ความประพฤดิอธรรมทางวาจามี ๔ ประการ ความประพฤตินี้ไม่สม่าเสมอ คือ
 ความประพฤดิอธรรมทางใจมี ๓ ประการ
 ความประพฤตินี้ไม่สม่าเสมอ คือความประพฤดิอธรรมทางกายมี ๓
 ๑ ประการอะไรบ้าง คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑) เป็นผู้ข่มขี้ คือ เป็นคนหยาบซ่า มีมือเปื้อนเลือด ปักใจอยู่ใน
 การฆ่าและการทุบตี ไม่มีความละอาย ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง

๒) เป็นผู้ลักทรัพย์ คือ เป็นผู้ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจ
 บิดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาว น้องสาว
 ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่อยู่ในปกครองของโคตร ที่ประพฤดิธรรม มีสามี
 มีกฎหมายคุ้มครอง โดยที่สุด แม้สตรีที่บุรุษสามด้วยพวงมาลัยหมายไว้
 ความประพฤตินี้ไม่สม่าเสมอ คือความประพฤดิอธรรมทางกายมี ๓ ประการ

อย่างนี้แล

๒. ความประพฤตินี้ไม่สม่าเสมอ คือ ความประพฤดิอธรรมทางวาจามี ๔ ประการ
 อะไรบ้าง คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑) เป็นผู้พูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลางหมู่ญาติอยู่
 ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยาน
 ซักถามว่า ‘ท่านรู้สิ่งใด จงกล่าวสิ่งนั้น’ บุรุษนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า ‘รู้’ หรือ
 รู้ก็กล่าวว่า ‘ไม่รู้’ ไม่เห็นก็กล่าวว่า ‘เห็น’ หรือเห็นก็กล่าวว่า ‘ไม่เห็น’
 กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้างเพราะ
 เหตุคือเห็นแก่อำภิสเล็กน้อยบ้าง

๒) เป็นผู้พูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อ
 ทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วมาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น
 ขยงคนที่สามัคคีกัน ส่งเสริมคนที่แตกแยกกัน ชื่นชมยินดี เพลิดเพลิน
 ต่อผู้ที่แตกแยกกัน พูดแต่ถ้อยคำที่ก่อความแตกแยกกัน

๓) เป็นผู้พูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำหยาบคาย กล่าวแข็ง เผ็ดร้อน
หยาบคายร้ายกาจแก่ผู้อื่น กระทบกระพังผู้อื่น โกลัต่อความโกรธ
ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ

๔) เป็นผู้พูดเพื่อเจ้อ คือ พูดไม่ถูกเวลา พูดคำที่ไม่จริง พูดคำที่ไม่
อิงประโยชน์ พูดไม่อิงธรรม พูดไม่อิงวินัย พูดคำที่ไม่มีหลักฐานไม่มี
ที่อ้างอิง ไม่มีที่กำหนด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ โดยไม่เหมาะแก่เวลา

ความประพฤตินี้ไม่สมควร คือ ความประพฤติธรรมทางวาจามี ๔
ประการอย่างนี้แล

๓. ความประพฤตินี้ไม่สมควร คือ ความประพฤติธรรมทางใจมี ๓
ประการอะไรบ้าง คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑) เป็นผู้ฟังเลื่องอยากได้ของเขา คือ ฟังเลื่องอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์
เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ‘ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของ
ผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา’

๒) เป็นผู้มิจฉาทิพยาบาท คือ มีจิตคิดร้ายว่า ‘ขอสัตว์เหล่านี้จึงถูกฆ่า
จึงถูกทำลาย จึงขาดสูญ จึงพินาศไป หรืออย่าได้มี’

๓) เป็นมิจฉาทิภูติ คือ มีความเห็นวิปริตว่า ‘ทานที่ให้แล้วไม่มีผล
ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ ทำดีและทำชั่วก็
ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณบิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์ไม่มี
สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอัน
ยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็ไม่มีในโลก’

ความประพฤตินี้ไม่สมควร คือ ความประพฤติธรรมทางใจมี ๓ ประการอย่างนี้แล
พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้หลังจากตายแล้วไปเกิดใน

อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะความประพฤตินี้ไม่สมควร คือ ความประพฤติ ธรรมเป็นเหตุ
อย่างนี้^{๓๘}

ดังนั้น อกุศลกรรมบถ หมายถึง การทำความชั่ว, กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความ
เสื่อมความทุกข์หรือทุกขามี ๑๐ อย่างคือ ความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ ประการ ความประพฤติ
ธรรมทางวาจามี ๔ ประการ และ ความประพฤติธรรมทางใจมี ๓ ประการ เป็นความเห็นผิดจาก
คลองธรรม

^{๓๘} ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๔๔๐-๔๔๑/๑๗๓-๑๗๕.

๓.๕ บทสรุป

วิธีการปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยปฏิบัติตามหลักศีลเบญจธรรม เป็นหลักการปฏิบัติขั้นพื้นฐานของมนุษยธรรมที่เป็นธรรมชาติเพื่อปฏิบัติตามศีลคือ ให้หลีกเลี่ยงองค์ประกอบการล่วงละเมิดตามสิกขาบทนั้น ๆ และให้ประพฤติตามหลักการงดเว้นตามสิกขาบทนั้น ๆ แล้วยอมได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำให้สังคมมีแต่ความสงบสุข มีความรักความเสียสละไม่เป็นผู้ทำลายสังคม และไม่เป็นผู้ที่ทำลายตัวเองการปฏิบัติเบญจศีลนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมากเนื่องจากเบญจศีลเป็นหลักเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการบรรลุธรรมทางพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดความสงบ สันติเป็นการขจัดกิเลสเบื้องต้นให้สิ้น ไปจึงจะเรียกว่ามนุษยธรรม หมายถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ถึงพร้อมด้วยศีล และเบญจธรรม หมายถึงเป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีลเป็นข้อปฏิบัติยิ่งขึ้นไป คือเมื่อมีศีลแล้วควรจะปฏิบัติธรรมให้ดียิ่งขึ้นไป คือเมื่อตนได้รับความสุขก็อยากให้ผู้อื่นได้รับความสุขด้วย มีความปรารถนาดีต่อกันคิดจุนเจือเกื้อกูลกันช่วยเหลือปลดเปลื้องทุกข์ให้กับผู้อื่นและสัตว์อื่นซึ่งผู้ปฏิบัติตามเบญจธรรมแล้วผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นมนุษยธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขั้นพื้นฐานและหลักอกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ หลักแห่งการงดเว้นจากการทำชั่วทั้งหลาย และการกระทำที่นับว่าเป็นความสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ คือที่เป็นกายกรรม มี ๓ อย่าง คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินิคมที่เป็นนิจกรรม มี ๔ คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้อและ ที่เป็นมโนกรรม มี ๓ คือ ไม่โลภอยากได้ของเขาไม่พยาบาทปองร้าย เห็นชอบตามคลองธรรม(สัมมาทิฐิ) และการประพฤติกุศลกรรมบถ คือ อกุศลกรรม,ทางทำความชั่ว, กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อมความทุกข์หรือทุกขามี ๑๐ อย่างคือ ความประพฤติกุศลกรรมทางกายมี ๓ ประการ ความประพฤติกุศลกรรมทางวาจามี ๔ ประการ และความประพฤติกุศลกรรมทางใจมี ๓ ประการ เป็นความเห็นผิดจากคลองธรรม

บทที่ ๔

แนวทางการนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน

ในบทนี้ มุ่งศึกษาแนวทางการนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน คือ หลักศีลธรรมสำหรับชาวพุทธที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทานสั่งสอนไว้ มีมากมายหลายระดับ ทั้งที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตประจำวัน และระดับที่สูงขึ้นไป หากพุทธศาสนิกชนทุกคนล้วนแต่ตั้งมั่นอยู่ในคำสั่งสอนของท่าน ย่อมบังเกิดความสงบสุขในการดำเนินชีวิต และในสังคมที่เราอาศัยอยู่อย่างแน่นอน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ล้วนแล้วแต่มาจากหน้าที่ คนเราไม่ตั้งมั่นอยู่ในธรรมนั่นเอง หลักธรรมที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันมี ๕ หมวด คือ (๑) การนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้กับปัจเจกบุคคล (๒) การนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต (๓) การนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้กับด้านทรัพย์สิน (๔) การนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้กับด้านสังคม และ (๕) บทสรุป มีดังนี้

๔.๑ การนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้กับปัจเจกบุคคล

พระพุทธศาสนามีได้สอนเฉพาะแต่เรื่องศีลเท่านั้น แต่ยังสามารถถึงแนวทางในการประกอบอาชีพการงานอันเป็นประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติอีกด้วย ถ้าฟังแต่เพียงศีลอย่างเดียว ประกันสันติภาพตลอดไปไม่ได้ ทั้งนี้เพราะศีลนั้นเป็นการทำตามความสมัครใจของปัจเจกบุคคลแต่ละคน ไม่ได้ระบุงการลงโทษไว้ดังเช่นกฎหมาย จึงขึ้นอยู่กับอัธยาศัยของปัจเจกบุคคลแต่ละคน เป็นสำคัญ เช่นคนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่เพียงพอหรืออยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ก็ย่อมก่อความเดือดร้อนแก่บุคคลอื่น ๆ ได้ ดังนั้น ถ้าปัจเจกบุคคลมีศีลกันทั่วถึงเมื่อไร กฎหมายก็ไม่จำเป็นต้องใช้ ถ้าปัจเจกบุคคลมีศีลธรรมเสมอกัน ปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่เช่น การแก่งแย่งคดโกง ฆ่าฟัน ทำร้ายกัน พยาบาทกันก็จะไม่มี ปัจเจกบุคคลต้องรู้จักประยุกต์หรือนำหลักเบญจศีลเบญจธรรมเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวันให้มากที่สุดแล้ว สังคมมนุษย์ก็จะก้าวเข้าไปใกล้สันติภาพที่มั่นคงถาวรยิ่งขึ้นได้ หลักการปฏิบัติตามหลักเบญจศีลเบญจธรรมของปัจเจกบุคคลในพระพุทธศาสนามุ่งไปเพื่อกำจัดทุกข์ และเสริมสร้างความสงบสุขให้แก่ตนเองและบุคคลรอบข้าง พึงสังเกตว่าพระพุทธศาสนาสอนให้ปัจเจกบุคคลดับเหตุแห่งทุกข์ และความสุขก็เกิดจากการประพฤติดีของปัจเจกบุคคลนั่นเอง ฉะนั้นเมื่อปฏิบัติถูกต้องตามที่ทรงแสดงไว้ได้ก็จะช่วยให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามได้รับความสงบสุขจริง ๆ การนำสันติภาพมาสู่สังคมโลก ต้องได้มาจากจิตที่บริสุทธิ์เป็นจิตที่ไม่เห็นแก่ตัว จิตที่ไม่หวังผลตอบแทนเป็นวัตถุสิ่งของ คนที่มีจิตบริสุทธิ์จะมองโลกด้วยความเมตตากรุณา และจะเอื้ออาทรต่อคนที่ประสบกับความเดือดร้อนเช่นที่พระพุทธเจ้าได้ทรงทำมาแล้ว ความเป็นจริงแล้วการกระทำอะไรก็ตามจะเริ่มคืบหน้าจากจุดเล็ก ๆ ทั้งนี้ การ

พัฒนาสังคมให้มีภาวะเบียบวินัยก็เช่นเดียวกัน ต้องเริ่มที่ปัจเจกบุคคลก่อนแล้วจึงนำไปสู่ครอบครัว และจะขยายไปถึงสังคมชุมชนที่หลาย ๆ ครอบครัวมาอยู่รวมกันจึงเป็นสังคมของคนที่มีความสงบเรียบร้อยอยู่ร่วมกันโดยปรกติสุข ทุกคนที่เกิดมาแล้วล้วนแต่รักสุข เกลียดทุกข์ ต้องการความเจริญก้าวหน้า ไม่ต้องต้องการความเสื่อมด้วยกันทั้งสิ้น แต่ในการแสวงหาความสุขความเจริญนั้น บางคนสร้างความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น แสวงหาความสุขความเจริญด้วยวิธีที่แตกต่างกันไป เมื่อพิจารณาตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้วก็จะเห็นได้ว่าคนที่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น ก็คือคนที่ขาดศีลธรรมนั่นเอง ส่วนคนที่ทำความสุขความเจริญให้แก่ตนเองและผู้อื่น ก็คือคนที่มีศีลธรรม ไม่ว่าผู้นั้นจะนับถือศาสนาใดก็ตาม

ดังนั้นการประพฤติปฏิบัติตามเบญจศีลและเบญจธรรมจึงเป็นหลักธรรมสำหรับมนุษย์ทุกคน ทั้งนี้ก็เพื่อความสงบสุขสำหรับปัจเจกชนและสังคมโดยส่วนรวม อันเป็นรากฐานแห่งความสงบสุขร่มเย็นขึ้นในชาติบ้านเมืองและก่อให้เกิดสันติภาพที่ถาวรขึ้นในโลก

๔.๒ การนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต

มนุษย์จะอยู่ร่วมกันโดยปรกติสุข และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาเกี่ยวกับชีวิตทรัพย์สิน อาชญากรรมทางเพศ ตลอดจนการหลอกลวงใส่ร้ายกัน ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งเสพติดให้โทษซึ่งล้วนแต่ป้องกันได้ด้วยศีล ๕ พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่าโลกนี้จะสงบร่มเย็นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทั้งทางกาย วาจา และใจ ทรงชี้ให้เห็นว่า สัตว์ทุกจำพวกรักสุข เกลียดความทุกข์ ต้องการไถ่ถอนแต่คำพูดที่ไพเราะอ่อนหวานกันทั้งนั้น เมื่อมนุษย์ต้องการให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติที่อ่อนน้อมแก่เรา เราก็ควรประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นแก่เขาก่อน การประพฤติปฏิบัติเพื่อมิให้ผิดศีลหรือทำให้ศีลขาด ต้องมีการสำรวมกาย วาจา โดยมีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่น่าจะเป็นตัวทำลายสติตัวกลางก็คือสิ่งเสพติดและของมีนเมาทุกชนิด นอกจากจะไม่มีประโยชน์แล้ว ยังนำไปสู่ความประมาทอันเป็นเหตุให้เสียชีวิต หรือเสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียง บางครั้งอาจทำให้ตนเองและผู้อื่นต้องได้รับอันตรายถึงชีวิต

การประพฤติปฏิบัติตามศีลธรรม จึงเป็นการประพฤติปฏิบัติเพื่อลดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคมลงได้และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับคนรอบข้างตลอดถึงสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วย ศีลชั้นสูงคือสัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะซึ่งเป็นองค์ของมรรค ได้แก่ การพูดการกระทำ การประกอบอาชีพที่มีเจตนาปราศจากความทุจริต หรือความคิดที่เบียดเบียน ฉะนั้น เพื่อควบคุมบุคคลในสังคมให้อยู่ในภาวะเบียบที่สังคมได้กำหนดขึ้น พระพุทธศาสนาจึงมุ่งสอนไปที่ให้มนุษย์ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติและสงบสุข ตามหลักของ

สารานิยธรรมคือ ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น ทำให้ผู้ประพฤติเป็นที่รักเป็นที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ให้วิวาทกับใคร เพราะความเห็นที่ขัดแย้งกัน พอสรุปเป็นข้อได้ดังนี้

๑. เป็นรากฐานแห่งความสงบ คนที่มีศีลนอกจากจะไม่ทำตนเองและสังคมให้เดือดร้อนแล้วนำความสุขความเจริญมาให้แก่ตนเองและคนอื่น ๆ อีกทั้งคนมีศีลธรรมยังมีส่วนช่วยตนเองและสังคมให้อยู่อย่างสงบสุขด้วย เพราะศีลธรรมนั้นทุกคนสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้ ทำให้ผู้ที่นำมาประพฤติปฏิบัติเป็นที่รักของคนทั้งหลาย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่าขอเราพึงเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ เป็นที่เคารพ และเป็นผู้ควรยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายดังนี้ ภิกษุนั้น พึงกระทำให้บริบูรณ์ในศีล”^๑

การที่พระพุทธศาสนาเน้นให้คนมีศีลธรรมก็เพราะศีลธรรมเป็นบ่อเกิดของความดีทั้งหลาย เป็นรากฐานของความสงบ ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่าศีลธรรม เพียงอย่างเดียวก็สามารถทำให้คนในสังคมหรือชุมชนมีความสงบร่มเย็นได้

๒. เป็นมาตรฐานแห่งการอยู่ร่วมกัน ถ้าทุกคนในสังคม เพียงแต่มีศีลธรรมกันแล้ว สังคมหรือชุมชนก็จะสงบอย่างยิ่ง จะไม่มีสงคราม ไม่มีการฆ่าล้างผลาญกัน ไม่มีการขโมยแย่งชิง โกงกินกัน ไม่มีการประทุษร้ายทางกามที่ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายแตกแยกขึ้นในสังคม หรือชุมชน ไม่มีการโกหกหลอกลวงใส่ความกัน ไม่มีการเสพของมีนเมาให้โทษต่าง ๆ อันเป็นบ่อเกิดแห่งความประมาทและความหายนะต่าง ๆ ทุกคนในสังคมหรือชุมชนก็จะพบกับความสุขร่มเย็นอยู่ด้วยกันด้วยความรักใคร่ปรองดองกัน ไม่ต้องเดือดร้อนวุ่นวายกันเหมือนในสังคมปัจจุบัน ศีลธรรมจึงมีความสำคัญมากสำหรับทุกคน ทั้งนี้ก็เพื่อความสงบสุขร่มเย็นของตนเองและสังคมโดยรวม อันเป็นรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกันซึ่งจะก่อให้เกิดสันติภาพที่มั่นคงถาวรขึ้นในโลก

๓. เป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพ ถ้ามุขนุย์ทุกคนเข้าใจความมุ่งหมายที่แท้ของศีลและประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง เพื่อให้เกิดผลสนองต่อความมุ่งหมายของศีลอย่างแท้จริงแล้ว สังคมมนุษย์จะอยู่ในภาวะปกติสุข ฉะนั้น ศีลว่าโดยเนื้อแท้ก็คือความดีงามของมนุษย์นั่นเองที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต ปัจจุบันมนุษย์เรารบราฆ่าฟันกันด้วยการแบ่งแยกเผ่า ผิวพรรณ ลัทธิทางศาสนา เป็นต้น

^๑ ม. ม. (ไทย) ๑๒/๓๔/๔๓.

ฉะนั้นเพื่อให้มนุษย์หันมาใส่ใจหลักศีล เพื่อจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข พระพุทธศาสนาจึงสอนให้คนในสังคมนีศีล เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยเมตตาที่เกิดจากปัญหาที่เข้าใจกัน การให้ออกสแก่กันและกัน ซึ่งเป็นทางนำไปสู่ความสงบได้ในการดำเนินชีวิต

๔.๓ การนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้กับด้านทรัพย์สิน

การนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในด้านทรัพย์สินนำหลักเบญจศีลหัวข้อที่ ๒ ศีลข้อที่สอง คือ อทินนาทาน เวรมณี^๒ หมายถึง การละเว้นจากการลักขโมย ในที่นี้หมายรวมไปถึงการ ล้วงกระเป๋า การข่มขู่เอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น การคดโกง การเอาใจเอาเปรียบผู้อื่น แต่ยังคงรวมไปถึงการละเมิดในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ดังนั้นแนวทางแก้ไขปัญหาของศีลข้อที่สอง คือ ต้องแก้ไข ด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริต งดเว้นจากการเอาเปรียบกัน มีความรักในเพื่อนมนุษย์โดย เห็นคนที่ตนเอาเปรียบหรือไปเบียดบังเอาทรัพย์สินของคนอื่นมานั้น เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งสิ้น มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว เลี้ยงชีวิตโดยสุจริต เห็นความเดือดร้อนของเพื่อน มนุษย์จะต้องช่วยแก้ไขจนวันไม่เกี่ยวข้องกับการลักขโมย การคดโกง ทูจริตต่อหน้าที่ ปัญหา เหล่านี้คือปัญหาทางการศึกษา ปัญหาเกี่ยวกับความรู้ ความยากจน ทำให้คนกลุ่มหนึ่งต้องลัก ขโมย ทูจริตต่อหน้าที่เป็นต้น พระพุทธศาสนามีคำสอนเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหเหล่านี้ไว้ โดย สอนให้งดเว้นจากความเกียจคร้าน การใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายในทางที่ไม่เหมาะสมไม่ควร สอนให้มีความ ขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพที่สุจริตตามสมควรแก่หน้าที่ของตนเมื่อมีทรัพย์สินสมบัติก็สอน ให้รู้จักประมาณในการใช้จ่าย รู้จักเก็บออมรักษาทรัพย์สินสมบัติเหล่านั้นเอาไว้ พระพุทธเจ้าได้ทรง แสดงวิธีการหรือหลักการเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยหลักของทฤษฎีธรรมิกถดละ ประโยชน์ ๔ ประการคือ^๓ (๑) ให้มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และ (๒) เมื่อได้ทรัพย์สิน สมบัติมาแล้วก็มีหลักในการรักษาทรัพย์สินไว้โดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ (๑) เพื่อบริโภคใช้สอย ในครอบครัว (๒) เก็บออมเอาไว้ (๓) คบหาสมาคมกับคนดี แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์และ (๔) รู้จักใช้สอยทรัพย์สินไม่ให้ฝืดเคืองจนเกินไป ไม่ฟุ้งเฟ้อจนเกินไป เมื่อทำได้เช่นนี้แล้วบุคคลก็จะ ได้รับความสุขจากการมีทรัพย์สิน และสามารถใช้จ่ายทรัพย์สินจากการที่ไม่ต้องเป็นหนี้ และประกอบ อาชีพที่สุจริต ถ้าบุคคลเหล่านี้ดำเนินชีวิตอยู่ในกรอบของศีลข้อที่ ๒ แล้วก็จะลดหรือเว้นจากการ เบียดบังเอาทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง และเมื่อสิ่งเหล่านี้ลดลงไปได้ แล้ว ความสุข ความสงบก็จะเกิดขึ้นตามสมควรแก่เหตุที่ตนได้ทำไว้

^๒ อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๐๓/๔๔๗.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๐-๑๒๔.

การแก้ไขปัญหาในสภาพเช่นนี้ของโลกไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยกฎหมาย หรือ บทลงโทษใดๆ ถ้าสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ด้วยกฎหมาย โลกก็จะไม่พบกับฝันร้ายครั้งแล้ว ครั้งเล่า จะให้ใครมาแก้ไขไม่ได้ นอกจากจะแก้ไขที่ใจของตนเอง ของแต่ละคน โดยสร้างจิตสำนึก และความรับผิดชอบร่วมกัน รู้จักและเข้าใจในสิทธิการครอบครองทรัพย์สินโดยธรรม ข้อนี้ จำเป็นต้องนำหลักศาสนา来帮助แก้ไขโดยสร้าง เจตนางดเว้นจากการยึดครองทรัพย์สินของผู้อื่นอย่างไม่เป็นธรรมเพื่อละเว้นการกระทำที่เป็นไปในทางแก่งแย่งกัน อันเป็นเหตุให้เบียดเบียนกันและกัน สามารถควบคุมกาย วาจา ใจ ให้เป็นปกติ ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น มองเห็นโทษหรือ อันตรายของการคดโกงที่มีต่อตนและสังคม ฝึกให้เกิดความรักผู้อื่น ความเสียสละทำลายความเห็นแก่ตัว ฝึกความซื่อสัตย์สุจริต ฝึกฟังตนเอง ฝึกการร่วมมือกันทำงานอันเป็นการสร้างความสามัคคี ทุกคนย่อมรักและหวงแหนทรัพย์สินสมบัติของตน ไม่ต้องการให้ใครมาลักขโมยทรัพย์สินของตน คนอื่นก็ย่อมไม่ต้องการให้ใครมาลักขโมยทรัพย์สินสมบัติของตนเช่นกัน ฉะนั้นจึงไม่ควรลักขโมยทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น เมื่อคนในสังคมไม่ล่วงละเมิดในทรัพย์สินสมบัติของคนอื่นแล้ว ความสงบสุขก็ย่อมเกิดขึ้นพระพุทธศาสนาจึงสอนให้งดเว้นจากการถือเอาทรัพย์สินสมบัติของใคร ๆ ที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย (อทินนาทานา เวรมณี) และให้ประกอบอาชีพที่สุจริต (สัมมาอาชีวะ) ด้วย จึงจะทำให้เกิดสันติภาพที่มั่นคงในสังคมได้ แต่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา แห่งเสรีภาพ ไม่มีการบังคับให้เชื่อตาม หรือทำตาม เป็นแต่เพียงบอกให้ทราบว่าจะอะไรดีควรทำ อะไรไม่ดีไม่ควรทำ ไม่มีเครื่องมือสนับสนุนหากรัฐใช้อำนาจโดยชอบธรรมสนับสนุนให้ ประชาชนดำเนินตามหลักนี้สันติภาพก็จะเกิดขึ้นในสังคมได้

สรุปได้ว่าการประยุกต์หลักเบญจศีลตามหลักมนุษยธรรมขั้นพื้นฐาน คือ การนำ หลักธรรมประยุกต์ใช้ในด้านทรัพย์สินนำหลักเบญจศีลหัวข้อที่ ๒ ศีลข้อที่สองคือ และให้ประกอบ อาชีพที่สุจริต (สัมมาอาชีวะ) ฝึกการร่วมมือกันทำงานอันเป็นการสร้างความสามัคคีทุกคนย่อมรัก และหวงแหนทรัพย์สินสมบัติของตน ไม่ต้องการให้ใครมาลักขโมยทรัพย์สินของตน คนอื่นก็ย่อมไม่ ต้องการให้ใครมาลักขโมยทรัพย์สินสมบัติของตนเช่นกัน ฉะนั้นจึงไม่ควรลักขโมยทรัพย์สินสมบัติของ ผู้อื่น เมื่อคนในสังคมไม่ล่วงละเมิดในทรัพย์สินสมบัติของคนอื่นแล้ว ความสงบสุขก็ย่อมเกิดขึ้น จึงจะ ทำให้เกิดความมั่นคงและปลอดภัยในด้านทรัพย์สินได้

๔.๔ การนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้กับด้านสังคม

สังคมไทย เป็นสังคมที่วิถีชีวิตผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน การ ดำเนินชีวิตจะควบคู่ไปกับศาสนา โดยการนำเอาหลักธรรมมาเป็นครรลองชีวิตเสมอมา กล่าว โดยรวมคือว่า สังคมไทยกับพระพุทธศาสนาเอื้อเพื่อเกื้อหนุนและส่งเสริมกันมาตลอด ในแง่ของ

จริยธรรม พุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมไทย มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจริยธรรมจนทำให้สังคมมีความสงบร่มเย็นมีความสุขตลอด กล่าวคือมีความผูกพันกับชีวิตคนไทยตั้งแต่ตั้งครุฑเป็นต้นไป จนกระทั่งตาย การดำเนินชีวิตด้วยการนำหลักธรรมทางศาสนามาปฏิบัติ เป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของจริยธรรมที่ต้องมีศาสนาเป็นแกนหลัก จริยธรรมพื้นฐานของสังคมที่ควรประพฤติปฏิบัติก็ แต่มุมมองโดยรวมของสังคมไทยย่อมไม่เป็นที่ไว้วางใจของชาวต่างชาติเท่าที่ควร เกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจตกต่ำ ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างศาสนา อันเกิดจากการพยายามแทรกแซงกิจการพระพุทธศาสนา ปัญหาดังกล่าวควรนำหลักหลักเบญจศีลใช้ศึกษาบทที่ ๔ คือ มุสาวาทา เวมณี คือ เจตนางดเว้นจากการพูดหรือแสดงอาการแห่งความเท็จในการทรงบัญญัติสิกขาบทในการแก้ปัญหาด้านสังคมมุสาวาทา เวมณี คือ เจตนางดเว้นจากการพูดหรือแสดงอาการแห่งความเท็จในการทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ เพื่อหวังห้ามความผิดประโชชน์ทางวาจาที่จะนำมาซึ่งความบาดหมางแตกร้างในเรื่องที่พูดไม่จริงเพราะมนุษย์ทั้งหลายไม่ว่าจะระดับไหนก็ตามย่อมต้องการความจริงทั้งสิ้น

สมจิต ชิวปรีชาได้ให้ความหมายไว้ว่า “วาจาหมายถึงการพูด การสื่อความหมายระหว่างมนุษย์โดยใช้ภาษาแวมตา สีน้้า ท่าทางต่าง ๆ เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด เจตนา หรือวัตถุประสงค์จากผู้พูดไปยังผู้ฟังให้เป็นที่เข้าใจกัน”^๔

อย่างไรก็ตามวาจานั้นมีทั้งที่ดีและไม่ดี เรียกว่าวจีกรรม พระธรรมปิฎกได้ให้ความหมายไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ว่า “วจีกรรม หมายถึงการกระทำทางวาจา, การกระทำด้วยวาจา, ทำกรรมด้วยคำพูด”^๕ “วาจาที่เป็นคำจริง กล่าวแล้วไพเราะน่าฟัง มีเหตุผล มีสาระประโยชน์ ถูกกาลเทศะ ก่อให้เกิดความสุข สมานสามัคคี เรียกว่าวจีสุจริต” ตรงข้ามกับวาจาที่ไม่ดีหรือวาจาชั่วที่เมื่อพูดแล้วมีแต่คำเท็จ โกหกหลอกลวง หยาบคาย หรือไร้ประโยชน์ ก่อให้เกิดการแตกสามัคคี เกิดความเสื่อม หรือความเสียหาย นำบุคคลทั้งผู้พูดและผู้ฟังไปสู่ความทุกข์ วาจาเช่นเรานี้เรียกว่า “วจีทุจริต”

สังคมต้องมีกระบวนการและวิธีการที่จะนำวาจาที่สุจริตโดยการแสดงบทเป็นผู้นำของสังคมไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้องของกลุ่มคนนั้น ๆ มีดังต่อไปนี้

๑. ผู้นำที่ดีต้องมีปียวาจา คือมีวาจาเป็นที่รัก สร้างสรรค์ให้เกิดความกลมเกลียว ความรัก และสามัคคีให้เกิดขึ้น วาตะของผู้นำ ย่อมสมานไมตรีต่อบุคคล ในองค์กรต่างๆ เพื่อให้เกิดความ

^๔สมจิต ชิวปรีชา, วาทวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

^๕พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๕.

ร่วมมือร่วมใจ และมีกำลังใจที่จะปฏิบัติงาน สามารถพัฒนาตนเองและปฏิบัติตนไปสู่ความเจริญ ผู้เป้าหมายที่วางไว้ พร้อมทั้งตั้งใจทำงาน ไม่ท้อถอย และทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒. ในยามที่บ้านเมืองเกิดวิกฤต วาจาของผู้นำจะเป็นสิ่งชักจูงผู้คนให้มีการประสานประโยชน์เพื่อแก้ไขสถานการณ์ในระหว่างนั้นให้พ้นจากวิกฤตไปได้ หรือในสภาวะที่บ้านเมืองเกิดความวุ่นวายขึ้น ผู้นำควรต้องระมัดระวังวาจามากขึ้น คำพูดเพียงคำเดียวอาจก่อให้เกิดฉาจดสงครามระหว่างประเทศ หรืออาจทำให้วิกฤตกลายเป็นโอกาสเชื่อมความรักความสามัคคีของคนในชาติให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นได้

๓. ผู้นำต้องพูดแต่ความจริง มีความสุจริตใจ บริหารบ้านเมืองด้วยความโปร่งใส ให้ประชาชนตรวจสอบได้ เมื่อพูดอย่างไรก็ทำอย่างนั้น ทำอย่างไรก็พูดอย่างนั้น ทั้งแต่สิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรมต่อทุกคน โดยเสมอภาคไม่เห็นแก่พรรคพวกเพื่อนพ้อง ข่มขู่ให้เกิดความศรัทธา เชื่อฟัง และความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ และทำให้ทุกคนมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมคือประเทศชาติ มากกว่าประโยชน์ส่วนตัว เป็นสำคัญ

๔. ในภาวะปกติ ผู้นำต้องเป็นผู้ประสานทั้งคน และประโยชน์ มีความสามารถในการจูงใจให้เกิดความพร้อมเพรียง ร่วมแรงร่วมใจกัน มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวมคือประเทศชาตินั่นเอง ดังนั้นการนำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญทั้งทางวัตถุและจิตใจนั้น ผู้นำประเทศจำเป็นต้องมีจิตใจที่ประกอบด้วยหลักธรรมในการปฏิบัติตนเพื่อเป็นตัวอย่าง อันเป็นการปกครองด้วยความมีใจที่เป็นธรรมต่อผู้ร่วมงาน และประชาชน จึงจะทำให้ทุกคนอยู่ดี มีสุข และทำให้ประเทศชาติก้าวไปสู่เป้าหมายคือความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรมได้ในที่สุด

กระบวนการและวิธีการของสังคัม ที่จะนำไปสู่การตัดสินใจของสภาวะผู้นำทางสังคัม โดยใช้หลักเบญจศีลในสาขาบทที่ ๔ คือ มุสาวาทา เวมณี คือ เจตนางดเว้นจากการพูดหรือแสดงอาการแห่งความเท็จในการแก้ปัญหาด้านสังคัมทำให้สังคัมเกิดความกลมเกลียว ความรัก และสามัคคีให้เกิดขึ้น วาจาของผู้นำ ข่อมสมานไมตรีต่อบุคคล ในองค์กรต่างๆ วาจาของผู้นำจะเป็นสิ่งชักจูงผู้คนให้มีการประสานประโยชน์เพื่อแก้ไขสถานการณ์ในระหว่างนั้นให้พ้นจากวิกฤตไปได้ หรือในสภาวะที่บ้านเมืองเกิดความวุ่นวายขึ้น ปัญหาดังกล่าวควรนำหลักเบญจธรรมใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาการเมือง คือ “สัจจะ” หมายถึงความจริง ความสัตย์จริง ที่อาศัยเหตุผลเป็นหลัก พิสูจน์ให้คนอื่นรู้เห็นตามได้ การศึกษาเกี่ยวกับนิยามความหมายของเรื่อง นับได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นขั้นมูลฐาน เช่น นักการเมืองพูดจริงทำจริงให้มันเป็นผลทำให้ประชาชนนักถือเพราะพูดแต่คำจริง ไม่กรับกลอก เป็นต้น

พระพรหมมุนี (พิมพ์ ฐมฺมธโร) ได้กล่าวถึงสัจจะ หมายถึงความจริงอันเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้เป็นอมตะดั่งที่พูดกันเสมอว่า ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย คำว่า ความจริง คือ ความดี ความแท้ สิ่งประเสริฐ หรือแก้ว เป็นสิ่งที่สังคมปรารถนา บุคคลที่ดีหรือประเสริฐจะต้องทำดี มีสัจวาจา คือพูดอย่างไรจะต้องทำอย่างนั้น เช่นพระพุทธเจ้า พระองค์จะทรงทำตามที่พระองค์ตรัส (ยถาวาที ตถากาโร) การพูดกับการกระทำจะต้องตรงกันเสมอ^๖

ดังนั้นสัจจะ คือการพูดความจริงโดยไม่โกหกคนอื่นเพื่อประโยชน์ของตนแม้ในพุทธองค์ก็เน้นการพูดความเป็นจริงไม่เปลี่ยนแปลงจากความเป็นจริงอุปมากับดาวประกายพริ้วที่โคจรไปตามธรรมชาติไม่เบี่ยงเบนจึงทำให้เข้าใจได้ว่าการพูดความจริงนี้หมายถึงการพูดถูกต้องตามสังฆธรรมคือความจริงแห่งธรรมชาตินั้นเองเช่นคนที่เป็นคนจริงพูดจริงทำจริงย่อมได้รับความนิยมนยกย่องได้รับความนับถือความไว้วางใจจากสมาชิกในทุกสถาบัน โดยเฉพาะนักการเมืองเป็นผู้นำในสังคมย่อมให้ความเชื่อถือในคำพูดของเขาคนที่เป็นคนตรงซื่อตรงไม่คดไม่โกงผู้คนที่หลายก็เคารพนับถือยกย่องให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในสถาบันนักการเมืองกิจการใดที่เป็นความมั่นคงเป็นความยุติธรรมสำหรับสมาชิกคนซื่อตรงย่อมจะได้รับยกย่องให้เป็นผู้ดูแลในเรื่องเหล่านี้ถ้าเป็นผู้ไม่ซื่อก็จะได้รับคำยกย่องสรรเสริญได้รับการสนับสนุนให้เจริญรุ่งเรืองในตำแหน่งหน้าที่การงาน ยิ่งๆขึ้นไปคนที่มิสัจจะความจริงในจิตใจย่อมจะเป็นคนที่ประพฤติกดดันอยู่ในการทำความดีเสมอประโยชน์ของสัจจะทำให้เป็นคนมีเกียรติเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคมทำให้การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ซึ่งเรียกว่าสังคมตั้งแต่สถาบันเล็กๆคือสถาบันครอบครัวไปจนถึงสถาบันระดับชาติระดับประเทศจะมีความสุขความเจริญได้จะต้องมีความจริงใจต่อกันเป็นพื้นฐานสัจจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตนเองอยู่อย่างสงบอยู่อย่างปรกติไม่เบียดเบียนใครเมื่อสมาชิกแต่ละคนทำตนเองให้สงบไม่เบียดเบียนใครทำหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อครอบครัวไม่นอกใจหรือล่วงเกินลูกเมียกันและกันไม่โกหกปลิ้นปล้อนไม่คดโกงหรือทุจริตต่อหน้าที่ที่เท่ากับสร้างความสงบให้แก่สังคมโดยตรงนั่นเองถ้าสังคมใดไร้สัจจะสังคมนั้นย่อมวุ่นวายโดยการประพฤติกดดันให้เป็นปัญหาต่อสังคมไม่มีความจริงใจให้กันและกันสังคมนั้นย่อมหาความเจริญไม่ได้เลย

ประโยชน์ของสัจจะนั้นมีหลากหลายมากมายเช่นคนที่เป็นคนจริงพูดจริงทำจริงต่อบ้านเมืองย่อมได้รับความนิยมนยกย่องได้รับความนับถือความไว้วางใจจากสมาชิกในทุกสถาบันไม่ว่าเขาจะพูดอะไรผู้คนที่สังคมย่อมให้ความเชื่อถือในคำพูดของเขาคนที่เป็นคนตรงซื่อตรงไม่คดไม่โกงผู้คนที่หลายก็เคารพนับถือยกย่องให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในสถาบันนั้นๆกิจการใดที่เป็นความมั่นคงเป็นความยุติธรรมสำหรับสมาชิกคนซื่อตรงย่อมจะได้รับยกย่องให้เป็นผู้ดูแลในเรื่อง

^๖พระพรหมมุนี (พิมพ์ ฐมฺมธโร), สากลศาสนาภาค ๑-๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕), หน้า ๔๕๑.

เหล่านี้ถ้าเป็นผู้ร่น้อยก็จะได้รับคำยกย่องสรรเสริญ ได้รับการสนับสนุนให้เจริญรุ่งเรือง ในตำแหน่งหน้าที่การงานยิ่งๆขึ้นไปคนที่ม่ีสัจจะความจริงในจิตใจย่อมจะเป็นคนที่ประพฤตียึดมั่นอยู่ในการทำความดีเสมอ

ดังนั้นหลักเบญจธรรมใช้หลักธรรมในสังคัม คือ สัจจะ ความจริง ความสัตย์จริง ทำให้เป็นคนมีเกียรติเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคัมทำให้การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ซึ่งเรียกว่าสังคัม ตั้งแต่สถานบันเล็กๆคือสถาบันครอบครัวไปจนถึงสถาบันระดับชาติระดับประเทศจะมีความสุข ความเจริญได้จะต้องมีความจริงใจต่อกันเป็นพื้นฐานสัจจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตนเองอยู่อย่างสงบอยู่อย่างปรกติไม่เบียดเบียนใครเมื่อสมาชิกแต่ละคนทำตนเองให้สงบไม่เบียดเบียนใครไม่คดโกงบ้านเมื่อ ทำหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อครอบครัวไม่นอกใจหรือล่วงเกินลูกเมียกันและกัน ไม่โกหกปลิ้นปล้อนไม่คดโกงหรือทุจริตต่อหน้าที่ก็เท่ากับสร้างความสงบให้แก่สังคัมโดยตรงนั่นเองถ้าสังคัมใดไร้สัจจะสังคัมนั้นย่อมวุ่นวายโดยการประพฤติตัวให้เป็นปัญหาต่อสังคัม

๔.๕ บทสรุป

แนวทางการนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้ในสังคัมปัจจุบันนั้นสรุปได้ดังนี้

๑) การนำหลักธรรมประยุกต์ใช้กับปัจเจกบุคคล คือ การประพฤตปฏิบัติตามเบญจศีลและเบญจธรรมจึงเป็นหลักธรรมสำหรับมนุษย์ทุกคน ทั้งนี้ก็เพื่อความสงบสุขสำหรับปัจเจกชนและสังคัมโดยส่วนรวม อันเป็นรากฐานแห่งความสงบสุขร่มเย็นขึ้นในชาติบ้านเมืองและก่อให้เกิดสันติภาพที่ถาวรขึ้นในโลก

๒) การนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้มนุษย์หันมาใส่ใจหลักศีลเพื่อจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข พระพุทธศาสนาจึงสอนให้คนในสังคัมมีศีล เพื่อให้คนในสังคัมอยู่ร่วมกันด้วยเมตตาที่เกิดจากปัญญาที่เข้าใจกัน การให้โอกาสแก่กันและกัน ซึ่งเป็นทางนำไปสู่ความสงบได้ในกาณ์ดำเนินชีวิต

๓) การนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในด้านทรัพย์สินนำหลักเบญจศีลหัวข้อที่ ๒ ศีลข้อที่สอง คือ และให้ประกอบอาชีพที่สุจริต (สัมมาอาชีพะ) ฝึกการร่วมมือกันทำงานอันเป็นการสร้างความสามัคคีทุกคนยอมรับและหวงแหนทรัพย์สินสมบัติของตน ไม่ต้องการให้ใครมาลักขโมยทรัพย์สินของตน คนอื่นก็ย่อมไม่ต้องการให้ใครมาลักขโมยทรัพย์สินสมบัติของตนเช่นกัน ฉะนั้นจึงไม่ควรลักขโมยทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น เมื่อคนในสังคัมไม่ล่วงละเมิดในทรัพย์สินสมบัติของคนอื่นแล้ว ความสงบสุขก็ย่อมเกิดขึ้น จึงจะทำให้เกิดความมั่นคงและปลอดภัยในด้านทรัพย์สินได้

๔) การนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในด้านสังคัม คือ ใช้หลักเบญจธรรมมาใช้ในสังคัม คือ สัจจะ หมายถึง ความจริง ความสัตย์จริง ทำให้เป็นคนมีเกียรติเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคัมทำ

ให้การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ซึ่งเรียกว่าสังคมตั้งแต่สถาบันเล็กๆคือสถาบันครอบครัวไปจนถึงสถาบันระดับชาติระดับประเทศจะมีความสุขความเจริญได้จะต้องมีความจริงใจต่อกันเป็นพื้นฐาน สัจจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตนเองอยู่อย่างสงบอยู่อย่างปกติไม่เบียดเบียนใครเมื่อสมาชิกแต่ละคน ทำตนเองให้สงบไม่เบียดเบียนใคร ไม่คดโกงบ้านเมื่อ ทำหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อ ครอบครัวไม่นอกใจหรือล่วงเกินลูกเมียกันและกันไม่โกหกปลิ้นปล้อนไม่คดโกงหรือทุจริตต่อหน้าที่ที่เท่ากับสร้างความสงบให้แก่สังคมโดยตรงนั่นเองถ้าสังคมใดไร้สัจจะสังคมนั้นย่อมวุ่นวาย โดยการประพฤติตัวให้เป็นปัญหาต่อสังคม

ดังนั้น การวิเคราะห์หลักมนุษยธรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันในด้าน ความมั่นคงของชีวิต คือ เพื่อความสงบสุขสำหรับปัจเจกชนและสังคมโดยรวม อันเป็นรากฐานแห่งความสงบสุขร่มเย็นขึ้นในชาติบ้านเมืองที่เป็นไปอยู่ในปัจจุบันของมนุษย์เราทุกคนนั้น จำเป็นอย่างมากที่จะต้องศึกษา ฝึกฝน พัฒนาวิชา ความรู้ให้เกิดให้มีขึ้นในตนเอง เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและในการพัฒนาชีวิต เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยเมตตาที่เกิดจากปัญญาที่เข้าใจกัน การให้โอกาสแก่กันและกัน และไม่ล่วงละเมิดในทรัพย์สินสมบัติของคนอื่น โดยอาศัยความซื่อสัตย์สุจริต ทำให้เป็นคนมีเกียรติเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคมทำให้การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ซึ่งเรียกว่าสังคมตั้งแต่สถาบันเล็กๆคือสถาบันครอบครัวไปจนถึงสถาบันระดับชาติระดับประเทศจะมีความสุขความเจริญได้จะต้องมีความจริงใจต่อกันเป็นพื้นฐานในสังคม

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง แนวทางการนำหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งมี วัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ ดังนี้ (๑) หลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) วิธีการปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ (๓) แนวทางการนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร ศึกษาค้นคว้ารวบรวม ข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ทุติยภูมิ อรรถกถา ฎีกาอนุฎีกา ปกรณ์วิเสสอื่น ๆ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบวัตถุประสงค์ สามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ หลักมนุษยธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า หลักมนุษยธรรม ทั้งในพระไตรปิฎกและนักวิชาการ ให้ความหมายลักษณะที่เหมือนกัน คือ ธรรมที่ทำให้คนเป็น มนุษย์สมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ ในการอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคมมนุษย์ ปราศจากการ เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีแต่ความเป็นมิตร และช่วยเหลือเกื้อกูลร่วมมือกันของสังคมมนุษย์นั้นๆ คุณลักษณะของมนุษยธรรม คือ ลักษณะทางศีลธรรม คือข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและ วาจาของมนุษย์ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ลักษณะทางเบญจธรรม คือ ความดีหรือมนุษย์ผู้รักษาความดี ไว้ด้วยการประกอบคุณงามความดี ลักษณะทางเมตตา คือความรักและปรารถนาดีที่จะให้ผู้อื่นมี ความสุข และ ลักษณะทางปัญญา คือ ความรู้ทั่ว คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน, รู้เรื่องบาป บุญคุณโทษ, รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น เป็นต้นหลักมนุษยธรรมทางใจเป็นหลักที่เน้นการกระทำทางใจ คือใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาต่างๆอย่างมีเหตุผลคือการพิจารณาให้เห็นว่าสิ่งไหนคือสิ่งที่กระทำ แล้วเป็นสิ่งที่ดีไม่กระทำความเดือดร้อนให้คนอื่นสิ่งนั้นควรกระทำตามพฤติกรรมมนุษยธรรม เพื่อ ไปยังจุดมุ่งหมายทั้ง ๓ ระดับ คือ จุดมุ่งหมายขั้นต้น คือ เมื่อปฏิบัติตามแล้วก็จะเกิดความสงบสุขใน สังคม เกิดขึ้นคือ ศีล ๕ เป็นต้น จุดมุ่งหมายขั้นกลาง คือ การเจริญตามหลักของศีลสมาธิปัญญาเพื่อ องค์กรความรู้ที่สูงกว่า และ จุดมุ่งหมายขั้นสูง คือ โลกุตตรธรรม คือ มรรค ๔ พล ๔ นิพพาน ปฏิบัติ ตามหลักธรรม ทางสายกลาง มีมรรค ๘ (อริยมรรค) ซึ่งเป็นทางเพื่อเข้าสู่โลกุตตรธรรม ขึ้นสูง จนถึง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ คือ พระนิพพานในที่สุด เพราะตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น วรรณะ เพศ ศาสนา เชื้อชาติ เพราะทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันและสิทธิ ในการเข้าถึงโลกุตตรธรรมอย่างเท่าเทียมกัน

๕.๑.๒ วิธีการปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยปฏิบัติตามหลักศีลเบญจธรรม เป็นหลักการปฏิบัติขั้นพื้นฐานของมนุษยธรรมที่เป็นธรรมชาติเพื่อปฏิบัติตามศีลคือ ให้หลักเลี้ยงองค์ประกอบการล่วงละเมิดตามสิกขาบทนั้น ๆ และให้ประพฤติตามหลักการงดเว้นตามสิกขาบทนั้น ๆ แล้วย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำให้สังคมมีแต่ความสงบสุข มีความรักความเสียสละไม่เป็นผู้ทำลายสังคม และไม่เป็นผู้ทำลายตัวเองการปฏิบัติเบญจศีลนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมากเนื่องจากเบญจศีลเป็นหลักเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการบรรลุธรรมทางพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดความสงบ สันติเป็นการขจัดกิเลสเบื้องต้นให้สิ้นไปจึงจะเรียกว่ามนุษยธรรม หมายถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ถึงพร้อมด้วยศีล และเบญจธรรม หมายถึงเป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล เป็นข้อปฏิบัติยิ่งขึ้นไป คือเมื่อมีศีลแล้วควรจะปฏิบัติธรรมให้ดียิ่งขึ้นไป คือเมื่อตนได้รับความสุขก็อยากให้ผู้อื่นได้รับความสุขด้วย มีความปรารถนาดีต่อกันคิดจุนเจือเกื้อกูลกันช่วยเหลือปลดเปลื้องทุกข์ให้กับผู้อื่นและสัตว์อื่นซึ่งผู้ปฏิบัติตามเบญจธรรมแล้วผู้ นั้นได้ชื่อว่าเป็นมนุษยธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขั้นพื้นฐานและหลักอกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ หลักแห่งการงดเว้นจากการทำชั่วทั้งหลาย และ การกระทำที่นับว่าเป็นความสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ คือที่เป็นกายกรรม มี ๓ อย่าง คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดิฉินในกาม ที่เป็นวจีกรรม มี ๔ คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อและ ที่เป็นมโนกรรม มี ๓ คือ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยายามทำปองร้าย เห็นชอบตามคลองธรรม (สัมมาทิฐิ) และ การประพฤติกุศลกรรมบถ คือ อกุศลกรรม,ทางทำความชั่ว, กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อมความทุกข์หรือทุกข์มี ๑๐ อย่างคือ ๑. ปาณาติบาตทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงคือฆ่าสัตว์ ๒. อทินนาทานถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย ๓. กามสุมิฉฉาจารประพฤติดิฉินในกามทั้ง ๓ นี้จัดเป็นกายกรรมเพราะเกิดขึ้นทางกายทวารโดยมาก ๔. มุสาวาทพูดเท็จ ๕. ปิสุณาวาจา พูดส่อเสียด ๖. มรุษวาจา พูดคำหยาบ ๗. สัมผัสปล่าปะ พูดเพ้อเจ้อ ทั้ง ๔ นี้จัดเป็นวจีกรรมเพราะเกิดขึ้นทางวจีทวารโดยมาก ๘. อภิชฌา โลภอยากได้ของเขา ๙. พยาบาท ปองร้ายเขา และ ๑๐. มิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิดจากคลองธรรม

๕.๑.๓ แนวทางการนำหลักมนุษยธรรมประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน คือ (๑) การนำหลักธรรมประยุกต์ใช้กับปัจเจกบุคคล คือ การประพฤติปฏิบัติตามเบญจศีลและเบญจธรรมจึงเป็นหลักธรรมสำหรับมนุษย์ทุกคน ทั้งนี้ก็เพื่อความสงบสุขสำหรับปัจเจกชนและสังคมโดยรวม อันเป็นรากฐานแห่งความสงบสุขร่มเย็นขึ้นในชาติบ้านเมืองและก่อให้เกิดสันติภาพที่ถาวรขึ้นในโลก (๒) การนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้มนุษย์หันมาใส่ใจหลักศีล เพื่อจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข พระพุทธศาสนาจึงสอนให้คนในสังคมมีศีล เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยเมตตาที่เกิดจากปัญญาที่เข้าใจกัน การให้โอกาสแก่กันและกัน ซึ่งเป็นทาง

นำไปสู่ความสงบได้ใน การดำเนินชีวิต (๓) การนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในด้านทรัพย์สินนำหลักเบญจศีลหัวข้อที่ ๒ ศีลข้อที่สอง คือ และให้ประกอบอาชีพที่สุจริต (สัมมาอาชีพะ) ฝึกการร่วมมือกันทำงานอันเป็นการสร้างความสามัคคีทุกคนย่อมรักและหวงแหนทรัพย์สินสมบัติของตน ไม่ต้องการให้ใครมาลักขโมยทรัพย์สินของตน คนอื่นก็ย่อมไม่ต้องการให้ใครมาลักขโมยทรัพย์สินสมบัติของตนเช่นกัน ฉะนั้นจึงไม่ควรลักขโมยทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น เมื่อคนในสังคมไม่ล่วงละเมิดในทรัพย์สินสมบัติของคนอื่นแล้ว ความสงบสุขก็ย่อมเกิดขึ้น จึงจะทำให้เกิดความมั่นคงและปลอดภัยในด้านทรัพย์สินได้ (๔) การนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในด้านสังคม คือ ใช้หลักเบญจธรรมมาใช้ในสังคม คือ สัจจะ หมายถึง ความจริง ความสัตย์จริง ทำให้เป็นคนมีเกียรติเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคมทำให้การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ซึ่งเรียกว่าสังคมตั้งแต่สถาบันเล็กๆคือสถาบันครอบครัวไปจนถึงสถาบันระดับชาติระดับประเทศจะมีความสุขความเจริญได้จะต้องมีความจริงใจต่อกันเป็นพื้นฐาน สัจจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตนเองอยู่อย่างสงบอยู่อย่างปกติไม่เบียดเบียนใครเมื่อสมาชิกแต่ละคนทำตนเองให้สงบไม่เบียดเบียนใครไม่คิดโกงบ้านเมือง ทำหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อครอบครัวไม่นอกใจหรือล่วงเกินลูกเมียกันและกันไม่โกหกปลิ้นปล้อนไม่คิดโกงหรือทุจริตต่อหน้าที่ที่เท่ากับสร้างความสงบให้แก่สังคมโดยตรงนั่นเองถ้าสังคมใดไร้สัจจะสังคมนั้นย่อมวุ่นวาย โดยการประพฤติตัวให้เป็นปัญหาต่อสังคม

ดังนั้น แนวทางการนำหลักมนุษยธรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันในด้านความมั่นคงของชีวิต คือ เพื่อความสงบสุขสำหรับปัจเจกชนและสังคม โดยส่วนรวม อันเป็นรากฐานแห่งความสงบสุขร่มเย็นขึ้นในชาติบ้านเมืองที่เป็นไปอยู่ในปัจจุบันของมนุษย์เราทุกคนนั้น จำเป็นอย่างมากที่จะต้องศึกษา ฝึกฝน พัฒนาวิชา ความรู้ให้เกิดให้มีขึ้นในตนเอง เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและในการพัฒนาชีวิต เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยเมตตาที่เกิดจากปัญญาที่เข้าใจกัน การให้โอกาสแก่กันและกัน และไม่ล่วงละเมิดในทรัพย์สินสมบัติของคนอื่น โดยอาศัยความสัตย์สุจริต ทำให้เป็นคนมีเกียรติเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคมทำให้การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ซึ่งเรียกว่าสังคมตั้งแต่สถาบันเล็กๆคือสถาบันครอบครัวไปจนถึงสถาบันระดับชาติระดับประเทศจะมีความสุขความเจริญได้จะต้องมีความจริงใจต่อกันเป็นพื้นฐานในสังคม

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

หลักมนุษยธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีเนื้อหากว้างขวางครอบคลุมหลักพุทธธรรมทั้งหมด ผู้ศึกษาและปฏิบัติควรมีหลักในการนำวิเคราะห์หลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยสามารถพิจารณาเบื้องต้นประกอบแต่

ละหมวจะปฏิบัติได้อย่างไร และยังมีกิจกรรมที่สนับสนุนต่อหลักมนุษยธรรมในหลายๆ หมวค ที่สามารถนำมาปฏิบัติควบคู่กันไปได้กับหลักเบญจศีล หลักเบญจธรรม หลักกุศลกรรมบถ และ อกุศลกรรมบถ ผู้ปฏิบัติก็สามารถนำมาปฏิบัติด้วยกันก็จะทำให้สามารถเข้าถึงธรรมตามหลัก พระพุทธศาสนา และ สังคมก็จะเกิดสงบสุข นอกจากนี้ ตนเองก็จะพบแต่ความสุขความเจริญใน ชีวิตและการทำงานต่อไป และถ้าบุคคลในสังคมปัจจุบันนำหลักมนุษยธรรมมาปฏิบัติอย่างถูกต้องตาม หลักการและวิธีการแล้วสังคมโลกปัจจุบันนี้ไหนๆ ก็เกินสันติสุขได้

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะการทำวิจัยในครั้งต่อไป

- ๑) ศึกษาระหว่างพุทธศาสนากับหลักการปฏิบัติตามหลักมนุษยธรรมใน พระพุทธศาสนาเถรวาทกับพระพุทธศาสนาในประเทศ
- ๒) ศึกษาความแตกต่างระหว่างความเชื่อหลักมนุษยธรรมกับหลักศีลธรรมของ พระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๓) ศึกษาทฤษฎีแนวทางการปฏิบัติหลักหลักมนุษยธรรมกับอริยมรรค ๘ ของ พระพุทธศาสนาเถรวาทกับพระพุทธศาสนาเถรวาท ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

บรรณานุกรม

๑ ภาษาบาลี - ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาติปิฎก ๒๕๐๐

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล. ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. มลिनทปัญหานับพิสดาร. พิมพ์ครั้งที่๑. พระนคร : โรงพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร,

๒๕๑๖.

ชลธิชา ศาลิกุปต์. สังคมและการเมือง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ว.เชอร์วิส, ๒๕๓๕.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. หลักพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,

๒๕๒๘.

ธนู แสงศักดิ์. คำบรรยายสำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท. ปปท. ปปม.

_____ ธรรมวิภาคบรรยายสำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาโท. กรุงเทพมหานคร : การ

ศาสนา, มปป.

บุญมี แทนแก้ว.จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๖๖.

ประยุทธ์หลงสมบุญ. พจนานุกรมมคธ-ไทย. กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐.

พิทยาอ่องกุล. สร้างสังคมใหม่: ชุมชนชนธิปไตย-ธัมมธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีทรรศน์,

๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____ ถึงเวลาพัฒนาคนกันใหม่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่๒๑**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

_____ **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

พระเทพเวที(ประยูรธปยุตโต). **พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๖.

พระราชวิสุทธิโสภณ(วิลาศญาณวโรดม). **วิมุตติรัตนมาลี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,

๒๕๒๒.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

_____ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๘.

พระบรมราชาบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย , ๑๒กรกฎาคม ๒๕๒๒.

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวการพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นักศึกษา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๔๘.

พ.อ.ปิ่นมุกข์นัต. **พุทธศาสตร์ภาค๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **สัมปัทฏฐกาแปลภาค ๒ จิตตวรรคธรรม**. พิมพ์ครั้งที่๑.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊ค

พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วศิน อินทสระ. **หัวใจพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา, ๒๕๔๔.

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ปุณณกมหาเถร). **สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ**. กรุงเทพมหานคร : ธนาคาร

กรุงเทพมหานครจำกัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการออกเมรุพระราชทานเพลิง

ศพสมเด็จพระธีรญาณมุนี, ๒๕๒๗.

สมภารพรหมทา. **พุทธปรัชญามนุษย์สังคมและปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สยาม,

๒๕๔๘.

สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก. **มนุษย์ธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สุเชาวน์พลอยชุม. **จริยศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.

สมชายกิติประดิษฐ์. **สิทธิมนุษยชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.

สุนทรภรณ์ เตชะพะ โลกุล. **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางการพัฒนาของไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔.

สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก. **มนุษยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

แสง จันทร์งาม. **ประทีปธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธีระการพิมพ์, ๒๕๔๔.

ไสวมาลาทอง. **คู่มือการศึกษาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

_____ **คู่มือการศึกษาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

(๒) บทความ :

สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกจาก
(<http://www.thammaonline.com/376> , ๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๔)

(๓) วิทยานิพนธ์ :

พระมหาจรัส เขมไชโต. “การศึกษาเชิงเปรียบเทียบแนวความคิดทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาฮินดู”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาวิพนธ์ สุภจรี. “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาสงกรานต์ ทุมมธโร. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเมตตาในพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

บุญธรรมพูนทรัพย์. “ศีลธรรมกับสิทธิมนุษยชนในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ / ฉายา / นามสกุล : พระปลัดประสิทธิ์ ภาทรจิตโต (ศรีสว่างค์)
- วัน / เดือน / ปีเกิด : วันจันทร์ ที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๐
- ภูมิลำเนา : ๒๑๕ หมู่ ๕ ตำบลคลองม่วง อำเภอปากช่อง
จังหวัดนครราชสีมา
- การศึกษา : น.ธ.เอก , ป.ธ. ๑ - ๒
พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๕๖
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา พ.ศ. ๒๕๕๑
- สถานที่ทำงาน : วัดคีรีวันต์ ตำบลปากช่อง อำเภอปากช่อง
จังหวัดนครราชสีมา โทร. ๐๘๕-๓๒๑๕๕๐๕
- ตำแหน่ง : เจ้าคณะตำบลคลองม่วง เขต ๒
เจ้าอาวาสวัดซับหวาย
เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอปากช่อง